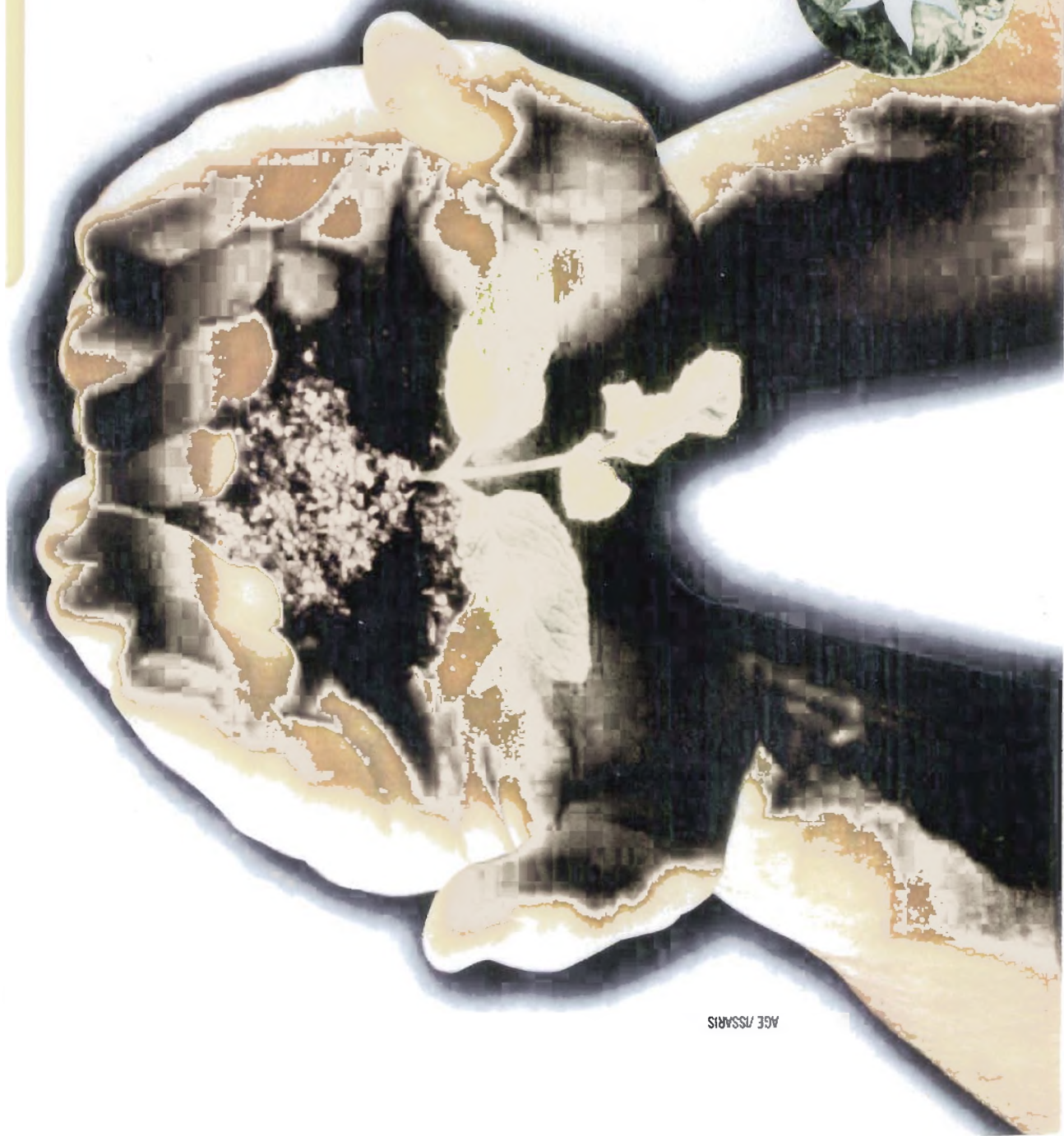

470
T.EI. METOVLTOY
BISAIDOMH
Agis E... ..

AGE /SSARIS

PT2000-0302

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: Σ.Σ.Ο.Ε.

**ΘΕΜΑ: « Η προστασία του Περιβάλλοντος
από τις επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση»**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:
Τ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ:
ΚΡΕΜΙΖΗ ΔΙΟΝΥΣΙΑ
ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 1997

Αφιερώνεται στους γονείς μου

Ο άνθρωπος ανέκαθεν επιδίωξε τη μέγιστη ικανοποίηση των αναγκών του με την καταβολή των μικρότερων δυνατών προσπαθειών. Το αξίωμα αυτό είναι γνωστό σαν οικονομική αρχή και βρίσκει την εφαρμογή του τόσο στις ατομικές όσο και στις συλλογικές προσπάθειες του ανθρώπου, που αποβλέπουν στην καλύτερη όλων των αναγκών του.

Στη σύγχρονη οικονομία η σπουδαιότερη οικονομική μονάδα της οποίας η δραστηριότητα καλύπτει την παραγωγή, ανταλλαγή και κυκλοφορία αγαθών ή υπηρεσιών σε καθαρά κερδοσκοπική βάση είναι η **επιχείρηση**.

Η τεχνολογική εξέλιξη, στη συνέχεια, οι συνέπειες της βιομηχανικής ανάπτυξης, ο τρόπος παραγωγής που εφαρμόζουν οι σημερινές επιχειρήσεις καθώς και η έλλειψη κοινωνικής ευθύνης που επιφέρει καταστροφικές συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον.

Γνωρίζοντας λοιπόν ότι βαδίζουμε σε μια ολοκληρωτική καταστροφή γίνεται προσπάθεια ανατροπής της με την χρήση διάφορων προγραμμάτων και μέτρων. (π.χ. οικολογικές ομάδες, οικολογικά προϊόντα) για την προστασία του περιβάλλοντος.

Ενώ λοιπόν βασική αρχή των σύγχρονων οικονομιών είναι η μεγιστοποίηση του πλεονάσματος, η οικολογική οικονομία βασίζεται στην αρχή της αύξησης της αποτελεσματικότητας της εργασίας με παράλληλη διατήρηση των πηγών. Κάθε δράση, πρέπει να διέπεται από τις αρχές και τις επιλογές που διασφαλίζουν το προβάδισμα στην προστασία και την ποιότητα του περιβάλλοντος (οικονομική ανάπτυξη) και όχι την άκριτη οικονομική ανάπτυξη. Με άλλα λόγια σταθερός γνώμονας δράσης πρέπει να είναι η βιώσιμη διαχείριση

των πόρων ή η ανθρώπινη διαχείριση της βιόσφαιρας, ούτως ώστε να επιτύχουμε την «αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη» ή αειφόρο ανάπτυξη.

Οι σχέσεις ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος – επιδιωκόμενοι στόχοι που φαίνονται αντιφατικοί – απασχολούν, ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια (και κάπως αργά ίσως), την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Η προστασία του περιβάλλοντος δεν συνιστά μια άλλη πολιτική επιλογή. Η ενσωμάτωση της στο γενικότερο οικονομικό προγραμματισμό και στις άλλες πολιτικές είναι σήμερα μια αναγκαιότητα.

Πραγματικά η Κοινότητα φαίνεται να αλλάζει σημαντικά την πολιτική της στον τομέα του περιβάλλοντος το Δεκέμβριο του 1992 με την έγκριση του προγράμματος δράσης με τίτλο «προς μια αειφόρο ανάπτυξη» η οποία κατοχυρώθηκε τέλος και νομικά στην έκθεση του Άμστερνταμ της 2 Οκτωβρίου 1997. Αντικείμενο του προγράμματος δεν είναι πλέον μόνο η προστασία του περιβάλλοντος ως τέτοιας αλλά και η μορφή της μελλοντικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, η αειφόρος ανάπτυξη ορίστηκε ως «ανάπτυξη» η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυδεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Η ανάπτυξη αυτή συνεπάγεται τη διατήρηση της γενικής ισορροπίας και αξίας του αποθέματος φυσικού κεφαλαίου, του επαναπροσδιορισμού των βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων κριτηρίων αξιολόγησης κόστους / οφέλους, και των μέσων που θα ανταποκρίνονται σε πραγματικά κοινωνικοοικονομικά

δεδομένα και αξίες της κατανάλωσης και συντήρησης και την δίκαιη κατανομή και χρήση των πόρων μεταξύ εθνών και περιοχών σε όλο τον κόσμο¹.

Μια άλλη μορφή περιβαλλοντικών κινήτρων για τις επιχειρήσεις, από μέρος της Κοινότητας, είναι συνδεδεμένη κυρίως με την ευαισθητοποίηση του κοινού. Πρόκειται για συμμετοχή των επιχειρήσεων σε κοινοτικούς περιβαλλοντικούς όρους, όχι υποχρεωτικοί αλλά προαιρετικοί. Το οικολογικό σήμα (Eco – label) και το κοινοτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου (Eco – audit) αποτελούν δυο τέτοια παραδείγματα. Μαζί με το σχέδιο οδηγίας που παρουσίασε η Επιτροπή στο Συμβούλιο στις 30 Σεπτεμβρίου 1993 για την συνολική πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης για μέτρα αυτά αφορούν άμεσα στην διαχείριση της επιχείρησης.

Στην ανάπτυξη λοιπόν του παραπάνω θέματος κατεβάλαμε προσπάθεια ώστε να παρουσιάσουμε εύκολα ή δύσκολα θέματα, κλιμακώνοντας μια προσπάθεια ικανοποίησης όλων των κεφαλαίων για την επιτυχία της παρουσίασεως των βασικότερων σημείων, τα οποία διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην πορεία σύγχρονων επιχειρήσεων, τις επιπτώσεις λειτουργίας τους στο φυσικό περιβάλλον. Επίσης κάνουμε λόγο στις σοβαρές εντάσεις που δημιούργησε η βιομηχανική ανάπτυξη στην οικολογική και ψυχική ισορροπία.

Ακολουθεί η ανάπτυξη των μέσων άσκησης Κοινοτικής Περιβαλλοντικής Πολιτικής, η αναφορά στα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και στον τρόπο που αυτά εφαρμόζονται.

Καταπιανόμαστε στη συνέχεια με τους τομείς που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα και τον αντίκτυπο αυτών στο περιβάλλον και την κοινωνία

---

¹ : Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ και Π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ 'Κοινοτικές Στρατηγικές για το περιβάλλον' Εκδόσεις Παπαζήση, 1994. Σελ. 28,29

γενικότερα (βιομηχανικά ατυχήματα). Έπειτα κάνουμε μια μικρή αναφορά στην εφαρμογή των περιβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης στον Ελληνικό χώρο, καθώς και στο βαθμό που ο Ελληνικός επιχειρηματικός κόσμος κατορθώνει να ανταποκριθεί στις οδηγίες της κοινότητας.

Έτσι κλείνουμε παρουσιάζοντας συνοπτικά συμπεράσματα και σκέψεις που προέκυψαν από την παραπάνω ανάπτυξη και που παίζουν βασικό ρόλο στην επιτυχία της τελικής διαμόρφωσης του θέματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

1. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Λέγοντας επιχείρηση εννοούμε το μέρος εκείνο της οικονομικής παραγωγής όπου συνίσταται στην κατεργασία και την μεταβολή της μορφής των από την φύση παρεχόμενων πρώτων υλών. Η δράση Δε αυτή παρατηρείται από τα πρώτα χρόνια του ανθρώπινου βίου.

Όπως ο άνθρωπος κατά την προϊστορική εποχή ασχολούνταν μόνο με την αναζήτηση της τροφής του για την ατομική του συντήρηση, παρατήρησε κατά την ενέργεια ασυνείδητων ή μη πειραμάτων ότι μερικά αντικείμενα της φύσης δύναται με κατάλληλη επεξεργασία να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του. Έτσι έμαθε να ζει με αυτά και να τα προφυλάσσει.

Από τη στιγμή αυτή έχουμε τα πρώτα εργαλεία στην οικονομική ζωή των ανθρώπων, που με το χρόνο τελειοποιούνται και αυξάνονται. Ακόμη μεταξύ των φυλών παρουσιάζεται μια ανομοιότητα της τεχνικής προόδου η οποία συντέλεσε στη δημιουργία των κλειστών οικονομιών, που υπηρετούσε τον εφοδιασμό των φυλών, με τα αντικείμενα εκείνα τα οποία δεν μπορούσαν να παράγουν.

Η παραγωγή γινόταν για πλήρωση των αναγκών της οικογένειας και λιγότερο για ανταλλαγή (ανταλλάσσονταν μόνο τα πλεονάσματα γιατί ακόμα την εποχή αυτή δεν υπήρχε ανεξαρτησία στις βιομηχανικές ασχολίες. Η ανάμειξη όμως διαφόρων φυλών ο καταμερισμός των έργων, ο πολλαπλασιασμός των αναγκών του ανθρώπου και η χαλάρωση των δομών της πατριαρχικής οικογένειας, οδήγησε στη δημιουργία των αυτεξούσιων βιομηχανιών.

Η κατεργασία των μετάλλων υπήρξε η πρώτη ανεξάρτητη βιομηχανία και ο σιδηρουργός εμφανίζεται ως ο πρώτος επιχειρηματίας. Η εργασία γίνεται

πλέον, όχι για την ικανοποίηση των ατομικών αναγκών αλλά για τον πελάτη.

Η μορφή που παρουσιάζει η εξάσκηση της πρώτης επιχείρησης είναι απλή. Ο πελάτης χορηγεί την πρώτη ύλη στον επιχειρηματία ο οποίος διαθέτει τα εργαλεία και την τέχνη για ορισμένο μισθό. Αργότερα ο επιχειρηματίας κατέχει και την πρώτη ύλη, κατασκευάζει αντικείμενα κατά παραγγελίες και αντί να περιφέρονται από πόλη σε πόλη τώρα εγκαθίστανται σ' ένα μέρος. Το κεφάλαιο το οποίο είχαν οι επιχειρηματίες της περιόδου αυτής, ήταν μόνο τα εργαλεία της τέχνης τους και μερικές πρώτες ύλες με περιορισμένες συνθήκες εργασίας και χωρίς καταμερισμό έργων.

Αργότερα η επιχείρηση παίρνει διαφορετική μορφή με σκοπό το κέρδος χωρίς όμως να ασκεί ουσιαστικά κανένα κοινωνικό ρόλο και χωρίς να έχει τη δύναμη να επιφέρει και επιβάλλει οικονομικές μεταβολές. Αυτό μέχρι το 18^ο αιώνα.

Μετά αρχίζει η περίοδος των μεγάλων εφευρέσεων (μηχανές) που έφερε γενική αναστάτωση στους επιχειρηματικούς κλάδους. Δημιουργούνται τα εργοστάσια που επιφέρουν αλλαγές στο σύστημα εργασίας που επικρατεί τώρα πλέον το συγκεντρωτικό.

Η σύγχρονη επιχείρηση χαρακτηρίζεται από έντονες φάσεις:

1. Για εξειδίκευση η οποία είναι συνέπεια της ροής προς των καταμερισμό έργων.

2. Η επιχείρηση βαδίζει με προγράμματα τα οποία είναι μεσοπρόθεσμα και ετήσια. Στις επιχειρήσεις έχουμε προγραμματισμό κυρίως επεκτατικού χαρακτήρα, γιατί αυτός που εκπονεί το πρόγραμμα το εκτελεί. Ακόμη βλέπουμε ότι ο κρατικός προγραμματισμός επηρεάζει τον προγραμματισμό των επιχειρήσεων άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, δίνοντας ορισμένες δι-

ευκολύνσεις 'όπως χρηματοδότηση χαμηλότοκη και μακροχρόνια, ακόμα δημιουργία βιομηχανικών περιοχών, έτσι η επιχείρηση που ιδρύεται και δρα εκεί έχει χαμηλότερο κόστος.

3. Τάση ολοκληρώσεως είτε κατά τρόπο κάθετο είτε κατά τρόπο οριζόντιο. Κάθετος ολοκλήρωση είναι η επέκταση της δραστηριότητας με τρόπο ώστε, της μιας εργασίας το προϊόν, να χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την άλλη εργασία. Η οριζόντια εκδηλώνεται με την επέκταση των δραστηριοτήτων της επιχείρησης.

Τα εργοστάσια KRUPP έχουν δικά τους μεταλλεία, απέκτησαν ανθρακωρυχεία, ναυπηγία και συγκέντρωσαν συνολικά 60 διαφορετικούς κλάδους.

Έτσι έχουμε φθηνότερες προμήθειες και σε μεγάλες ποσότητες αλλά και οι επιχειρήσεις μπορούν ευκολότερα να βρεθούν κάτω από πιστωτικές συνθήκες.

Οι επιχειρήσεις εξαπλώθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ανεύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων ήταν το πρόβλημα που απασχολούσε και απασχολεί τις αναπτυσσόμενες και πολύ περισσότερο τις υπό ανάπτυξη χώρες. Η δημιουργία μεγάλων επιχειρήσεων έχει σαν βασικό σκοπό την συγκέντρωση τεραστίων κεφαλαίων. Οι μεγάλες επιχειρήσεις είναι σε θέση να βρίσκουν τα απαιτούμενα κεφάλαια για την οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο.

Παρατηρήθηκε λοιπόν (κατά την περίοδο αυτή) το φαινόμενο από την μία μεριά της εξάπλωσης των μεγάλων επιχειρηματικών μονάδων του Αμερικό-άνικου «Μπλοκ» και από την άλλη το φαινόμενο ανάπτυξης μεγάλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, σαν προσπάθεια δημιουργίας ικανού ανταγωνισμού έναντι των Αμερικό-άνων, όσο αφορά τον έλεγχο Κεφαλαίων, τεχνολογίας και αγοράς.

Η δημιουργία της Ε.Ο.Κ., ενίσχυσε τις Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην προσπάθεια τους αυτή.

Η πλήρης ένταξη της Ελλάδος στην Ε.Ο.Κ. θα οδηγήσει αναπόφευκτα στη συγχώνευση ομοειδών ή συγγενών επιχειρήσεων και τη δημιουργία μεγάλων ανταγωνιστικών μονάδων.

Η συμμετοχή των επιχειρήσεων στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας είχε σαν αποτέλεσμα την απόκτηση οικονομικής δύναμης που τους εξασφάλιζε μονοπωλιακή ή ολιγοπωλιακή θέση στην κλαδική ή γενική οικονομική δραστηριότητα, στον πολιτικό τομέα της χώρας, στην οποία ανάπτυσσε επιχειρηματική δραστηριότητα. Αυτό ερμηνεύτηκε σαν σχετική απώλεια της εθνικής ανεξαρτησίας και γενικά σαν εξόρμηση της οικονομίας της χώρας αυτής από το επιχειρηματικό κεφάλαιο.

Οι επιχειρήσεις κατόρθωσαν μέσα σε λίγο διάστημα να ελέγχουν τις πιο πολλές πηγές πλούτου του κόσμου και να επηρεάζουν σε κάποιο βαθμό, τις οικονομικές κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις της χώρας στην οποία αναπτύσσουν επιχειρηματική δραστηριότητα.

Ένας ακόμα βασικός παράγοντας που δεν επέτρεψε αποτελεσματικά την έξοδο πολλών χωρών από την υπανάπτυξη είναι η ύπαρξη αυτής της νέας μορφής δράσης και δύναμης των επιχειρήσεων.

Οι επιχειρήσεις ανάλογα με το μέγεθος των οικονομικών δραστηριοτήτων στις οικονομίες που αναπτύσσουν παρουσιάζουν ορισμένα προβλήματα εάν οι επιχειρήσεις δεν είναι αρκετά ισχυρές δεν αντέχουν στον εισαγόμενο ανταγωνισμό.

Αυτές θα υποκύψουν και θα εξαφανιστούν. Εάν αντίθετα είναι ικανο-

ποιοτικά μεγάλες και ισχυρές θα επιδιώξουν να εφαρμόσουν βελτιωμένες μεθόδους παραγωγής και γενικά να εκσυγχρονιστούν.

Μπορούμε φυσικά να υποστηρίξουμε ότι οι επιχειρήσεις ενισχύουν την τάση της εξίσωσης των τιμών των αγαθών και συντελεστών παραγωγής. Ακόμη μπορεί να υποστηριχθεί, και είναι γεγονός, ότι οι επιχειρήσεις μεταφέρουν στη χώρα τεχνικές γνώσεις, εφαρμογή νεότερων μεθόδων παραγωγής, οργάνωσης και διοίκησης και συμβάλλουν στην οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη της χώρας.

Ακόμη η σύγχρονη επιχείρηση έχει ευθύνη και καθήκον να συντρέξει με όλη τη δύναμη των υλικών και ηθικών μέσων της, τα οποία διαθέτει, καθοδηγώντας και κατευθύνοντας ελεύθερα και ανεπηρέαστα τους εργαζόμενους.

Όλο και περισσότερο γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα να συμμετέχει η επιχείρηση στην επίλυση προβλημάτων που απασχολούν το κοινωνικό σύνολο.

Εδώ φαίνεται και η μεγάλη διαφορά της σύγχρονης επιχείρησης από των περασμένων χρόνων όπου μόνος σκοπός ήταν το κέρδος με κάθε μέσο χωρίς να κοιτάζει τις υποχρεώσεις της προς το κοινωνικό περιβάλλον. Παρατηρούμε ακόμη σήμερα στις επιχειρήσεις την τάση να προβαίνουν σε κοινωνικά έργα. Μεγάλη επιχειρηματίες σε πολλές χώρες ενδιαφέρονται να πραγματοποιήσουν κοινωνικά έργα. Αυτό δηλώνει ότι η σημερινή επιχείρηση έγινε πιο κοινωνική.

Συμπερασματικά η σύγχρονη επιχείρηση βρίσκεται στο επίπεδο του κοινωνικού ενδιαφέροντος θεωρείται πηγή δυνάμεως και ως εκ τούτου αποτελεί πόλο αποκτήσεων².

---

² ΝΤΟΜΑΛΗ Α. ΙΩΑΝΝΟΥ 'Οικονομική επιχειρήσεων' (Καθηγ. Τ.Ε.Ι. ΛΑΡΙΣΗΣ), 1995 σελ. 47,49

Επιβάλλεται σε ειλικρινής, στενή και δημιουργική συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων και κρατικών οργάνων επί όλων των θεμάτων, όπως, τιμές, κέρδος, έλεγχος κράτους, φορολογία, μισθοί παραγωγικότητα, αναπτυξιακά κίνητρα, περιβάλλον και προστασία του, τα οποία πρέπει να εξετάζονται και να ρυθμίζονται με αποκλειστικό κριτήριο το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου.

Από την άλλη πλευρά, η επιχείρηση δεν μπορεί να παραμείνει απλός παρατηρητής των τρομακτικών εξελίξεων της σημερινής εποχής της τεχνολογίας. Έχει παίξει σημαντικό ρόλο μέχρι σήμερα και ο ρόλος της και πάλι θα την φέρει πρώτη στον αυριανό σύγχρονο κόσμο. Οι μορφές οργάνωσης και διοίκησης των επιχειρήσεων είναι θέματα που απασχολούν τους μελλοντολόγους και επιχειρηματίες προσπαθούν να δώσουν λύσεις στις ανησυχίες και τα ερωτήματα τους όσον αφορά το μέλλον της επιχειρήσεως αύριο. Βέβαια οι ασχολούμενοι με τα θέματα αυτά πολλές φορές βρίσκονται στη δυσάρεστη θέση να διαψεύδονται και αυτό που σήμερα θεωρείται σωστό και πραγματοποιήσιμο αύριο να θεωρείται ξεπερασμένο και αυτό.

Αυτό συμβαίνει διότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας είναι τόσο ταχύτατη που συνεχώς καινούργιες δυνατότητες εμφανίζονται.

Πολλές είναι οι απόψεις γύρω από το ρόλο της επιχείρησης, σήμερα. Μια άποψη είναι ότι ο επιχειρηματίας μπορεί να στηρίξει την επιχείρηση στη Ευρώπη της Ε.Ο.Κ. και να γίνει δύναμη που θα την βοηθήσει να απαλλαγεί από την πίεση των υπερδυνάμεων.

Άλλη άποψη, είναι ότι ο επιχειρηματίας είναι εγωιστής, σκληρός, διψασμένος για δύναμη, αδιαφορεί για τον καταναλωτή, ενδιαφέρεται μόνο για το κέρδος. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός μόλυνσης, της κυκλοφοριακής συμ-

φόρησης και μείωση της υγείας όταν γεμίζει την αγορά με τσιγάρα, χημικά προϊόντα βλαβερές ουσίες και αυτοκίνητα.

Σαν λύση οι υποστηρικτές αυτής της αντίληψης προτείνουν μεγαλύτερη κρατική παρέμβαση υπέρ των πολιτών.

Στο συμπόσιο του Νταβός συμφωνήθηκε ότι ο επιχειρηματίας του μέλλοντος οφείλει να συνεργάζεται με το κράτος στα πλαίσια της επιχείρησης πάντα. Οι επιχειρήσεις του μέλλοντος θα υπόκεινται σε μεγαλύτερο κρατικό και κοινωνικό έλεγχο. Γίνεται προσπάθεια, και σε μερικές περιπτώσεις έχει γίνει πραγματικότητα, να μην ενδιαφέρονται οι επιχειρήσεις μόνο για το κέρδος αλλά σε στόχους γενικότερης κοινωνικής ωφέλειας .

Αποδείχθηκε ότι ο επιχειρηματίας αν δεν προσανατολιστεί προς την κατεύθυνση αυτή είναι καταδικασμένος. Για να αναπτυχθεί η επιχείρηση θα πρέπει να στραφεί στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών³.

Οι μελλοντολόγοι πιστεύουν ότι τα δυο οικονομικά συστήματα θα πλησιάσουν μεταξύ τους, με ηγέτες τους διευθυντές των επιχειρήσεων. Απόδειξη, αυτής της αντίληψης αποτελεί το γεγονός της συγχώνευσης. Στην Αμερική π.χ. 50 μεγάλες αμερικάνικες εταιρίες έχουν την ιδιοκτησία τους πάνω από τις μισές βιομηχανικές εγκαταστάσεις των Η.Π.Α. κάτι ανάλογο γίνεται και στην Ρωσία.

Από μια μεγάλη έρευνα που έγινε στην Ευρώπη το 1974 και συγκεκριμένα σε 68 επιχειρήσεις 18 Ευρωπαϊκών κρατών διαπιστώθηκε ότι οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις αρχίζουν να αντιλαμβάνονται ότι είναι ουσιώδες να βελτιώσουν την κοινωνική τους απόδοση.

---

³ *Σ* Α. Μ. ΛΙΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ (Καθηγ. Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΩΝ) 'Οργάνωση και διοίκηση βιομηχανικών επιχειρήσεων', 1992 σελ. 97,99

Τα στοιχεία από την έρευνα είναι :

1. Το 67,5% έχουν κάνει οργανωτικές μεταβολές λόγω νέων κοινωνικών αποκτήσεων.
2. Το 72% έχουν διατυπώσει επίσημα σε κείμενα την πολιτική τους πάνω στις σχέσεις εργασίας.
3. Το 51,1% έχουν ανάλογη πολιτική γύρω από το αβλαβές του προϊόντος.
4. Το 48% στις γραπτές επιδιώξεις τους πληρούν τις αποκτήσεις του νόμου για τα κοινωνικά θέματα.
5. Το 69% των ανωτάτων εκτελεστικών οργάνων ασχολείται προσωπικά με την λύση κοινωνικών θεμάτων.
6. Το 33% ασχολήθηκαν με τα κοινωνικά προβλήματα γύρω στις 6 – 16 ώρες την εβδομάδα.

Οι μεγάλες επιχειρήσεις στην Ευρώπη κατάλαβαν ότι η επιβίωση τους εξαρτάται από την βελτίωση των κοινωνικών επιτευγμάτων και από την πρόοδο της οικονομικής απόδοσης.

Η έρευνα έγινε κυρίως σε ιδιωτικές επιχειρήσεις που απασχολούσαν περισσότερο από 10.000 εργαζόμενους η κάθε μια, αλλά επεκτάθηκε και σε επιχειρήσεις ελεγχόμενες από το κράτος.

Περισσότερες από 50% των επιχειρήσεων διαθέτουν σήμερα ένα τμήμα με κεντρική ευθύνη να συντονίζει και να ελέγχει όλα τα κοινοτικά προβλήματα.

Έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι μόνο το 10% των επιχειρήσεων έχουν ασχοληθεί ουσιαστικά με τις αντιδράσεις των καταναλωτών, ενώ αντιθέτως το 51,5% των επιχειρήσεων ενδιαφέρεται σοβαρά για την βελτίωση του

αβλαβούς του προϊόντος. Το 47% των εταιρειών κατά μέσο όρο ενδιαφέρονται για :

- ☞ τη βελτίωση των σχέσεων με τους εργαζομένους
- ☞ τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας
- ☞ τη νομοθεσία για τα κοινωνικά θέματα.

Οι εξωτερικές ομάδες πίεσης πιέζουν την επιχείρηση στα εξής :

1. Στην εκπλήρωση των απαιτήσεων των οργανωμένων συνδικάτων.
2. Στην παροχή μεγαλύτερων ευκαιριών στους εργαζόμενους για να συμμετέχουν ουσιαστικά στη λήψη αποφάσεων.
3. Στη συμμόρφωση για την νέα κοινωνική νομοθεσία.

Από τις πιέσεις η πιο μικρή είναι για τη συμβολή στο έργο και στα προβλήματα της κοινότητας.

Κατά χώρες η κοινοτική ευθύνη διαμορφώνεται :

Γαλλικές, Ολλανδικές και Σκανδιναβικές εταιρείες βασικά για την συμμετοχή των εργαζομένων.

Γαλλία

- α) Βελτίωση του αβλαβούς προϊόντος
- β) Για το περιβάλλον και τις συνθήκες εργασίας
- γ) Για τα συνδικάτα και τις ομάδες μειοψηφίας

Γερμανία

- α) Βελτίωση του αβλαβούς προϊόντος
- β) Τη μείωση των βλαβερών επιδράσεων στο περιβάλλον
- γ) Για τη συμμετοχή των εργαζομένων

Έτσι λοιπόν πρέπει να επιτευχθεί :

- Μείωση των βιομηχανικών επιπτώσεων στο περιβάλλον
- Συμμετοχή των εργαζομένων στη λήψη αποφάσεων
- Ικανοποίηση των απαιτήσεων των εργατικών ενώσεων⁴.

Αν και οι επιχειρήσεις αναγνωρίζουν τα οφέλη, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα από τα βελτιωμένα κοινωνικά προγράμματα το 54% των επιχειρήσεων διαπίστωσε ότι αυτές οι μεταβολές αύξησαν το κόστος και μείωσαν τα κέρδη. Από αυτό το γεγονός μπορεί να συμπεράνει κανείς γιατί το 51% των επιχειρήσεων, βγαίνει από την έρευνα, διότι δεν έχει κάνει ποτέ σοβαρή προσπάθεια για ανάληψη κοινωνικών ευθυνών.

Τελειώνοντας όμως δεν μπορούμε να μην παραδεχθούμε ότι η επιχείρηση σήμερα έχει αλλάξει νοοτροπία και προοπτική. Μπορεί στο περιβάλλον να μην έχει προσφέρει ακόμα πολλά και να βρίσκεται στο στάδιο αναζητήσεως χρυσής τομής που και τα κέρδη της δε θα μειώνονται και στο σύνολο θα προσφέρει, εν τούτοις έχει κατανοήσει ότι η καλύτερη επένδυση είναι το ανθρώπινο δυναμικό. Δαπανά ποσά αρκετά σημαντικά για τη βελτίωση του χώρου εργασίας λαμβάνει πρόνοια για την εκπαίδευση των εργαζομένων για να αποφύγει δημιουργία ανίας ή κόπωσης, δημιουργεί απασχόληση εκτός δουλειάς, εκδρομές αθλητικές εκδηλώσεις, πολιτιστικές ομιλίες. Πολλές έχουν υιοθετήσει το θεσμό του οικογενειακού συμβούλου.

Αυτές οι ενέργειες συμβάλλουν στην πρόοδο και ευημερία της επιχείρησης που μέσω αυτής ο άνθρωπος υλοποιεί τους στόχους του για φυσιολογικές ανάγκες ασφαλείας κοινωνικές ανάγκες, ψυχολογικές ανάγκες και Αυτοολοκλήρωσης.

---

⁴ ΝΤΟΜΑΛΗ Α. ΙΩΑΝΝΟΥ 'Οικονομική επιχειρήσεων' (Καθηγ. Τ.Ε.Ι. Λάρισας), σελ. 82 - 86

2. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Καθώς το μέγεθος και ο αριθμός των περιβαλλοντικών προβλημάτων πολλαπλασιάζεται τα τελευταία χρόνια γίνεται σαφές ότι καμία γωνία της γης δεν μένει ανεπηρέαστη από την αναπτυξιακή διαδικασία και καμία παραγωγική δραστηριότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεύθυνη για ότι συμβαίνει καθημερινά εις βάρος της φύσης.

Το διοξείδιο του άνθρακα, οι υδρογονάνθρακες, τα οξείδια του αζώτου και διάφορες τοξικές ουσίες εκλύονται καθημερινά από τα φουγάρα της βιομηχανικής κοινωνίας, ρυπαίνοντας τον αέρα, τα νερά το έδαφος. Τα δάση συρρικνώνονται, το έδαφος διαβρώνεται, φυτικά και ζωικά είδη εξαφανίζονται με ρυθμούς πρωτοφανείς και επιταχυνόμενους. Η αναζήτηση νέων πλουτοπαραγωγικών πόρων ρυπαίνει και τις τελευταίες 'άγριες' γωνιές του πλανήτη, υποβαθμίζοντας σταθερά το λίκνο της ζωής.

Η αναγκαιότητα της κατασκευής ενός βιώσιμου κόσμου είναι τώρα πασιφανές⁵. Οι πιέσεις του οικολογικού κινήματος επηρεάζουν δραματικά στην τελευταία αυτή διαδικασία της τρέχουσας χιλιετίας τις αποφάσεις που λαμβάνονται στο οικονομικό πεδίο, καταδεικνύοντας το απαρχαιωμένο σειράς παραγωγικών μονάδων και δραστηριοτήτων. Η νομοθεσία και οι θεσμοί αλλάζουν γρήγορα σε σειρά χωρών, έχοντας ή αποδώσει κάποια περιβαλλοντικά οφέλη. Το σημαντικό, όμως, είναι ότι οι ίδιες οι επιχειρήσεις, ακόμη και οι πολυεθνικές και η μεγάλη βιομηχανία έχουν αρχίσει να τροποποιούν την παραγωγική τους αλυσίδα, αναγνωρίζοντας ότι ένα νέο περιβαλλοντικό ήθος σα-

---

⁵ M. ΜΟΔΙΝΟΣ, Πρασιζοντας την παραγωγική διαδικασία', Νέα Οικολογία (Ν.Ο.) Ιούλιος, Αύγουστος, 1993 σελ. 42,43.

ρώνει τον κόσμο και ότι, επομένως, μόνο αν το ασπασθούν έχουν πιθανότητες επιβίωσης. Τα κέρδη από αυτή την αλλαγή στάσης έχουν αρχίσει να γίνονται αισθητά. Αλλά η πραγματική πρόκληση βρίσκεται στο βάθος του ορίζοντα, εκεί όπου αχνοδιαγράφεται η ανάγκη ενός κόσμου ικανού να αντιμετωπίσει μέσω του ειδικού το γενικό: Οι επιμέρους παραγωγικές αναπροσαρμογές οφείλουν να συντεθούν σε ένα νέο τρόπο, παραγωγής, με στόχο τη βιωσιμότητα του πλανήτη και των επιμέρους οικοσυστημάτων. Στον κόσμο αυτό οι παραγωγικοί κλάδοι θα έχουν αλλάξει ριζικά.

Σταδιακά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι με τους δικούς του όρους, ο βιομηχανικός κόσμος έχει θριαμβεύσει. Η παγκόσμια οικονομία περίπου εξαπλασίασε το μέγεθος της τον τελευταίο μισό αιώνα, προσκομίζοντας τα δώρα του καταναλωτισμού σε όλες τις γωνιές της γης. Το ότι ένα μικρό μόνο ποσοστό του παγκοσμίου πληθυσμού επωφελήθηκε από την εγκαθίδρυση της κοινωνίας της αφθονίας δεν απασχολεί το βιομηχανικό λόμπι. Ούτε φυσικά το γεγονός ότι μέρος της ευημερίας έχει υπαρπαχθεί από τις επόμενες γενιές, οι οποίες δεν θα έχουν τη δυνατότητα να αναλώσουν τους υπό εξάντληση φυσικούς πόρους. Η επιτυχία της βιομηχανικής κοινωνίας στηρίχθηκε στην επιδότηση της εκ μέρους της φύσης : Οι ρυθμοί ανάπτυξης ξεπέρασαν κατά πολύ τους φυσικούς αναπαραγωγικούς και εξελικτικούς ρυθμούς.

Στις περισσότερες χώρες του κόσμου, κυρίως μετά την «ήττα» του σοβιετικού μπλοκ, είναι ο ιδιωτικός τομέας και μάλιστα η βιομηχανία που πραγματώνει τον μεγάλο όγκο των επενδύσεων, δημιουργεί τις περισσότερες θέσεις εργασίας και διακινεί τρισεκατομμύρια δολάρια. Η ευθύνη της για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι προφανής, κεντρική και γενεσιουργός της υποβάθμισης που προέρχεται από τους άλλους παραγωγικούς τομείς. Αλ-

λά, σε τελική ανάλυση, είναι η βιομηχανία που διαθέτει τα κεφάλαια, το ανθρώπινο δυναμικό, την τεχνολογική γνώση και την οργάνωση που απαιτούνται για να επιτευχθούν οι minimum στόχοι περιβαλλοντικής αναβάθμισης. Το ζήτημα είναι ότι δεν έχει τη βούληση και ακόμη ότι, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, η λογική της διαρκούς επέκτασης οδήγησε τη βιομηχανία στους δρόμους της μέγιστης ρύπανσης, των μέγιστων εξωτερικών επιβαρύνσεων, της μέγιστης και άλογης κατασπατάλησης των φυσικών πόρων.

Σήμερα, όλοι συμφωνούν ότι χωρίς την ενεργό συμμετοχή της μεγάλης κυρίως βιομηχανίας είναι αδύνατο να επιτευχθεί η αναστροφή της πορείας προς τον οικολογικό όλεθρο. Και είναι γεγονός ότι ορισμένοι κρίσιμοι τομείς της δυτικής βιομηχανίας αρχίζουν να δείχνουν ένα φιλοπεριβαλλοντικό προσωπείο. Πολύ χειρότερα δείχνουν συχνά τα πράγματα στις μικρές διεσπαρμένες βιομηχανικές μονάδες, οι οποίες δύσκολα ελέγξιμες είναι και λιγότερο εξοπλισμένες για να ασχοληθούν με το περιβάλλον. Εντούτοις, δεδομένου ότι στις δεύτερες συμβαίνουν οι περισσότερες καινοτομίες και ακόμη ότι βρίσκονται συχνά κοντά στον καταναλωτή, δεν αποκλείεται, να δούμε στο μέλλον μια πλήρη αλλαγή παραγωγικών πρότυπων προς ηπιότερες για το περιβάλλον ατραπούς.

Οι απαραίτητες αλλαγές⁶:

Οι εταιρείες πρέπει ασφαλώς να αποδοθούν σε ευρύτερες αναμορφώσεις στο εσωτερικό τους αν θέλουν όντως να προχωρήσουν προς τα εμπρός. Η προστασία του περιβάλλοντος παρουσιάζει όχι μόνο αναστολές – αλλά και ευκαιρίες. Σε μια ανταγωνιστή – είτε το θέλουμε είτε όχι – ανταγωνιστική παγκόσμια οικονομία, οι οικονομικοί οργανισμοί που θα συνεχί-

---

⁶ Δ. ΞΟΥΡΗ, ρη. ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ Α.Β.Σ.Θ., *Επιχείρηση και περιβάλλον* σελ. 29,32

σουν να αντιμετωπίζουν το περιβάλλον, όπως μέχρι σήμερα, θα ανακαλύψουν σύντομα ότι δεν έχουν μέλλον, μιας και ήδη διαμορφώνεται μια κοινωνική πλειοψηφία ικανή και αποφασισμένη να αναδιαπραγματευτεί την προστασία της φύσης. Σύμφωνα μάλιστα, με ορισμένες δειλά εμφανιζόμενες απόψεις, ενώ η βιομηχανία έβλεπε μέχρι τώρα το περιβάλλον ως ένα ενοχλητικό εμπόδιο για την πραγμάτωση κερδών, σήμερα αντιλαμβάνεται ότι δεν αποκλείεται να αποτελέσει κινητήριο μοχλό μιας νέας τεχνολογικής επανάστασης.

Και πράγματι το αναδυόμενο περιβαλλοντικό ήθος τροποποιεί ριζικά τους όρους του παιχνιδιού, ή καλύτερα τους όρους διεξαγωγής του πολέμου μεταξύ τεχνολογίας και οικοσυστημάτων. Αν οι οικονομικές αποφάσεις δεν διακρίνονταν για την ευαισθησία τους προς ηθικούς κανόνες, σήμερα αρχίζουν να λαμβάνουν υπόψη το ενδεχόμενο της μη νομιμοποίησης τους. Η κρίση αυτή είναι ικανή να τραβήξει το «χάλι» κάτω από τα πόδια του κεφαλαίου. Η δημόσια οργή που ακολούθησε τα ατυχήματα της Exxon στην Αλάσκα, ή του Τσερνομπίλ αναπροσανατόλισαν εκ των πραγμάτων τις επενδυτικές στρατηγικές. Ήδη το πυρηνικό λόμπι πνέει τα λοίσθια υπό τον ασφυκτικό εναγκαλισμό των νέων απαιτήσεων ασφαλείας – οι παραγγελίες νέων αντιδραστήρων έχουν πραγματικά μηδενισθεί.

Εδώ μπορούμε να αναρωτηθούμε : Έχει άραγε αρχίσει να διαφαίνεται το περίγραμμα ενός οικονομικού περιβαλλοντικού συμβιβασμού; Οι εξελίξεις σ' ορισμένους βιομηχανικούς κλάδους προσφέρουν χρήσιμο υλικό για μια τέτοια διερεύνηση, απαραίτητη μετά τη στυφή γεύση της Συνδιάσκεψης του Ρίο. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την πετρελαϊκή βιομηχανία. Ο στρατηγικός αυτός

τομέας της οικονομίας ήταν για δεκαετίες απρόσβλητος από οποιονδήποτε έλεγχο εκ μέρους του κοινού ή των κυβερνήσεων. Η πλήρη απουσία κανόνων εκμετάλλευσης και μεταφοράς των ορυκτών καυσίμων είχε αποχαλινωθεί το πετρελαϊκό λόμπι. Κανείς και πουθενά δεν διέθετε την ισχύ να περιορίσει τις οικολογικές επιπτώσεις της άντλησης, διύλισης και μεταφοράς του πετρελαίου. Μόνο μετά τα πετρελαϊκά σοκ της δεκαετίας του '70 άρχισε η σχετική συζήτηση και μόνο μετά τις αλληπάλληλες θαλάσσιες καταστροφές άρχισε να θεσπίζεται νομοθεσία περιοριστική των δραστηριοτήτων των εταιριών. Σήμερα το αμερικάνικο νομικό πλαίσιο είναι το πλέον προωθημένο ενώ οι Ευρωπαϊκές χώρες, η Ιαπωνία και ο ΟΠΕΚ υστερούν μεν, αλλά ήδη υποχρεούνται να εκσυγχρονίσουν τις νομοθεσίες τους, υπό το βάρος των πιέσεων που υφίστανται από το οικολογικό κίνημα.

Οι μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες εκ των πραγμάτων εμπλέκονται σε πολέμους δημοσίων σχέσεων. Εχθρός τους τα νέα νομοθετικά και θεσμικά εργαλεία προστασίας του περιβάλλοντος. Η Philips Petroleum δώρησε 150 δισεκατομμύρια δρχ. σε οργανώσεις προστασίας υδροβιότοπων στον αμερικάνικο νότο, κίνηση προφητική ίσως μιας στρατηγικής προληπτικής και αποτρεπτικής. Σειρά άλλων εταιρειών υποχρεούνται να εκσυγχρονίσει το σύστημα μεταφορών της και να εφοδιάσει τα τάνκερ της με διπλά τοιχώματα. Η αρχή της απεριόριστης αντικειμενικής ευθύνης σε περιπτώσεις ατυχημάτων κερδίζει έδαφος. Η χωροθέτηση νέων διυλιστηρίων γίνεται ορθολογικότερα. Αλλά οι ζημιές του ενεργειακού μοντέλου, του βασισμένου στην κατανάλωση ορυκτών καυσίμων είναι τόσο πασιφανές που ακόμη και προληπτικές στρατηγικές ελά-

χιστη παρηγοριά προσφέρουν. Μόνο η απεξάρτηση από τους υδρογονάνθρακες μπορεί να ανακουφίσει τη βιόσφαιρα⁷.

Στο μέτωπο της χημικής βιομηχανίας τα πράγματα ακολουθούν μια αντίστοιχη πορεία. Η ανάπτυξη του τομέα ήταν θεαματική τις τελευταίες δεκαετίες, τόσο σε ότι αφορά τις παραγόμενες ποσότητες, όσο τον αριθμό των ουσιών που διακινούνται. Σύνθετες οργανικές ενώσεις έφτασαν να ελκύονται σε κάθε φυσικό αποδέκτη σε τεράστιες ποσότητες ως απόβλητα της παραγωγικής διαδικασίας αλλά και ως εμπορεύματα. Το παράδειγμα της πετροχημικής βιομηχανίας που τα ίδια της τα προϊόντα συνιστούν τύπους είναι χαρακτηριστικό.

Η τοξικότητα των χιλιάδων ουσιών που παράγονται είναι πλέον απολύτως τεκμηριωμένη. Περίπου ένα εκατομμύριο τόνοι τοξικών ρύπων ελκύονται ετησίως στην Ευρώπη και ένα αντίστοιχο μέγεθος στη Βόρεια Αμερική από τη χημική βιομηχανία. Πολλοί εξ' αυτών μακρά διάρκεια ζωής και επηρεάζουν κάθε είδους φυσικό αποδέκτη και οργανισμό. Το Μάρτιο του 1989, '93 χώρες συνυπέγραψαν τη Σύμβαση της Βασιλείας σχετικά με τις 'διασυνοριακές μεταφορές επιβλαβών αποβλήτων και τη διάθεση τους'.

Το πρωτόκολλο αυτό προήλθε από τις πιέσεις περιβαλλοντικών οργανώσεων και στοχεύει στη ρύθμιση του επαχθούς εμπορίου τοξικών ουσιών, με συνήθεις αποδέκτες φτωχές χώρες, τριτοκοσμικές.

Αν και η αποτελεσματικότητα του είναι προς το παρόν περιορισμένη, μεγάλη σημασία έχει η περιβαλλοντική αυτή νίκη εις βάρος της ελεύθερης αγοράς. Ούτε ο 'αγοραστής' ούτε ο 'πωλητής' είναι πλέον ελεύθεροι να ανταλ-

---

⁷ ες Μ. ΜΟΔΙΝΟΣ, Πρασινίζοντας την παραγωγική διαδικασία. 'Νέα Οικολογία', Ιούλιος – Αύγουστος 1993, σελ. 45 – 48.

λάξουν τοξικές για το περιβάλλον ουσίες. Περίπου 60 χώρες έχουν σήμερα υιοθετήσει εθνική νομοθεσία που αφορά το προαναφερθέν εμπόριο και η Σύμβαση της βασιλείας χρησιμεύει ως συνδεδειγμένος κρίκος σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αυτή και άλλες ρυθμίσεις θα περιορισθούν αισθητά στο μέλλον την ελευθερία πολυεθνικών επιχειρήσεων ως προς τον τόπο εγκατάστασής τους, ανάλογα με την ελαστικότητα των εθνικών νομοθεσιών. Η οξύτητα πάντως του προβλήματος είναι παρούσα και έχει συχνά λάβει τραγελαφικές διαστάσεις. Η Ενιαία Γερμανία ξοδεύει σήμερα τεράστια ποσά για να καθαρίσει περιοχές της Τέως Ανατολικής Γερμανίας, όπου η Δυτική, επί δεκαετίες, εξήγαγε τοξικές ουσίες προς 'αποθήκευση'. Και μόνο στην Ευρώπη πάνω από τρία εκατομμύρια τόνοι τοξικών ουσιών εξακολουθούν να διακινούνται ετησίως, με προφανές κινδύνους για τους ανθρώπους και το περιβάλλον.

Το παράδειγμα της ταχύτητας προσαρμογής της χημικής βιομηχανίας στο φαινόμενο των «τρυπών του όζοντος» διδάσκει ότι η παραγωγική ευκαμψία είναι επιτεύξιμος στόχος η πίεση γίνει αισθητή και το προς υποκατάσταση προϊόν συγκεκριμένο.

Το 1987 και το 1990 το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ και η αναθεώρησή του υποχρέωσαν την παγκόσμια κοινότητα να μειώσει δραστικά τη χρήση καταστρεπτικών χλωροφθοριομένων υδρογονανθράκων (CFC) δίνοντας πραγματικό περιεχόμενο στη σκοπιμότητα και αποτελεσματικότητα των διεθνών συμβάσεων. Το ενδιαφέρον εν προκειμένω είναι ότι λόγω της σχετικής απλότητας του ζητήματος - σε σχέση με άλλα πολύ συνθετικότερα οικολογικά ζητήματα - στις διαπραγματεύσεις ενεπλάκησαν ποικίλα και ισχυρότατα συμφέροντα, καθιστώντας τη Σύμβαση νομικά αποτελεσματική. Έτσι η Du Pont

και άλλες μεγάλες χημικές βιομηχανίες υποχρεώθηκαν να προχωρήσουν ταχύτατα σε υποκατάσταση των CFC με πολύ λιγότερο βλαπτικές, για τα στρώματα του όζοντος, ουσίες, ενώ οι κυβερνήσεις που υπέγραψαν το Πρωτόκολλο ήδη ξεπέρασαν εαυτές σε ότι αφορά τις χρονικές τους δεσμεύσεις.

Η σχετική αυτή επιτυχία – σχετική διότι τα CFC αλλά και τα υποκατάστατα τους θα είναι δραστικά για πολλές ακόμη δεκαετίες - δεν είναι γενικώς γενικευμένη. Κακώς καλλιεργήθηκε η υπεραισιόδοξη θέση ότι για την αντιμετώπιση του «φαινομένου του θερμοκηπίου» θα μπορούσαν να υιοθετήσουν παρεμφερείς απλές διαδικασίες. Και αυτό γιατί η υπερθέρμανση του πλανήτη συνδέεται με ένα τόσο ευρύ παραγωγικό σύστημα όσο αυτό της παγκόσμιας οικονομίας και ένα σύνθετο ενεργειακό μοντέλο, το οποίο μάλιστα θεωρείται κινητήριο μοχλός της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η απεμπλοκή από αυτό απαιτεί μια καθολική τροποποίηση των παραγωγικών δυνάμεων και ένα consensus μεταξύ χωρών οι οποίες, αν μη τι άλλο, βρίσκονται σε εντελώς διαφορετικά της αναπτυξιακής πορείας. Εξ' ου και η μέχρι στιγμής κωλυσιεργία στη διαδικασία μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, αλλά και οι τεράστιες ασυμφωνίες που έγιναν σαφείς κατά τη συνδιάσκεψη του Ρίο. Εδώ η βιομηχανία προσποιείται ότι δεν καταλαβαίνει, ενώ στην περίπτωση των CFC αποδείχθηκε ότι η τεχνολογία μπορεί να αποδειχθεί ενεργητική όταν τα κοινωνικά κινήματα την υποχρεώσουν 'να αλλάξει γνώμη' κατά την παραφρασμένη διατύπωση του Ζακ Ελλύλ.

Το δίλημμα της κατασκευαστικής βιομηχανίας είναι, πάντως ακόμη σοβαρότερο. Το πρόβλημα συνίσταται στο ότι οι υποδομές, τα δίκτυα και η κατοικία εξ' ορισμού περιορίζουν τα φυσικά οικοσυστήματα, απεικονίζοντας στο έδαφος κατά το πλέον εύγλωττο τρόπο την επέκταση του πολιτισμού εις

βάρος της βιόσφαιρας. Όλες οι πτυχές της κατασκευαστικής βιομηχανίας, από την εξόρυξη δομικών υλικών, έως την εγκατάσταση εργοταξίων, τις μεταφορές την λατόμηση, το κατασκευαστικό στάδιο και τη διάθεση των απορριμμάτων έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με τη φύση. Εδώ η συνήθης πρόκληση έγκειται στη διάρθρωση των επιπτώσεων, η οποία όμως δεν μπορεί παρά να είναι περιορισμένου βεληνεκούς. Οι παραγοντικές επιτυχίες του οικολογικού κινήματος στον τεράστιο και επεκτεινόμενο αυτόν τομέα έγκειται στην ακύρωση ορισμένων κατασκευών (φράγματα, δρόμοι, αεροδρόμια) δηλαδή στην αναίρεση μιας δραστηριότητας. Σπανιότερα, είναι ο χωροταξικός σχεδιασμός που μπορεί να αμβλύνει ορισμένες από τις επιπτώσεις. Μόνο, πάντως, η ριζική τροποποίηση έως και η αναίρεση της κατασκευαστικής δραστηριότητας μπορεί να δώσει αποτελέσματα. Εξ' ου και οι «αιματηρές» συγκρούσεις της βιομηχανίας αυτής με το περιβαλλοντικό κίνημα, σε περιπτώσεις σαν του Αχελώου, των Σπάτων κ.κλπ. για να μείνουμε στην Ελληνική περίπτωση.

Λοιπόν, τι πρόκειται να γίνει; Βαδίζουμε προς μια νέα βιομηχανική επανάσταση;

Οι προαναφερθείσες τομεακές περιπτώσεις⁸ απεικονίζουν φευγαλέα την ποικιλία και την συνθετότητα των προβλημάτων που ο δευτερογενής τομέας καλείται να αντιμετωπίσει αν θέλει να αποφύγει την απόλυτη δυσφήμιση. Σε όλες διαφαίνεται ότι μόνο η ριζικά τροποποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, η αλλαγή της τεχνολογίας, η μετατόπιση προς άλλες δραστηριότητες, σε ορισμένες δε περιπτώσεις η ακύρωση ενός παραγωγικού κλάδου μπορούν να έχουν αποτελέσματα. Η εκ' των υστέρων διόρθωση των επιπτώσεων είναι απλώς μια άσκηση με μεγάλο ενδιαφέρον, της οποίας οι

⁸ ΜΑΡΚΟΒΙΤΣ ΕΝΤΣΕΝΣΜΕΡΓΕΡ 'Περιβάλλον και Ποιότητα ζωής' Επίκουρος, Αθήνα 1975 σελ. 115 -116.

λύσεις ταχύτατα αναιρούνται από την επελαύνουσα ανάπτυξη. Αυτό συμβαίνει με τις αντιρρυπαντικές συσκευές, με τους τριαδικούς καταλύτες, με τα φίλτρα στις βιομηχανίες, με τους βιολογικούς καθαρισμούς.

Ο ΟΟΣΑ εκτιμά ότι η παγκόσμια αγορά περιβαλλοντικών αγαθών και υπηρεσιών προσέγγισε το 1991 τα 250 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ μέχρι το τέλος 2000 θα ξεπεράσει τα 300 δισεκατομμύρια .

Η σχετική βιομηχανία, πιθανότατα η ταχύτερη αναπτυσσόμενη παγκοσμίως βρίσκεται κατά κανόνα στις χώρες της Δύσης, όπου έχουμε ήδη πάνω από 50.000 εταιρείες. Η Ιαπωνία δεν υστερεί καθόλου : περίπου 10.000 βιομηχανικές μονάδες φιλοδοξούν να παράσχουν καθαρότερο περιβάλλον. Και όμως οι ορισμοί του ΟΟΣΑ είναι στενοί : περιλαμβάνουν την απορρύπανση, επεξεργασία αποβλήτων, τον μηχανολογικό εξοπλισμό των βιολογικών καθαρισμών. Ο ανασχεδιασμός των παραγωγικών συστημάτων, η εξοικονόμηση ενέργειας, τα ρυθμιστικά εργαλεία άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής θα ανέβαζαν τη σχετική αγορά σε τρισεκατομμύρια δολάρια.

Αλλά οι πραγματικές επενδυτικές δυνατότητες βρίσκονται λίγο παραπέρα : Προαγωγή των ήπιων μορφών ενέργειας, προώθηση των βιολογικών καλλιεργειών, αντικατάσταση της μηχανής εσωτερικής καύσης, υιοθέτηση αποτελεσματικότερων μέσων μαζικής μεταφοράς, προώθηση ελαφρών υλικών εις βάρος της χαλυβουργίας εξοικονόμηση σε όλα τα επίπεδα. Είναι ξεκάθαρο πλέον ότι η επερχόμενη περιβαλλοντική επανάσταση οφείλει να υποκαταστήσει τα ορυκτά καύσιμα, να παράγει νέες καλλιεργητικές πρακτικές, να τροποποιήσει ριζικά τις μεταποιητικές δραστηριότητες. Οι άυλες υπηρεσίες θα παίξουν καθοριστικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση.

Η αλλαγή του κλίματος⁹ είναι εμφανής αν και το πραγματικό στοίχημα αφορά την ταχύτητα υιοθέτησης και δραστηριότητας του νεοαναδυόμενου παραγωγικού πρότυπου. Το παράδειγμα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι διδακτικό, όπως αποδεικνύει ο Μπάρρυ Κόμμονερ σε ένα κείμενο του στο περιοδικό *New Yorker*. Μια εικοσαετία προσπαθειών για την αντιμετώπιση του προβλήματος απέληξε σε μια σύνθετη νομοθεσία και στη δημιουργία μιας αγοράς πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων, σε καταναλωτικούς μετατροπείς και φίλτρα περιορισμού της βιομηχανικής ρύπανσης. Σε ελάχιστες περιπτώσεις τα αποτελέσματα της διαρθρωτικής αυτής πολιτικής υπήρξαν αρκετά. Αντίθετα αυξήθηκε ο αριθμός των πόλεων και ο αριθμός των ανθρώπων που υφίστανται τις συνέπειες μιας διαρκούς επιδεινούμενης κατάστασης. Πόλεις σαν το Κάιρο, Μεξικό και Αθήνα βιώνουν μια σταθερή επιδείνωση των περιβαλλοντικών συνθηκών λόγω της δραματικής αύξησης των πηγών ρύπανσης και ανεξάρτητα από τις ακολουθούμενες πολιτικές. Το διοξείδιο του άνθρακα και όχι μόνο αυξήθηκε στις περισσότερες πόλεις. Μόνο στη συγκέντρωση μολύβδου επιτεύχθηκαν θεαματικές μειώσεις κι αυτό για ένα απλό λόγο : Οι καταλυτικοί μετατροπείς που προορίζονταν για τον έλεγχο των άλλων αέριων ρύπων καταστρέφονται από το μόλυβδο. Έτσι, χάρη σε μια τεχνολογική σύμπτωση, η βιομηχανία προώθησε την αμόλυβδη βενζίνη. Συμπέρασμα : Η εξαφάνιση ενός ρύπου από μια διαδικασία μπορεί να έχει θεαματικά αποτελέσματα, διαφορετικά, η όποια απόπειρα εκ των υστέρων ελέγχου αυτοαναιρείται καθ' οδών.

---

⁹ Μ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΖΙΖΕΛΑΣ ΠΙΡΕΣ ΝΤΟ ΡΙΟ 'Ενεργοβόρες βιομηχανίες και κλιματική αλλαγή' *Νέα Οικολογία* (Ν.Ο.) τ. 149 σελ. 25 – 26 Μάρτιος 1997.

Μερικές από τις επιτυχίες του περιβαλλοντικού κινήματος εξηγούν και τις πολλαπλές αποτυχίες του. Η ρύπανση δεν περιορίζεται αφού έχει ήδη πα-
ραχθεί στο πλαίσιο μιας αναπτυσσόμενης παγκόσμιας οικονομίας. Οι σχετικοί
μηχανισμοί ελέγχου της ρύπανσης προσφέρουν ίσως κάποια ανακούφιση ό-
ταν υπάρχει σωστή υποδομή και οι άριστοι λειτουργικοί όροι, αλλά μόνο «κά-
ποια». Σύντομα αυτοαναιρούνται.

Αναπροσανατολισμοί, όμως υιοθετούνται ή επιβάλλονται σε πλείστους
άλλους βιομηχανικούς τομείς ή κλάδους.

Η χαρτοβιομηχανία για παράδειγμα, κλάδος καταστροφικός για τα δά-
ση, ενεργοβόρος και με υψηλά ρυπαντικά φορτία αλλάζει δραματικά. Η χρήση
ανακυκλωμένου χαρτιού σε μεγάλη έκταση και σε πολλές χώρες μετασηματί-
ζεται δραστικά στον τομέα, ενώ οι καμπάνιες κατά τη χρήση χλωριούχων λευ-
καντικών ουσιών που παράγουν διοξίνη έχουν αρχίσει να αποδίδουν. Μια τε-
χνολογική κούρσα έχει αρχίσει μεταξύ των μονάδων που αντιλαμβάνονται ότι
δεν θα μπορούσαν να λειτουργούν στο μέλλον με τους όρους του παρελθό-
ντος, ενώ παρουσιάζεται και μια χωροταξική αναστάτωση: μεγάλες βιομηχανί-
ες ε4γκαταλείπουν την καρδιά δασών του Καναδά και της Βόρειας Ευρώπης
για να μετακινηθούν στις παρυφές πόλεων, εκεί όπου βρίσκονται τα κέντρα
ανακύκλωσης και συνεπώς μεγάλο μέρος της πρώτης τους ύλης. Οι παλιές
προκαταλήψεις για την κατώτερη ποιότητα ανακυκλωμένου χαρτιού έχουν
αμβλυνθεί και ακόμη περιοδικά μεγάλης κατηγορίας χρησιμοποιούν, εν μέρει
τουλάχιστο, ανακυκλωμένο υλικό. Αρχίζει να γίνεται κατανοητό ότι παρήλθε η
εποχή της εύκολης επέκτασης, του εύκολου κέρδους και της ασύδοτης εκμε-
τάλλευσης των φυσικών πόρων¹⁰.

---

¹⁰ *ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ Έκμετάλλευση των φυσικών πόρων*, τεύχος 3, 1996, σελ. 19,20.

Πολλές εταιρείες ενθαρρύνουν τώρα το προσωπικό τους να αναπτύξει μόνο του μεθόδους προστασίας του περιβάλλοντος. Από τις μεγάλες αεροπορικές εταιρείες μέχρι τους χημικούς γίγαντες σαν την ICI και την 3M, περνάει το σύνθημα των ρύπων και των αποβλήτων δε συνιστά πάντοτε κόστος, αντίθετα ότι μπορεί να αντιπροσωπεύει κέρδη. Ενώ δηλαδή οι κλασσικές μέθοδοι επεξεργασίας ή σύλληψης των αποβλήτων συνιστούν μεγάλο, συχνά δυσβάστακτο κόστος για τις εταιρείες εξορθολογισμός της παραγωγικής διαδικασίας, η εξοικονόμηση ενέργειας, η ανακύκλωση, μπορούν να αποφέρουν κέρδη, βελτιώνοντας ταυτόχρονα το πρόσωπο της βιομηχανίας. Ο ανασχεδιασμός των προϊόντων και της τεχνολογικής παραγωγής απέφερε στη 3M περίπου 500.000.000 \$, μέσα σε μια 15αετία, ενώ η Dow Chemical περιόρισε κατά 50% τις εκπομπές της, μέσα σε μια μόνο 5αετία, αναδιοργανώνοντας πλήρως τις μονάδες της Η.Π.Α.. Άλλες εταιρείες γίνονται «πράσινες». Σαπουνία, αποσμητικά, καλλυντικά, αρχίζουν να παράγονται σε εργοστάσια που διαθέτουν κλειστά συστήματα και πραγματικά μηδενική έκλυση ρύπων.

Η γεωργική τεχνολογία συνιστά ένα άλλο μείζονα κλάδο όπου η βιομηχανία δημιουργεί προβλήματα και οφείλει να αναπροσαρμοστεί. Από τα ελαφρά τρακτέρ που δεν καταστρέφουν ολοσχερώς την υφή του εδάφους, μέχρι της μεθόδους βιολογικής καταπολέμησης των ασθενειών, παίρνοντας από την στάγδην άρδευση οι απαιτήσεις για μια ήπια γεωργία αναπροσαρμόζουν το ρόλο και της βιομηχανίας. Εδώ η εύρεση και εμπορευματοποίηση υποκατάστατων των επικίνδυνων φυτοφαρμάκων αποτελεί μείζονα πρόκληση. Εν προκειμένου, δεν πρόκειται ασφαλώς για προσπάθειες που περιορίζονται μέσα στο εργοστάσιο αλλά για μια σύνθετη πορεία απεμπλοκής από το μοντέλο της χημικής γεωργίας. Η αποτελεσματικότητα της γεωργίας, οι φθίνουσες

αποδόσεις, οι προσκληθείσες κοινωνικές ανισότητες ήδη γίνονται κατανοητές σε πολλούς. Αλλά η σχετική αποδέσμευση θα απαιτήσει μια πραγματική επανάσταση.

Τέλος αν αναφερθούμε επιγραμματικά στον ενεργειακό τομέα, ο οποίος αποτελεί το κλειδί για την όποια αλλαγή του βιομηχανικού συστήματος. Εδώ τα περιθώρια βελτίωσης των τρεχουσών διαδικασιών είναι τεράστια, αλλά η πραγματική πρόκληση βρίσκεται στην μετάβαση σε ένα ενεργειακό μοντέλο απεξαρτημένο από τα ορυκτά καύσιμα και την πυρηνική ενέργεια για όλους τους γνωστούς λόγους. Το «φαινόμενο του θερμοκηπίου» είναι πάντως το κινούν αίτιο, για τις αλλαγές στον τομέα, παρά το ότι η εξοικονόμηση και οι ήπιες μορφές ενέργειας έχουν και πολλά άλλα, ίσως σημαντικότερα πλεονεκτήματα από τη φύση τους αποκεντρωμένα. Η αγορά εξοπλισμού ενεργειακά αποδοτικού αγγίζει τα 20.000.000.000 \$ ετησίως, ενώ υπολογίζεται ότι, αν το θελήσουν οι κυβερνήσεις, μπορούν να δημιουργηθούν εκατομμύρια θέσεις εργασίας στον τομέα αυτό. Ο ανασχεδιασμός των προϊόντων, η πολεοδομική ανασυγκρότηση, τα αποτελεσματικότερα συστήματα μεταφορών, μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά στην εξοικονόμηση ενέργειας.

Παρά τις απογοητεύσεις από τη Συνδιάσκεψη του Ρίο η Σύμβαση για το κλίμα της γης, που υπεγράφη εκεί, προσφέρει ένα γενικό πλαίσιο ενεργειακών προσαρμογών. Οι βιομηχανικές χώρες συζητούν διάφορα μέτρα και κίνητρα για την προαγωγή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μέχρι το μεικτό φόρο κατανάλωσης ενέργειας εκπομπών συζητείτε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το ζήτημα ως προς την υλοποίηση μιας αποφασιστικής ενεργειακής πολιτικής παραμένει ανοικτό αλλά η βιομηχανία έχει είδη λάβει το μήνυμα : Το μέλλον δεν θα είναι εξίσου ανώδυνο με το παρελθόν.

Αν η μεταστροφή της κοινής γνώμης δραχθεί ως ευκαιρία και δεν θεωρηθεί ως εμπόδιο, τότε ένα πράσινο ενεργειακό μέλλον ίσως δεν βρίσκεται πολύ μακριά.

Με τη διαπίστωση του Ινστιτούτου Worldwatch : «Η βιομηχανία θα αντιμετωπίσει τεράστιους κινδύνους αν αγνοήσει την αναγκαιότητα επαναστατικών αλλαγών και όχι εάν λάβει υπόψη τις περιβαλλοντικές επιταγές, όπως πιστεύονταν μέχρι σήμερα».

Η δήθεν επιλογή μεταξύ θέσεων εργασίας και καθαρού περιβάλλοντος υπήρξε το λανθασμένο δίλημμα που εκ παραδόσεως έθεσε η βιομηχανία στην κοινωνία. Οι δομικές αλλαγές που επέφερε το οικολογικό κίνημα στον τρόπο σκέψης μας οδηγεί το μαχαίρι βαθιά μέσα στο κοινωνικό υλικό, αναδιατάσσοντας τις προτεραιότητες και οδηγώντας στην αναζήτηση της πραγματικής οικονομίας, όπου οικολογική ισορροπία ευημερία δεν θα αποτελέσουν ασυμβίβαστους στόχους, μάλλον ακριβώς το αντίθετο.

Όσοι καταστρέφουν το περιβάλλον εν ονόματι των θέσεων εργασίας, θα καταλήξουν να μην προσφέρουν κανένα από τα δυο. Ένας υγιής παραγωγικός τομέας δεν μπορεί παρά να στηριχθεί στην ΥΓΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ.

3. ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΝΤΑΣΕΙΣ – ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ – ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ο άνθρωπος είναι ένας οργανισμός που παρουσιάζει μεγάλες δυνατότητες προσαρμογής και επιβίωσης σε δυσμενής περιβαλλοντικές συνθήκες. Όμως για να ζήσει έχει ανάγκη μιας βιόσφαιρας. Τα φυτά, τα ζώα η κατάλληλη θερμοκρασία και υγρασία μαζί με άλλους φυσικούς αλλά και συναισθηματικούς παράγοντες κάνουν δυνατή την επιβίωση του ανθρώπου πάνω στη γη.

Στη σελήνη δεν υπάρχει ατμόσφαιρα, δεν υπάρχει νερό. Ο άνθρωπος μπορούσε εκεί να επιβιώσει για πολύ μικρό χρονικό διάστημα, αφού πρώτα εφοδιάστηκε με κατάλληλο εξοπλισμό.

Ο άνθρωπος είναι ένα κομμάτι αναπόσπαστο της φύσης. Μέσα σ' αυτή παίρνει υπόσταση από αυτή γεννιέται και απ' αυτή συντηρείται επιβιώνει. Γέννημα και θρέμμα της φύσης. Όσο υπάρχει σαν μονάδα και για να επιζήσει συνδέεται με αυτή ισόβια μ' ένα πολύτιμο ζωοδότη «ομφάλιο λώρο», μέσα από τον οποίο «τροφοδοτείται». Ότι είναι σαν ύλη από αυτή το αντλεί. Η δημιουργία του, η τροφή του, η υγεία του, η κατοικία του ξεκινούν πάντα από το φυσικό περιβάλλον.

Αλλά η σχέση αυτή δεν σταματάει στον υλικό στον υλικό τομέα της ζωής του. Και ότι ακόμη δημιούργησε 'μόνος του' στον κοινωνικό, στον πνευματικό και τον ηθικό του βίο, σ' αυτό, το φυσικό περιβάλλον, το οφείλει. Αυτό είναι το πρότυπο και ο μοναδικός εμπνευστής του. Η θαυμαστή τάξη που κυριαρχεί στη φύση και στα όντα της, του δίδαξε τους κανόνες της κοινωνικής ζωής. Αυτή του δίδαξε με τη δική της ομορφιά και αρμονία, το αισθητικά ωραίο που το μετουσίωσε αυτός στις Τέχνες που καλλιέργησε, αντιγράφοντας το φυσικό περιβάλλον του. Η φύση αποκαλύπτοντας του τα μυστικά της, του α-

κόνισε το πνεύμα. Κι αυτή του μαλάκωσε την ψυχή και του ενέπνευσε τους ηθικούς κανόνες που διαμόρφωσαν τον ψυχικό του κόσμο...

Βέβαια η αλλοίωση του περιβάλλοντος είναι φαινόμενο που συνοδεύει τον πολιτισμό. Ο πολιτισμός είναι συνέπεια της οικονομικής ανάπτυξης. Βασικός παράγοντας της οικονομικής ανάπτυξης είναι η βιομηχανία. Δεν είναι λοιπόν σωστό να καταφερόμαστε κατά της βιομηχανικής ανάπτυξης αδιάκριτα. Μπορούμε και πρέπει να καταφερόμαστε κατά της κακής βιομηχανίας, της βιομηχανίας που ρυπαίνει και αλλοιώνει το περιβάλλον. Αλλά και να υποστηρίζουμε την ανάπτυξη της βιομηχανίας όπου πρέπει και όταν παίρνει όλα τα απαραίτητα μέτρα που είναι δυνατά για την προστασία του περιβάλλοντος του

Ωστόσο οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι πρέπει με τη σειρά του να δραστηριοποιηθεί, προκειμένου να εμποδίσει τη μόλυνση του περιβάλλοντος που προέρχεται απ' την ανάπτυξη της βιομηχανίας¹¹.

Έτσι στο πλαίσιο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης παρόλο ότι τα περιθώρια ικανοποίησης των αιτημάτων είναι μεγαλύτερα, η αποτελεσματικότητα των προσφερόμενων από το νομικό πλαίσιο λύσεων δεν είναι και δεν μπορεί να είναι απολύτως ικανοποιητική. Άρα η όσο το δυνατό άμεση συμμετοχή των πολιτών ως κοινωνιών και Άμεσα ενδιαφερομένων και θιγόμενων εμφανίζεται πλέον ως η προσφερότερη λύση. Η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί ένα χώρο όπου το αίτημα αυτό της συμμετοχής παρουσιάζεται εντονότερο διότι το περιβάλλον αποτελεί για τα άτομα ένα ζωτικό χώρο όπου συγκλίνουν το καθαρά βιοτικό, το οικονομικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον τους. Τα οικολογικά προβλήματα διαρκώς πληθαίνουν και σε ένα πρώτο επίπεδο η προστα-

---

¹¹ ➤ Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ και Π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ «Κοινωνικές στρατηγικές για το περιβάλλον» σελ. 86,87. Εκδόσεις Παπαζήση, 1995

σία του περιβάλλοντος προβάλλει σαν διλημματική επιλογή ανάμεσα στην προστασία της φύσης και την οικονομική και την βιομηχανική ανάπτυξη. Τα άτομα δείχνουν μια δυσπιστία στη Διοίκηση, η οποία λειτουργώντας στο πλαίσιο μιας ολοένα περιπλεκόμενης τεχνοδομής καταλήγει συχνά σε αποφάσεις μεγάλης οικονομικής και τεχνολογικής αποτελεσματικότητας, οποίες όμως προξενούν ή τείνουν να προξενήσουν ανεπανόρθωτες οικολογικές ζημιές στα άτομα. Η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων αυτού και η εκ' μέρους της παρακολούθηση των πράξεων και παραλείψεων ως διοίκησης σε θέματα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος προβάλλει επιβαλλόμενη τόσο απ' την ανάγκη των πραγμάτων, όσο και από το ουσιαστικό περιεχόμενο της Δημοκρατίας.

Την τελευταία δεκαετία έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ένα καινούργιο δικαίωμα, το δικαίωμα επί του περιβάλλοντος. Το δικαίωμα αυτό μπορεί να ορισθεί ως το δικαίωμα που έχει το άτομο για ένα περιβάλλον υγιεινό και οικολογικά ισόρροπο και επομένως ως δικαίωμα που έχει για την προστασία αυτού του περιβάλλοντος. Η ύπαρξη αυτού του δικαιώματος δημιουργεί τη δημόσια εξουσία, την υποχρέωση να κατακτήσει το άτομο είτε μόνο του είτε σε ομάδες, συλλογικά να προστατεύει το περιβάλλον του. Η υποχρέωση αυτή καταλήγει στη δημιουργία νομικού πλαισίου καταλλήλου για την πραγμάτωση αυτού του δικαιώματος.

Η προστασία του περιβάλλοντος αφορά βεβαίως ένα χώρο που συνδέεται άμεσα και έντονα με το δημόσιο συμφέρον και που αγγίζει την ίδια την οργάνωση της κοινωνίας. Η κοινωνικοποίηση όμως της φύσης δεν σημαίνει και κρατικοποίηση της. Αυτό που χρειάζεται περισσότερο και έχει και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα δεν είναι η υπαγωγή της κοινωνικής ανάγκης που

αποτελεί η προστασία του περιβάλλοντος αποκλειστικά στο χώρο της δημόσιας εξουσίας αλλά και εξανθρωπισμός της. Το κράτος δεν είναι η κινητήρια δύναμη και δεν θα έπρεπε να είναι παρά ο ελεγχόμενος ρυθμιστής της. Από αυτή την άποψη η συμμετοχή των πολιτών παρουσιάζεται και ως η μέθοδος που προσφέρεται περισσότερο για μια εξισορρόπηση μεταξύ της δημόσιας εξουσίας και του συνόλου των πολιτών.

Το δικαίωμα προσφυγής των πολιτών και των ενώσεων τους στη Δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά ζητήματα συμβάλλει έτσι στην αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος. Η νομοθετική καθιέρωση ενός ουσιαστικού δικαιώματος προσφυγής στη Δικαιοσύνη για θέματα προστασίας του περιβάλλοντος είναι σύμφωνη με τη σύγχρονη πραγματικότητα και επιβάλλεται από τρεις κυρίως λόγους.

Πρώτον : από το θετικό ρόλο τον οποίο οι πολίτες μπορούν να διαδραματίσουν στη διαχείριση του περιβάλλοντος καλύπτοντας έτσι το έλλειμμα του αναποτελεσματικού κυβερνητικού ελέγχου.

Δεύτερον : από τη σύζευξη οικονομικών και οικολογικών παραγόντων για μια ισόρροπη ανάπτυξη, που απαιτεί τη συμμετοχή και δράση των πολιτών.

Τέλος, από τη μεταβολή του δέοντος προς μια φυσιοκεντρική θεώρηση του περιβάλλοντος, από όπου προκύπτει η ιδέα διαφύλαξης του περιβάλλοντος ως αξίας από το Κράτος – Θεματοφύλακας, που είναι υπόλογο, έναντι των πολιτών του. Η νομοθετική καθιέρωση του δικαιώματος προσφυγής μπορεί να λάβει τη μορφή της *actio popularis* ή τη μορφή της συλλογικής αγωγής.

Η εξασφάλιση έτσι της συμμετοχής των πολιτών στην προστασία του περιβαλλοντικός κυρίως μέσω των μη κυβερνητικών οργανισμών είναι ανα-

γκαία εξ' αιτίας των εξελίξεων της σύγχρονης πραγματικότητας. Η σύγχρονη δυτική κοινωνία χαρακτηρίζεται από τη μαζική παραγωγή, την μαζική κατανάλωση, τις μαζικές συγκρούσεις και τις μαζικές καταστροφές.

Η περίπλοκη σύνθεση των σύγχρονων κοινωνιών καθιστά όλο και πιο πιθανή την ευρεία επίδραση μεμονωμένων ενεργειών και καταδεικνύει την αδυναμία της παραδοσιακής διάρθρωσης της δίκης να ανταποκριθεί στις διαφορές που δημιουργούνται από ζημίες λόγω απόρριψης αποβλήτων ψευδούς διαφήμισης ή παραβιάσεις συλλογικών συμβάσεων εργασίας που επηρεάζουν μεγάλο αριθμό καταναλωτών, εργαζομένων και ολόκληρες κοινότητες.

Το δικαίωμα προσφύγει των πολιτών στη δικαιοσύνη για την διευθέτηση των διαφορών αυτών εξυπηρετεί το συλλογικό συμφέρον και εκφράζει το πνεύμα της εποχής. Επιβάλλεται από τη συνειδητοποίηση του θετικού των πολιτών στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, τη μεταβολή των οικονομικών συνθηκών και τις σύγχρονες φιλοσοφικές απόψεις περί φυσικού περιβάλλοντος. Οι πολίτες γνωρίζουν καλλίτερα από την διοίκηση τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην περιοχή τους και μπορούν να συμβάλλουν εστί δυναμικά στη διαμόρφωση τόσο των πραγματικών όσο και των νομικών λύσεων για τη βελτίωση των τοπικών συνθηκών και όρων διαβίωσής τους. Η συλλογικότητα που απαιτείται στη διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων επιφέρει την εγκατάλειψη των παραδοσιακών οικονομικών θεωρειών που ξεκινούν από την επίτευξη της ατομικής ευημερίας και επιβάλλει την αντικατάστασή τους από λύσεις που προσαρμόζουν την οικονομική ανάπτυξη στη σύγχρονη προβληματικά για το περιβάλλον μέσο της σύζευξης οικονομικών και οικολογικών παραγόντων. Η συνειδητοποίηση της συλλογικής ευθύνης των πολιτών προς το περιβάλλον το ίδιο και τις μελλοντι-

κές γενεές καθιστά αναγκαία τη συλλογική δράση με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος. Διαπιστώνεται έτσι η αναγκαιότητα μιας ολοκληρωμένης νομοθετικής παρέμβασης, η οποία θα ενσωματώνει τους προβληματισμούς αυτούς παρέχοντας στους πολίτες και στις ενώσεις τους ως δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη ως μέσο για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και κατά συνέπεια ως τρόπο αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Είναι έτσι αναμφισβήτητο το δικαίωμα προσφυγής των πολιτών στη δικαιοσύνη¹².

Η επιτυχία της προσπάθειας για την επίτευξη της ευημερίας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις αποφάσεις, της ενέργειας και την επίδραση που ασκεί το ευρύ κοινό. Αλλά ενώ οι έρευνες δείχνουν ότι η συνειδητοποίηση σε θέματα περιβάλλοντος είναι υψηλή και αυξάνεται συνεχώς, το κοινό δεν διαθέτει την απαραίτητη πληροφόρηση. Εκτός από την πρόσβαση στις διαθέσιμες περιβαλλοντικές πληροφορίες σύμφωνα με την οδηγία του συμβουλίου 90/313/Ε.Ο.Κ. (η οποία άρχισε να ισχύει στις 31/12/1992) και το δικαίωμα συμμετοχής στην εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των μεγάλων έργων, έχει ουσιαστική σημασία να δοθεί στους πολίτες η δυνατότητα να συμμετέχουν στη διαδικασία του καθορισμού των όρων για την χορήγηση αδειών λειτουργίας και τον ολοκληρωμένο έλεγχο της ρύπανσης.

Οι πολίτες επίσης πρέπει να διευκολύνονται στην εκτίμηση των επιπτώσεων των δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων αποκτώντας πρόσβαση

---

¹² ΜΑΡΚΟΒΙΤΣ, ΕΝΤΣΕΝΣΜΠΕΡΓΚΕΡ, *περιβάλλον και ποιότητα ζωής*. Εκδόσεις Παπαζήση. Επικούρος. Αθήνα 1975 σελ. 33,39

στις πληροφορίες για τις εκπομπές, τις απορρίψεις και τα απόβλητα καθώς και τους περιβαλλοντικούς λογιστικούς ελέγχους.

Όσον αφορά τη γενική ενημέρωση θα απαιτηθεί μια σφαιρική στρατηγική για την ενημέρωση του κοινού, των κοινωνικών και οικονομικών εταίρων, των περιφερειακών και των τοπικών αρχών καθώς και των μη κυβερνητικών οργανώσεων σχετικά με τους μακροπρόθεσμους και ενδιάμεσους στόχους της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής σχετικά με τις δικές τους ευθύνες και τις δυνατότητές τους να συμβάλλουν. Η στρατηγική θα πρέπει να προβλέπει τη δημιουργία των δομών που θα διευκολύνουν τη συμμετοχή των πολιτών και των φορέων στις σχετικές ενέργειες της επιτροπής. Οι δομές αυτές θα πρέπει να δημιουργηθούν σε περιφέρεια ή σε τοπικό επίπεδο λαμβάνοντας υπόψη την πείρα των δικτύων που ήδη υπάρχουν (των κέντρων παροχής αγροτικών πληροφοριών και των τοπικών κέντρων πρωτοβουλιών στις πόλεις).

Κάθε πολίτης ως καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να προβεί σε ορθολογική επιλογή βασισμένη σε πραγματικά κριτήρια μόνο εφ' όσον οι πληροφορίες τις οποίες έχει σχετικά με ένα προϊόν καλύπτουν όλες τις σημαντικές πτυχές, όπως τις επιδόσεις, την αξιοπιστία λειτουργίας, την ενεργειακή απόδοση, τη διάρκεια ζωής κ.κλπ. και εφόσον οι πληροφορίες αυτές παρέχονται με τρόπο ουδέτερο και συμπληρώνονται από αποτελεσματικές και αξιόπιστες εγγυήσεις. Το οικολογικό σήμα σε Κοινοτικό επίπεδο θα συμβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή αλλά θα πρέπει να εισαχθεί βραχυπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα και να συνδυαστεί με μια γενικότερη προσέγγιση της ασφάλειας των καταναλωτών και της προστασίας του περιβάλλοντος¹³.

---

¹³ βλ. Α. ΚΑΛΛΙΑ – ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ, Α. ΠΟΡΤΟΓΛΟΥ – ΜΙΧΑΗΛ 'Ελληνική και κοινοτική Νομοθεσία Προστασίας Περιβάλλοντος' Έτος 1987 – 1988, Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδ. Σάκουλας 1989 σελ 50-58

Η σημασία της παιδείας για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής συνείδησης είναι προφανής και για το λόγο αυτό η περιβαλλοντική εκπαίδευση θα πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των σχολικών προγραμμάτων ήδη απ' την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Η αφετηρία για την κοινή δράση της ευρωπαϊκής κοινότητας και των κρατών – μελών στο τομέα της περιβαλλοντικής εκπαιδεύσεως είναι το ψήφισμα για την περιβαλλοντική εκπαίδευση του συμβουλίου των υπουργών παιδείας κατά την συνεδρίαση του συμβουλίου της 24^{ης} Μαΐου 1988. Το ψήφισμα αναφέρει μεταξύ των άλλων ότι :

«ο στόχος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι να αυξήσει τη συνείδηση του κοινού σχετικά με τα προβλήματα στον τομέα του περιβάλλοντος και να θέσει τα θεμέλια για την ενεργό συμμετοχή των πλήρως ενημερωμένων πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος και τη συνετή ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων»¹⁴.

Το παρόν πρόγραμμα προβλέπει την επιτάχυνση της ουσιαστικής εφαρμογής αυτού του συστήματος. Υπό την επιφύλαξη των επιλογών των κρατών - μελών στον τομέα της παιδείας τα περιβαλλοντικά μαθήματα – είτε χωριστά είτε ενσωματωμένα στις φυσικές και κοινωνικές επιστήμες ή σε συνδυασμό με άλλα μαθήματα που αφορούν στην προετοιμασία και αντιμετώπιση της καθημερινής ζωής – πρέπει να περιλαμβάνονται στη διδακτέα ύλη όλων των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων σχολείων ως το έτος 2000 το αργότερο και να περιλαμβάνονται ως μαθήματα επιλογής για τις εξετάσεις όσο το δυνατό συντομότερα μετά την προθεσμία αυτή. Για την επίτευξη των στόχων

---

¹⁴ Σ. Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ και Π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ «Κοινωνικές στρατηγικές για το περιβάλλον» εκδ. Παπαζήση 1994 σελ. 74

αυτών θα πρέπει, χωρίς καθυστέρηση, να οργανωθούν πανεπιστημιακά μαθήματα και προγράμματα για την κατάρτιση των διδασκόντων και να καταρτιστεί και εκδοθεί περιβαλλοντική βιβλιογραφία και διδακτικά βοηθήματα.

Γενικότερα οι σημερινές τάσεις και προβολές όσον αφορά τις διαρθρωτικές και τεχνολογικές αλλαγές στην προσφορά και ζήτηση στην αγορά καθώς και τον εμπορικό ανταγωνισμό οφείλονται σε σημαντικό βαθμό στις επιλογές των καταναλωτών, οι οποίοι όλο και πιο πολύ απαιτούν ποιότητα από όλες τις απόψεις τόσο για τα προϊόντα όσο και για τις υπηρεσίες. Η ικανοποίηση αυτής της ζήτησης εξαρτάται από το επίπεδο των τεχνικών ικανοτήτων και της τεχνογνωσίας στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Εκτός αυτού, εμπειρικά δεδομένα από την Ευρώπη και τις Η.Π.Α. δείχνουν ότι υπάρχει στενός συσχετισμός μεταξύ της μερίδας του πληθυσμού που έχει υψηλού επιπέδου επαγγελματική μόρφωση και κατάρτιση και τις ευημερίες μιας περιοχής καθώς και ότι οι παραγωγοί αγαθών και υπηρεσιών στην περιοχή αυτή είναι ανταγωνιστικοί στις ευρύτερες ή ακόμα και στις διεθνείς αγορές.

Οι παράγοντες αυτοί δείχνουν, μεταξύ άλλων, την ανάγκη για νέες ή πρόσθετες τεχνολογικές ικανότητες και κατάρτιση στον ιδιωτικό τομέα καθώς και τους τομείς τις βιομηχανίες και των υπηρεσιών προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της Κοινότητας, τόσο αναφορικά με το περιβάλλον όσο και με την εσωτερική αγορά. Οι απαιτήσεις για ειδικές τεχνικών ικανότητες και κατάρτιση οι οποίες προκύπτουν από μελέτες που έχουν γίνει στο σύνολο της κοινότητας.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν το δικαίωμα του κοινού να έχει πρόσβαση στις περιβαλλοντικές πληροφορίες (ΟΔΗΓΙΑ 90/313/ΕΟΚ), το κοινό πρέπει να έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει όσο το δυνατό πληρέστερα στις διαδικασίες

που οδηγούν στη λήψη αποφάσεων όσον αφορά στις άδειες οικοδομής, λειτουργίες εκπομπών / απορρίψεων, κ.κλπ.. Το Κοινό ενδιαφέρεται άμεσα για την ποιότητα του περιβάλλοντος στο οποίο ζει και εκτός αυτού, είναι σε θέση να δώσει σημαντική ώθηση για την καλή λειτουργία των εταιρειών σε μια συγκεκριμένη περιοχή, ίσως μάλιστα και με τη συμμετοχή των εργαζομένων ή των διευθυντών των επιχειρήσεων. Η αρχή αυτή πρέπει να ισχύει και για τις πληροφορίες που διαθέτουν τα όργανα της Κοινότητας.

Θα πρέπει να αναπτυχθούν προσπελάσιμες και αποτελεσματικές υπηρεσίες και σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, οι οποίες θα δέχονται καταγγελίες, ώστε να βελτιωθεί η εμπιστοσύνη μεταξύ του κοινού, των αρμόδιων αρχών και των βιομηχανικών ή εμπορικών επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό οι καταγγελίες θα πρέπει να θεωρηθούν, όχι ως ενόχληση αλλά ως πηγή πληροφοριών. Οι καταγγελίες δείχνουν στους οργανισμούς, που είναι αρμόδιοι για την τήρηση των μέτρων, ότι κάτι δεν πάει καλά και συμβάλλουν στην επαφή των αρχών με την πραγματικότητα σε απομακρυσμένες περιοχές ή περιοχές όπου η κατάσταση δεν είναι δυνατό να παρακολουθείται συνεχώς.

☞ Τα μεμονωμένα άτομα και οι ομάδες συμφερόντων πρέπει να έχουν ουσιαστική πρόσβαση στα δικαστήρια, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των νόμιμων συμφερόντων τους καθώς και η αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων που έχουν θεσπιστεί και η πρόληψη παράνομων πράξεων.

☞ Όσον αφορά τώρα, την περιβαλλοντική αστική ευθύνη, η επιτροπή έχει ήδη προτείνει Οδηγία με την αστική ευθύνη για ζημίες στο περιβάλλον προκαλούμενες από απόβλητα.

☞ Όσο το δυνατό συντομότερα, η Κοινότητα πρέπει να δημιουργήσει μηχανισμούς για την αποκατάσταση των ζημιών που προκαλούνται στο

περιβάλλον από το άτομο ή τον φορέα που είναι υπεύθυνος για τη ζημία, θα ληφθεί μέριμνα ώστε να τηρείται πλήρως η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Όπου ο υπαίτιος για μια περιβαλλοντική ζημία δεν είναι δυνατόν να εντοπιστεί – για παράδειγμα στην περίπτωση όπου η ρύπανση προκαλείται από διάχυτες πηγές – πρέπει να επινοηθούν άλλοι μηχανισμοί για τον επιμερισμό αστικής ευθύνης¹⁵.

---

¹⁵ βλ. οπ. Παρ. σελ. 119 - 122

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΤΑ ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

άζονται από το φυσικό περιβάλλον. Προσπάθησαν τότε οι χώρες αυτές να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε η οικονομική ανάπτυξη να μην γίνεται σε βάρος της ποιότητας του περιβάλλοντος.

Αναπτύχθηκαν λοιπόν από τους διεθνείς οργανισμούς και τις εθνικές κυβερνήσεις, ορισμένα πολιτικά εργαλεία που ενισχύουν την οικονομική ανάπτυξη σε αρμονία με την βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος. Αναπτύχθηκε έτσι η έννοια της ποιότητας ζωής. Τελικός σκοπός της ύπαρξης του ανθρώπου που είναι η ευτυχία, η ευημερία του. Η έννοια της ευημερίας είναι σχετική και υποκειμενική. Διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Ένα μόνο μέρος της ευημερίας του ανθρώπου αφορά την οικονομική του ευημερία. Όταν λοιπόν λέγεται ότι αυξήθηκε το κατά κεφαλήν εθνικό προϊόν αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά και βελτίωση της ποιότητας ζωής. Η οικονομική επιστήμη επινόησε πρόσφατα την έννοια της καθαρής οικονομικής ευημερίας. Για να υπολογιστεί το μέγεθός της πρέπει από την μία μεριά να αφαιρεθούν από την εθνική παραγωγή όλα τα αρνητικά στοιχεία (μόλυνση του περιβάλλοντος κ.κλπ.) και από την άλλη να προστεθούν στοιχεία που δεν υπολογίζονται τώρα όπως είναι η ανάπαυση των εργαζομένων κ.κλπ.. Βέβαια την ποιότητα ζωής προσδιορίζουν και άλλα αγαθά που είναι αδύνατο να εκτιμηθούν με ποσοτικά κριτήρια. Αυτά τα αγαθά πολιτιστικά και πολιτικά δίνουν τη δυνατότητα στον άνθρωπο να απολαύσει καλύτερα την υλική ευημερία. Η ελευθερία πολιτική και ατομική υλοποιεί και δίνει νόημα στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Ωστόσο ο δρόμος για μια καλύτερη ποιότητα της ζωής είναι μακρύς και δύσβατος. Η επίτευξη της αρμονίας στις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ

τους και με τη φύση δεν μπορεί να γίνει γρήγορα. Χρειάζεται αλλαγή νοοτροπίας αρχόντων και αρχομένων που μόνο με κατάλληλη εκπαίδευση μπορεί να πραγματοποιηθεί ειρηνικά και εκούσια.

Τα Συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης (ΣΠΔ¹⁶)

Τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης αφορούν την περιβαλλοντικά συμβατή λειτουργία μιας βιομηχανικής εγκατάστασης αλλά και δραστηριοτήτων άλλων τομέων της οικονομίας. Στόχος είναι να ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη σχετική λειτουργία και να βελτιώνονται διαρκώς οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται. Οι περιβαλλοντική διαχείριση είναι μια μεθοδολογία που βελτιώνει συγχρόνως τις περιβαλλοντικές και τις οικονομικές επιδόσεις μιας επιχείρησης, καθώς επιτρέπει στις διάφορες δραστηριότητες να είναι ανταγωνιστικότερες, καινοτόμες και περιβαλλοντικά συμβατές.

Όσον αφορά στη διεθνή ανταγωνιστικότητα η αίσθηση ότι υπάρχει αντίθεση μεταξύ της προστασίας του περιβάλλοντος και της οικονομικής ανταγωνιστικότητας οφείλεται στη στενή θεώρηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων καθώς και στη στατική θεώρηση του ανταγωνισμού. Αντί να μειώσουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα οι αυστηρές περιβαλλοντικές απαιτήσεις είναι πράγματι δυνατόν να το αυξήσουν παρέχοντας το έναυσμα για βελτίωση της ποιότητας και την εισαγωγή καινοτομιών.

Οι χώρες οι οποίες έχουν τις αυστηρότερες απαιτήσεις, κατέχουν στις περισσότερες περιπτώσεις ηγετική θέση όσον αφορά τις εξαγωγές των σχετι-

---

¹⁶ Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ. Εισαγωγή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στη βιομηχανία. Περ. / Δικ. 01/1997 (έτος 1^ο) σελ. 133,134.

κών προϊόντων και τεχνολογιών. Αναφερόμενοι ειδικά στο θέμα της συλλογικής ανταγωνιστικότητας η απόφαση του Ιαπωνικού Υπουργείου Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας (MITI) να εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα για τον 21^ο αιώνα με τίτλο «The new earth 21» απαιτεί αποφασιστική απαίτηση εκ μέρους της Κοινότητας, προκειμένου διατηρήσει την ανταγωνιστική της θέση στην διεθνή αγορά.

Η μετατροπή των περιβαλλοντικών προβλημάτων σε ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα είναι ένας από τους στόχους που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα «Στόχος η αειφόρος ανάπτυξη¹⁷». Αποβλέποντας στη μείωση και την εξάλειψη της ρύπανσης καθώς και στην πρόληψη της, στην ανακύκλωση και στην επαναχρησιμοποίηση των αποβλήτων παρά σε μέτρα περιορισμού ή καθορισμού και με τη θέσπιση ενός ευρύτερου φάσματος μέτρων, στα οποία θα περιλαμβάνεται και η παροχή κινήτρων ώστε να αποφευχθούν οι περιορισμοί στις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται για την τήρηση αυστηρότερων προτύπων, η περιβαλλοντική πολιτική είναι σε θέση να προωθήσει τις επενδύσεις, τις καινοτομίες και την ανταγωνιστικότητα αντί να τις παρεμποδίζει.

Η περιβαλλοντική διαχείριση βοηθά τις επιχ/σεις να είναι ανταγωνιστικότερες και περιβαλλοντικά συμβατές. Αυτό επιτυγχάνεται με¹⁸ :

α) τη μείωση της παραγωγής αποβλήτων.

β) την ελαχιστοποίηση των κινδύνων από τις αέριες εκπομπές τα υγρά και αέρια απόβλητα.

---

¹⁷ I ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, Γ.Α. ΣΙΟΥΤΗ (επιμ.) Εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος. Εκδ. Α Σάκουλας, Αθήνα 1993 σελ. 63,64.

γ) την ελαχιστοποίηση των κινδύνων από ατυχήματα προερχόμενα από χημικές ουσίες ή διεργασίες

δ) τη μείωση της κατανάλωσης πρώτων υλών, ενέργειας και νερού

ε) την υποκατάσταση των χημικών ουσιών και των διεργασιών με λιγότερο επικίνδυνες για την υγεία του ανθρώπου και για την βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος

στ) την εξαφάνιση της οικονομικής βιωσιμότητας των βελτιώσεων.

Πρόκειται για ένα σημαντικό εργαλείο που βοηθά τις επιχειρήσεις να βελτιώνονται διαρκώς, καθώς ταυτοποιεί τις δυνατότητες που υπάρχουν για βελτίωση των παραγωγικών διεργασιών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει αναπτύξει το Σχέδιο Οίκου – Διαχείρισης και Επιθεώρησης, που επιτρέπει στις Ευρωπαϊκές Επιχ/σεις να αναπτύξουν ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης και να πιστοποιηθούν για την ορθή εφαρμογή του. Παράλληλα ο Οργανισμός Διεθνών Προτύπων (ISO) έχει αναπτύξει προδιαγραφές για ένα σύστημα περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Επιθεώρησης οι οποίες περιγράφονται στα πρότυπα της σειράς ISO 14000.

Η εφαρμογή ενός Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Επιθεώρησης εμφανίζουν πλεονεκτήματα όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα των επιχ/σεων, τις επιδόσεις τους, την επικινδυνότητα των διεργασιών, την ποιότητα ζωής και τη συμμόρφωση με το θεσμικό πλαίσιο. Επίσης προϋποθέτουν ένα υψηλότερο βαθμό αποτελεσματικότητας του διοικητικού συστήματος της

---

¹⁸ *Σ. Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ* Εισαγωγή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στη βιομηχανία. Νέα οικολογία σελ. 27,28 έτος 1996

επιχείρησης και προωθούν την ανάπτυξη και χρήση αποτελεσματικών τεχνικών.

Το Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Επιθεώρησης.

Ένα σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Επιθεώρησης καθορίζει την οργανωτική δομή μιας επιχείρησης, τις αρμοδιότητες τις πρακτικές διαδικασίες και τους πόρους που επιτρέπουν τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων της επιχ/σης και που προωθεί την ανάπτυξη και χρήση Καθαρότερων Τεχνολογιών και των Βελτιώσεων Διαθέσιμων Τεχνικών. Ο στόχος του ΣΠΔ είναι να σταματήσει ο ανταγωνισμός μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος και να επιτρέπει στις επιχειρήσεις να βελτιώνουν τις περιβαλλοντικές τους επιδόσεις και ταυτόχρονα την οικονομική τους απόδοση.

Τα κίνητρα για την εφαρμογή ενός ΣΠΔ είναι :

- Η διασφάλιση της συμμόρφωσης με τη νομοθεσία.
- Η εξοικονόμηση κόστους
- Η μείωση κινδύνων
- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας
- Η ετοιμότητα στις τεχνολογικές, νομοθετικές ή γεωπολιτικές αλλαγές που επηρεάζουν την προμήθεια και χρήση των ενεργειακών και άλλων φυσικών πόρων

σμός αδύνατων σημείων της λειτουργίας της επιχ/σης και των σημείων που μπορούν να δεχθούν βελτίωση, η συστηματική παρακολούθηση της εξέλιξης των τεχνολογιών και η κατάλληλη ενημέρωση του προσωπικού αποτελούν μέρος της ρουτίνας της επιχ/σης που εφαρμόζει ένα Σύστημα Περιβαλλοντικής διαχείρισης και Επιθεώρησης, όπως το ISO 14000 της EMAS. Συνεπώς οι διορθωτικές επεμβάσεις, η αντικατάσταση των τεχνολογιών με νέες καθαρότερες και η συμμόρφωση με τις αλλαγές της νομοθεσίας γίνονται έγκαιρα με αποτέλεσμα να είναι και οικονομικά αποδοτικότερες. Επιπλέον η βελτίωση της απόδοσης μιας επιχ/σης διευκολύνεται και από το γεγονός ότι η περιβαλλοντική διαχείριση είναι ενσωματωμένη στη γενική διαχείριση της επιχ/σης.

3. Ευκολότερη εγκατάσταση και λειτουργία της επιχείρησης

Η ευαισθητοποίηση του κοινού στα θέματα της ποιότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος φέρουν συχνά αντιμέτωπους την κοινή γνώμη με τα επενδυτικά και αναπτυξιακά σχέδια που αφορούν την περιοχή. Συχνά οι αντιδράσεις αυτές βασίζονται σε πραγματικά γεγονότα, ούτε ανταποκρίνονται σε πραγματικούς κινδύνους, όμως δεν υπάρχουν και λόγοι να πειστεί το κοινό ότι η λειτουργία της συγκεκριμένης μονάδας θα προστατεύσει το περιβάλλον, ιδιαίτερα όταν η εμπειρία του παρελθόντος είναι αρνητική όσο αφορά τα χωροταξικά σχέδια και την ρύπανση του περιβάλλοντος.

Εμφανίζεται έτσι το παράδοξο οι κάτοικοι μιας περιοχής να επιθυμούν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής τους και την δημιουργία θέσεων εργασίας, αλλά παράλληλα να αρνούνται τις επενδύσεις που θα ήταν φορείς αυτής οικονομικής ανάπτυξης διότι φοβούνται ότι θα υποβαθμίσουν την ποιότητα

της ζωής τους. Παράλληλα η Τοπική Αυτοδιοίκηση αδυνατεί να λάβει αποφάσεις καθώς δεν μπορεί να τεκμηριώσει και να επιχειρηματολογήσει υπέρ ή κατά ενός επενδυτικού σχεδίου, να πείσει τους δημότες της και να ελέγχει το έργο. Η διάδοση των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και η εφαρμογή τους, όχι μόνο εξασφαλίζει τους κατοίκους επιτρέποντας τους να ενημερώνονται για την περιβαλλοντική συμβατότητα της λειτουργίας των επιχειρήσεων που τους ενδιαφέρουν, αλλά επιτρέπει και στους επιχειρηματίες να ελέγχουν αποτελεσματικά τις λειτουργίες της επιχείρησής τους και να αποφεύγουν απρόβλεπτες ζημιές στο περιβάλλον.

Συνεπώς η δημόσια περιβαλλοντική εικόνα της επιχείρησης βελτιώνεται με την εφαρμογή ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης, ιδιαίτερα εξαιτίας του γεγονότος ότι η περιβαλλοντική πολιτική της επιχείρησης μπορεί να δημοσιευτεί και να ικανοποιηθεί σε όποιον πολίτη τη ζητήσει.

4. Ανάπτυξη και εφαρμογή ενός Συστήματος περιβαλλοντικής Διαχείρισης¹⁹

η μεθοδολογία εφαρμογής των πρότυπων της σειράς ISO 14000 όπως και του EMAS για την περιβαλλοντική διαχείριση, βασίζεται στις διαδικασίες της μεθοδολογίας των συστημάτων διασφάλισης ποιότητας της σειράς ISO 9000. Η διαφορά μεταξύ των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και του συστήματος διασφάλισης ποιότητας είναι ο στόχος καθώς τα μεν πρώτα αφορούν την προστασία της ποιότητας του περιβάλλοντος, ενώ το δεύτερο αναφέρεται στη σταθερότητα της ποιότητας των προϊόντων, οι διαδικασίες ό-

---

¹⁹ *» Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, «Εισαγωγή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στη βιομηχανία» Περιβάλλον και Δίκαιο 01/1997 Έτος 1^ο Σελ. 132 – 138.*

μως είναι παρόμοιες. Η ανάπτυξη ενός ΣΠΔ αφορά την υφιστάμενη περιβαλλοντική πολιτική της επιχείρησης, δηλ. τους στόχους της όσο αφορά τις περιβαλλοντικές της επιδόσεις (π.χ. απλή συμμόρφωση με τις βασικές απαιτήσεις της νομοθεσίας), τους πόρους και το χρόνο που διαθέτει για να ελέγχει την επίτευξη των στόχων της. Τα βήματα για την ανάπτυξη ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης είναι :

Η επιθεώρηση του χώρου στον οποίο διεξάγονται οι δραστηριότητες της επιχείρησης, την καταγραφή του ιστορικού του, την καταγραφή του ιστορικού του, την καταγραφή των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα και των αναγκών της επιχείρησης σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, των περιβαλλοντικών διαδικασιών από τις οποίες θα μπορούσε να επωφεληθεί οικονομικά η επιχείρηση και την κατάστρωση των διαγραμμάτων ροής στην επιχείρηση.

Ο προσδιορισμός των περιβαλλοντικών στόχων της επιχείρησης, η οργανωτική δομή της ομάδος (εκπρόσωπος της διοίκησης υπεύθυνος του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης, εμπλεκόμενα στελέχη, ενημέρωση προσωπικού) που θα αναλάβει την ανάπτυξη του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης και θα οδηγήσει την επιχείρηση στην πιστοποίηση, οι δράσεις και το χρονοδιάγραμμα για την επίτευξη των στόχων.

Η συγγραφή από την υπεύθυνη ομάδα, των διαδικασιών στο εγχειρίδιο διαχείρισης και η κατάρτιση του προσωπικού ώστε να συμμετέχει αποτελεσματικά στην εφαρμογή του συστήματος. Η συγγραφή του εγχειριδίου μπορεί να βοηθήσει από τις διαδικασίες του ISO 9000 και να συμπληρωθεί με

την εισαγωγή των περιβαλλοντικών παραμέτρων.

Η κυρίως περιβαλλοντική επιθεώρηση για τον έλεγχο της λειτουργίας και της αποδοτικότητας του συστήματος ελέγχου της λειτουργικότητας και της αποδοτικότητας του συστήματος.

Η εξωτερική επιθεώρηση από τον αρμόδιο φορέα πιστοποίησης.

Στόχος των Συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης δεν είναι να ελεγχθεί η φιλικότητα μια επιχείρησης προς το περιβάλλον ώστε αυτή να κριθεί θετικά ή αρνητικά, αλλά να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν η οικονομική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος να συμβαδίσουν. Η περιβαλλοντική βελτίωση των επιχειρήσεων δεν μπορεί να επιτευχθεί και να αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα, εάν δεν εξασφαλιστεί η οικονομική βιωσιμότητα των βελτιώσεων που η επιχείρηση επιφέρει στις διεργασίες της καθώς και της ίδια της επιχείρησης. Για το λόγο αυτό η εφαρμοσιμότητα κάθε νέας τεχνολογίας, πριν εισαχθεί σε μία παραγωγική διαδικασία αξιολογεί με τη μέθοδο της Εκτίμησης Κόστους – Οφέλους για την εσωτερικοποίηση του περιβαλλοντικού κόστους. Η μέθοδος αυτή εξετάζει το επενδυτικό και λειτουργικό κόστος μιας καθαρότερης τεχνολογίας, ενώ αναλύει ποσοτικά και τις αέριες, υγρές και στερεές ρυπαντικές ουσίες που παράγονται. Τα οικονομικά και χημικά αυτά δεδομένα συγκρίνονται με τα αντίστοιχα μιας συμβατικής τεχνολογίας σε πρώτη φάση και σε δεύτερη φάση μαζί με τον κατάλληλο αντιρρυπαντικό εξοπλισμό.

Η περιβαλλοντική επίδοση όμως μιας επιχείρησης δεν εξαρτάται μόνο από την φιλικότητα των διεργασιών της προς το περιβάλλον, αλλά και από

την περιβαλλοντική συμβατότητα του τελικού προϊόντος το οποίο πρέπει να :

⇒ είναι κατασκευασμένο κατά το δυνατό από ανακυκλωμένες πρώτες ύλες ώστε να εξοικονομούνται οι φυσικοί ορυκτοί πόροι που είναι εξαντλήσιμοι.

⇒ είναι κατασκευασμένο κατά το δυνατό από ανακυκλώσιμες πρώτες ύλες, ώστε κατά απόρριψη του μετά το τέλος της χρήσης του να ανακυκλώνεται ή να αξιοποιείται ενεργειακά, ή σαν πρώτη ύλη, δημιουργώντας μικρότερο δυνατό όγκο αποβλήτων.

⇒ είναι κατασκευασμένο από υλικά που κατά τη χρήση του προϊόντος και μετά την απόρριψή του να ρυπαίνει το λιγότερο δυνατό το περιβάλλον.

⇒ η λειτουργία του κατά τη χρήση του να έχει τη μικρότερη δυνατή κατανάλωση ενέργειας και αυτή να προέρχεται από ανανεώσιμες κατά το δυνατό πηγές ενέργειας, ώστε να εξοικονομούνται οι εξαντλήσιμοι ενεργειακοί πόροι.

Η περιβαλλοντική αυτή συμβατότητα του προϊόντος προσδιορίζεται με την μέθοδο της Εκτίμησης Κύκλου Ζωής του προϊόντος η οποία εξετάζει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει το προϊόν από τη σύλληψη του μέχρι την τελική απόρριψη του μετά το τέλος της χρήσης του, δηλαδή κατά το σχεδιασμό του την παραγωγή του, τη συσκευασία του, την προώθησή του και διανομή του στην αγορά, τη χρήση του και την τελική διάθεση του.

Ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης μπορεί επίσης να εφαρμόσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση, έτσι ώστε να διαχειρίζεται με τον περιβαλλοντικά και οικονομικά καλύτερα δυνατό τρόπο τις δραστηριότητες της όπως η απο-

κομιδή, συλλογή και διάθεση των αστικών απορριμμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων, των χωματερών, των μονάδων ανακύκλωσης απορριμμάτων και αποβλήτων, τα διοικητικά, εκπαιδευτικά και νοσηλευτικά ιδρύματα της και τις αθλητικές εγκαταστάσεις της, αλλά και για να μπορεί να εξετάσει τη σκοπιμότητα δημιουργίας μονάδων ενεργειακής αξιοποίησης των απορριμμάτων και αποβλήτων της και να σταθμίζει την καταλληλότερη μέθοδο διάθεσης τους. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια Τοπικής Αυτοδιοίκησης μπορεί να ζητήσει από τις επιχειρήσεις να εφαρμόσουν και αυτές από κοινού ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης ώστε να συμμετάσχουν μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση στην προστασία ή την βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος της περιοχής.

Στην Ελλάδα, το ενδιαφέρον των επιχειρήσεων για τα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Επιθεώρησης²⁰, καθώς πολλές επιχειρήσεις έχουν κατανοήσει την αποτελεσματικότητα αυτών των συστημάτων και την εξοικονόμηση κόστους από την εφαρμογή τους. Πολλές βιομηχανίες που βρίσκονται σε βιομηχανικές ή σε περιβαλλοντικά υποβαθμισμένες περιοχές έχουν ξεκινήσει την ανάπτυξη ενός τυποποιημένου συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης και αναμένουν τη δυνατότητα της πολιτείας να πιστοποιεί τη στιγμή που άλλες χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ισπανία και η Ιρλανδία έχουν αναπτύξει δικά τους πρότυπα τα οποία έχουν αναγνωρισθεί και από την Ευρωπαϊκή Τυποποίηση και που ενισχύουν οικονομικά τις Μικρό – Μεσαίες επιχειρήσεις για την ανάπτυξη και εφαρμογή ενός ΣΠΔ, το Ελληνικό κράτος καθυστερεί να συστήσει τους απαραίτητους φορείς διαπίστευσης, πιστοποίη-

---

²⁰ Σ Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ «Η διείσδυση του Κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα» εκδ. Α. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1994 σελ. 46 – 52.

σης και επιθεώρησης, με θύμα την εικόνα και τον εκμοντερνισμό των διαδικασιών των ελληνικών επιχειρήσεων.

Το Ελληνικό κράτος οφείλει με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Ανάπτυξης και του Υπουργείου Περιβάλλοντος , να επιταχύνει τις διαδικασίες διαπίστευσης και τη σύσταση των ομάδων περιβαλλοντικών επιθεωρητών, ώστε να επωφεληθούν και οι Ελληνικές επιχειρήσεις, που έχουν δείξει μεγάλο βαθμό ενδιαφέροντος τους για την εφαρμογή ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης και αναγκάζονται να πιστοποιούνται από ξένους οργανισμούς με τη βοήθεια ξένων συμβούλων.

Είναι γνωστό ότι η Συνθήκη της Ρώμης (Ε.Ο.Κ.) δεν περιέχει καμία ειδική διάταξη σχετικά με το περιβάλλον μέχρι την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) (1986 / 1987). Η τελευταία εισήγαγε μια νομική βάση στην περιβαλλοντική πολιτική της Κοινότητας, για την εφαρμογή της οποίας απαιτείται η ομοφωνία στη λήψη των αποφάσεων γι αυτό άλλωστε πολλές κοινοτικές ρυθμίσεις σχετικά με το περιβάλλον υιοθετούνταν με βάση το γενικό άρθρο 100Α το οποίο αφορά την εγκαθίδρυση και λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και το οποίο απαιτεί την ειδική πλειοψηφία για την λήψη των αποφάσεων.

Με την Συνθήκη του Μάαστριχ για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) (1992 / 1993) η περιβαλλοντική πολιτική γίνεται αυτόνομη θεμελιώδης πολιτική της Κοινότητας και μάλιστα εντάσσεται στους κατά προτεραιότητα στόχους της Ένωσης (άρθρο 3). Επιπλέον οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής πολιτικής θα πρέπει να ενσωματώνονται στην υλοποίηση των άλλων πολιτικών (άρθρο 130 Ρ.2.). Με την νέα Σύμβαση προβλέπεται η ειδική πλειοψηφία στη λήψη

περιβαλλοντικών αποφάσεων με τη διαδικασία της «συνεργασίας» (άρθρο 189 Γ) η οποία, ως γνωστόν προσδίδει στο Ευρωκοινοβούλιο ένα ρόλο πιο σημαντικό. Όμως η νέα διαδικασία της «συναπόφασης» (codecision) (άρθρο 189 Β) που συνιστά μια από τις σημαντικότερες καινοτομίες της Συνθήκη Ε.Ε., δεν προβλέφθηκε για την περιβαλλοντική πολιτική. Τέλος οι Κοινοτικές περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες θα υπάγονται πλέον στην αρχή της «επικουρικότητας» (άρθρο 3Β) αν και η αρχή αυτή είχε ήδη διατυπωθεί πρώτα στην ΕΕΠ στις σχετικές διατάξεις της περιβαλλοντικής πολιτικής (άρθρο 150 Π4).

Μερικές εβδομάδες μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Επιτροπή υιοθέτησε το πέμπτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον που εμπνέεται από την ιδέα της αειφόρου ανάπτυξης (1993 – 2000). Όπως και τα τέσσερα προηγούμενα προγράμματα πρόκειται για μη δεσμευτικό κείμενο.

Η επιτροπή εδώ εκφράζει την ανησυχία της για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνέπεια της οικονομικής έκρηξης που θα προκύψει από τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς. Προσπαθεί γι αυτό να επιβάλλει μια αλλαγή στις καταναλωτικές μεθόδους και συμπεριφορές που θα τείνουν σε μια «συνυπευθυνότητα». Η χρησιμοποιούμενη στρατηγική αποσκοπεί στη δημιουργία μιας νέας σχέσης δράσης ανάμεσα στις κυβερνήσεις, στις επιχειρήσεις, στους πολίτες και τους οικονομικούς τομείς, με την κινητοποίηση μιας ευρείας πανοπλίας ολοκληρωμένων μέσων. Όπως και τα προηγούμενα προγράμματα, το πέμπτο πρόγραμμα δράσης προβλέπει «στόχους μακροπρόθεσμους» και ένα «αντίπροσωπευτικό σύνολο διατάξεων» για την επίτευξη αυτών των ελέγ-

χων.

Όμως η Επιτροπή εκφράζει την ανάγκη να διευρυνθεί η πανοπλία των μέσων. Πράγματι πολλές πρόσφατες πρωτοβουλίες καινοτομούν από νομική και μεθοδολογική άποψη, όπως και τα οικονομικά και φορολογικά μέτρα : α) μέτρα δυνητικά - προαιρετικά (εκούσιες δεσμεύσεις), β) και τέλος μέτρα που τείνουν στην αστική ευθύνη του ρυπαίνοντος.

Προβλέπεται τέλος ότι κάθε κράτος – μέλος πρέπει να ενημερώνει τους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις σχετικά με τους στόχους του παραπάνω συστήματος, της κατηγορίες των προϊόντων που έχουν επιλεγεί, τα κριτήρια που ισχύουν για κάθε κατηγορία προϊόντων, τις διαδικασίες και τους αρμόδιους φορείς του κράτους – μέλους.

2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ Ο ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ (ECO AUDIT)

Η περιβαλλοντική διαχείριση και ο οικονομικός έλεγχος όπως προβλέπεται από τον Κανονισμό 1836 / 1993 της Ε.Ε., αποτελούν σημαντικά εργαλεία για την επίτευξη περιβαλλοντικής συμβατότητας των βιομηχανικών σε πρώτη φάση αλλά σταδιακά και των υπόλοιπων δραστηριοτήτων.

Η δραστηριότητα των αναγκαίων για την υλοποίηση των προϋποθέσεων η έγκυρη πληροφόρηση αλλά και η ενεργοποίηση των καταναλωτών προσδοκάται να συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη προστασία του περιβάλλοντος.

Μια κατηγορία μέσων βασιζόμενη στους μηχανισμούς της αγοράς είναι ο περιβαλλοντικός λογιστικός έλεγχος Σύμφωνα με το πέμπτο πρόγραμμα δράσης εκ πρώτης όψεως ο έλεγχος αυτός πρέπει να θεωρηθεί ως ένα εσωτερικό διαχειριστικό εργαλείο με το οποίο θα ελέγχεται η ορθή διαχείριση των πόρων και η χρήση των πρώτων υλών καθώς και η κατανάλωση ενέργειας τα επίπεδα παραγωγικότητας και τα απόβλητα. Δεν αφορά μόνο το ευρύ κοινό του οποίου θα αυξηθεί η εμπιστοσύνη αφού ένας τέτοιος έλεγχος θα αποτελεί δείκτη για την τήρηση των προτύπων και για τις επιδόσεις, αλλά και στους μετόχους, τους επενδυτές, τους χρηματοδοτικούς και ασφαλιστικούς οργανισμούς, αφού οι λογιστικοί έλεγχοι που αφορούν την χρήση των πόρων θα αποτελέσουν ένα εξίσου σημαντικό δείκτη επιδόσεων όπως και οι παραδοσιακοί λογιστικοί απολογισμοί.

Σε αντίθεση με το οικολογικό σήμα ο λογιστικός έλεγχος που εισάγεται

με τον κανονισμό 1836 / 1993 του Συμβουλίου της 29^{ης} Ιουνίου 1993 επιτρέπεται, στις βιομηχανικές επιχειρήσεις σε πρώτη φάση, εφ' όσον πάλι το επιθυμούν να εναποθέσουν ένα λογότυπο όχι στα προϊόντα ή στις συσκευασίες αλλά στα εμπορικά έγγραφα της επιχείρησης (αλληλογραφία κ.α.).

Σκοπός του Κοινοτικού συστήματος²¹, οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου είναι η βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των βιομηχανικών δραστηριοτήτων μέσω :

α) Της κατάρτισης και της εφαρμογής, από τις επιχειρήσεις περιβαλλοντικών πολιτικών, προγραμμάτων και διαχείρισης για τους χώρους όπου ασκούν τις δραστηριότητες τους.

β) Την συστηματικής αντικειμενικής και περιοδικής αξιολόγησης των επιδόσεων των στοιχείων αυτών.

γ) Της ενημέρωσης του κοινού ως προς τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Ας σημειωθεί ότι το σύστημα δεν θίγει τους υφιστάμενους κοινοτικούς ή εθνικούς κανόνες ή τεχνικά πρότυπα που αφορούν τους περιβαλλοντικούς ελέγχους. Η λεπτομερής διαδικασία του συστήματος οικολογικού ελέγχου που προβλέπεται από τον κανονισμό βασίζεται κυρίως στην περιβαλλοντική δήλωση και τον περιβαλλοντικό έλεγχο.

Για κάθε χώρο δραστηριοτήτων της επιχείρησης που μετέχει στο σύστημα συντάσσεται περιβαλλοντική δήλωση μετά την περιβαλλοντική ανάλυση.

---

²¹ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ Η εφαρμογή των Κοινοτικών Οδηγιών που αφορούν το περιβάλλον, «Νέα Οικολογία», (Ν.Ο.) τ. 89 σελ. 36

ση και στη συνέχεια, μετά την ολοκλήρωση κάθε μεταγενέστερου ελέγχου. Η περιβαλλοντική δήλωση η οποία περιλαμβάνει στοιχεία και επικυρώνεται σύμφωνα με το παράρτημα II του Κανονισμού, από διαπιστευμένο επιθεωρητή (ο οποίος είναι ανεξάρτητος από τον εκλεκτή ενός χώρου της επιχείρησης) προορίζεται για το κοινό και πρέπει να διατυπώνεται με σαφήνεια και ακρίβεια. Η περιβαλλοντική ανάλυση συνίσταται στην αρχική συνολική ανάλυση των περιβαλλοντικών θεμάτων, επιπτώσεων και επιδόσεων που σχετίζονται με τις δραστηριότητες σε ένα συγκεκριμένο χώρο. Στο παράρτημα I του Κανονισμού²² περιγράφονται οι απαιτήσεις που πρέπει να πλήρη η περιβαλλοντική ανάλυση. Τα αποτελέσματα αυτής της ανάλυσης θα αποτελέσουν για την επιχείρηση το περιβαλλοντικό πρόγραμμα για το χώρο και τις δραστηριότητες σ' αυτόν. Σκοπός Δε αυτού του περιβαλλοντικού προγράμματος είναι η εκπλήρωση των υποχρεώσεων που περιέχονται στην περιβαλλοντική πολιτική της επιχείρησης για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων σύμφωνα με τις απαιτήσεις του παραρτήματος I του Κανονισμού.

Ο εσωτερικός περιβαλλοντικός έλεγχος ενός χώρου δραστηριότητας μιας επιχείρησης ο οποίος πραγματοποιείται σύμφωνα με τα κριτήρια του παραρτήματος I,Γ και II, διενεργείται είτε από ελεγκτές της επιχείρησης είτε από τρίτα προς την επιχείρησης πρόσωπα ή οργανισμούς που ενεργούν για λογαριασμό της. Ελεγκτής του χώρου δραστηριότητας είναι ανεξάρτητος από το διαπιστωμένο επιθεωρητή περιβάλλοντος που επικυρώνει την περιβαλλοντική δήλωση που προαναφέραμε και στην οποία εγγράφεται και το όνομα του. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι τρίτοι ελεγκτές και οι διαπιστευμένοι επιθεωρητές

---

²² Κανονισμός 880/1992 Eco – Audit

περιβάλλοντος διέπονται ως προς τις πληροφορίες που συλλέγουν στα πλαίσια των δραστηριοτήτων τους από την αρχή της εμπιστευτικότητας.

Όμως σ' αυτό τίθεται το ερώτημα μέχρι ποίου σημείου μπορεί να εκτείνεται το απόρρητο. Μπορεί δηλαδή να καλύπτει τόσο σοβαρές βλάβες του περιβάλλοντος και της υγείας των ανθρώπων οι οποίες έρχονται εν γνώσει των ελεγκτών, ή και επισύρουν αστική ή ποινική ευθύνη και τις οποίες η επιχείρηση μπορεί στο προαιρετικό αυτό σύστημα να μη λάβει υπ' όψιν της. Με άλλα λόγια δίδεται προτεραιότητα στην κατοχύρωση και ενδυνάμωση των κινήτρων με οποιαδήποτε μέσα και καμία ευθύνη;

Ένα άλλο πρόβλημα αφορά στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες δεν έχουν ίσως την «πολυτέλεια» να αναλάβουν το κόστος συμμετοχής σε ένα τέτοιο σύστημα. Το ανταγωνιστικό μειονέκτημα που θα μπορεί να καλυφθεί με μια δομική και «τεχνική» βοήθεια από τα μέλη – κράτη. Όμως, χωρίς οικονομική βοήθεια δύσκολα τέτοιου μεγέθους επιχειρήσεις θα αποδεχτούν στην πράξη το σύστημα.

Βασικός στόχος της Ε.Ε. όπως αυτός εκφράζεται στη Συνθήκη της Ένωσης είναι η παραγωγή μιας αρμονικής και ισορροπημένης ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων, καθώς και μιας βιώσιμης μη πληθωριστικής ανάπτυξης με σεβασμό στο περιβάλλον και βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Μέχρι σήμερα έχουν υιοθετηθεί πάνω από 450 νομικά εργαλεία στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος. Για την ακρίβεια πρόκειται για 196 οδηγίες, 40 Κανονισμούς, 150 Αποφάσεις και 14 Συστάσεις. Σε μερικά κράτη – μέλη αυτά τα εργαλεία (Κανονισμοί Οδηγίες κ.κλπ.) αποτελούν τη βάση για

μεγάλο μέρος της ισχύουσας νομοθεσίας. Αποβλέπουν στο :

☞ να διασφαλίσουν την εναρμόνιση κανονιστικών ρυθμίσεων σε επίπεδο Ε.Ε. με στόχο την πρόληψη εμποδίων και στρεβλώσεων στην εσωτερική αγορά με παράλληλη επίτευξη υψηλών επιπέδων προστασίας του περιβάλλοντος σε όλα τα κράτη – μέλη.

☞ να διασφαλίσουν την ύπαρξη ποιοτικών παραγόντων πέραν των ποσοτικών στην ευρωπαϊκή οικονομική ανάπτυξη.

☞ να συμβάλλουν αποτελεσματικά στη βάση μιας συνεκτικής πολιτικής σε αυτό τον τομέα, στον διεθνή διάλογο και δράση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Η δράση της Ε.Ε. σ' αυτό τον τομέα είναι κανονιστική. Η εμπειρία ωστόσο 20 ετών ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής στο πλαίσιο της προσέγγισης «εντολής και ελέγχου» (command and control) δεν είναι πλέον αρκετή.

Παρά την πληθώρα των Οδηγιών και Κανονισμών που ισχύουν σ' Ευρωπαϊκό επίπεδο και την ύπαρξη δράσης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, η ποιότητα του περιβάλλοντος εξακολουθεί να χειροτερεύει στην Ε.Ε. και παγκοσμίως.

Η βιώσιμη (αιεφόρος) ανάπτυξη όπως αυτή ενσωματώνεται στους στόχους της Ε.Ε. απαιτεί την χρήση ενός ευρύτερου φάσματος εργαλείων για την περιβαλλοντική πολιτική. Απαιτεί μια νέα προσέγγιση βασισμένη σε διαφορε-

τικές αρχές δράσης.

Το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον της Ε.Ε. αναγνωρίζει το γεγονός και υποδεικνύει ότι η ευθύνη για το Περιβάλλον θα πρέπει να μοιράζεται ανάμεσα στις Αρχές, τη Βιομηχανία, τους Καταναλωτές και το κοινό γενικότερα.

Επιπλέον, το ενδιαφέρον για το περιβάλλον προκειμένου να είναι αποτελεσματικό πρέπει να ενσωματώνεται στις επιμέρους πολιτικές των διαφόρων εμπλεκόμενων. Αυτό δεν αφορά μόνο τις δημόσιες Αρχές. Οι επιχειρήσεις πρέπει να ενσωματώσουν το περιβάλλον στην πολιτική τους, στην στρατηγική και τα συστήματα πάνω και πέρα των ελαχίστων απαιτούμενων που προβλέπονται από τους κανονισμούς.

ΤΟ ΕΜΑΣ²³

Στις 29 Ιουνίου του 1993 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που επιτρέπει συμμετοχή των επιχειρήσεων του βιομηχανικού τομέα σε ένα κοινοτικό σχέδιο οικολογικής διαχείρισης και διάγνωσης.

Ο Κανονισμός καθιερώνει ένα πλαίσιο εθελοντικής περιβαλλοντικής διαχείρισης βασισμένο σε αρχές και γραμμές εναρμονισμένες σε επίπεδο Ε.Ε. ανοικτό στις επιχειρήσεις του βιομηχανικού τομέα που λειτουργούν στην Ε.Ε.

Ο Κανονισμός τέθηκε σε ισχύ τον Ιούλιο του 1993. Ωστόσο η έναρξη λειτουργίας του έγινε τον Απρίλιο του 1995. Στο μεσοδιάστημα επιχειρήθηκε

---

²³ Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, Εισαγωγή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στη βιομηχανία. Ο Κανονισμός 1836/1993/ΕΟΚ (EMAS) Περ./Δικ. 1/1997 έτος 1^ο σελ. 136

μέσο ενός προγράμματος ο προσδιορισμός των διαδικασιών και των δομών για την πρακτική εφαρμογή του σχεδίου και τη διευκρίνιση ζητημάτων όπως :

➤ πως θα λειτουργεί

➤ το ρόλο των διαφόρων εμπλεκόμενων παραγόντων

➤ τα αναμενόμενα οφέλη στο περιβάλλον, στις επιχειρήσεις που θα συμμετέχουν, στο κοινό.

Ο Κανονισμός 836/1993 (29/06/1993)

Ο Κανονισμός αποτελείται από 21 άρθρα και 5 παραρτήματα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του Κανονισμού και δεν έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα.

Ο στόχος του σχήματος είναι να προάγει συνεχώς την βελτίωση περιβαλλοντικών επιδόσεων των βιομηχανικών δραστηριοτήτων μέσω της δέσμευσης του να εκτιμήσουν και να βελτιώσουν τις περιβαλλοντικές επιδόσεις και να παρέχουν τη σχετική πληροφόρηση στο κοινό.

Το σχήμα δεν αντικαθιστά, υποκαθιστά υπάρχουσα κοινοτική ή εθνική περιβαλλοντική πολιτική ή τεχνικές προδιαγραφές και ούτε απαλλάσσει καθ' οιοδήποτε τρόπο την ευθύνη της επιχείρησης να εκπληρώσει τις νόμιμες υποχρεώσεις της έναντι της νομοθεσίας ή των προδιαγραφών.

Η συμμετοχή στο σύστημα είναι ανοικτή στις επιχειρήσεις του βιομηχανικού τομέα, ωστόσο τα κράτη – μέλη έχουν την ευκαιρία και την επεκτείνουν, σε πειραματική βάση σε άλλους τομείς της οικονομίας.

Η εγγραφή στο σύστημα απαιτεί να υιοθετήσει η επιχείρηση μια περιβαλλοντική πολιτική που να περιέχει δεσμεύσεις οι οποίες να συνάδουν με όλη τη σχετική περιβαλλοντική νομοθεσία και επίσης να στοχεύουν σε συνεχείς βελτιώσεις στις περιβαλλοντικές επιδόσεις.

Πραγματοποιείται μια περιβαλλοντική ανασκόπηση του χώρου δραστηριοτήτων. Στο φως αυτής της ανασκόπησης και της πολιτικής εκπονείται ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Οι περιβαλλοντικοί έλεγχοι των χωρών δραστηριοτήτων καλύπτουν όλες τις δραστηριότητες και επαναλαμβάνονται σε χρόνο όχι μεγαλύτερο των τριών ετών. Μα τη συμπλήρωση της αρχικής περιβαλλοντικής ανασκόπησης και των ελέγχων ή κύκλων ελέγχου που ακολουθούν συντάσσεται μια δημόσια περιβαλλοντική δήλωση.

Η δημόσια περιβαλλοντική δήλωση και η επικύρωση της από διαπιστευμένους περιβαλλοντικούς επαληθευτές είναι η βασική για την οικολογική διαχείριση και διάγνωση.

Η περιβαλλοντική δήλωση για ένα χώρο δραστηριοτήτων θα περιλαμβάνει :

⇒ μια περιγραφή των δραστηριοτήτων του χώρου

⇒ μια εκτίμηση όλων των σημαντικών περιβαλλοντικών ζητημάτων

⇒ τις τιμές των εκπομπών ρύπων, την παραγωγή αποβλήτων, την κατανάλωση πρώτων υλών, ενέργειας, νερού και τα επίπεδα θορύβου.

⇒ μια παρουσίαση της περιβαλλοντικής πολιτικής, του προγράμματος της επιχείρησης και του συστήματος διαχείρισης,

⇒ την ημερομηνία της επόμενης δήλωσης και το όνομα του διαπιστευμένου περιβαλλοντικού επαληθευτή.

Οι χώροι που συμμετέχουν πρέπει να συντάσσουν απλοποιημένες ετήσιες δηλώσεις στα χρόνια που παρεμβάλλονται, εξαιρούνται οι περιπτώσεις όπου έχουν συμβεί μικρές αλλαγές από την τελευταία δήλωση ή όταν ο επαληθευτής θεωρεί ότι η φύση ή η κλίμακα των δραστηριοτήτων στο χώρο είναι τέτοια που δεν χρειάζεται καμία δήλωση μέχρι τον επόμενο χρόνο.

Θα υπόκεινται ωστόσο σε επικύρωση μαζί με την πλήρη περιβαλλοντική δήλωση στο τέλος του κύκλου ελέγχου.

Προώθηση συμμετοχής των επιχειρήσεων και ιδίως των μικρομεσαίων.

1. Τα κράτη – μέλη μπορούν να προωθήσουν τη συμμετοχή των επιχειρήσεων στο σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου, ιδίως δε τη συμμετοχή των μικρό – μεσαίων επιχειρήσεων, θεσπίζοντας ή προωθώντας μέτρα και δομές τεχνικής βοήθειας, ώστε να τίθεται στη διάθεση των επιχειρήσεων αυτών η πείρα και η συνδρομή που απαιτούνται για την τήρηση των κανόνων, όρων και διαδικασιών που ορίζονται στον παρόντα κανονισμό, ιδίως όσον αφορά την κατάρτιση περιβαλλοντικών πολιτικών, προγραμμάτων και συστημάτων διαχείρισης, τη διεξαγωγή ελέγχων και την προετοιμασία και επιχείρηση των δηλώσεων.

2. Η επιτροπή υποβάλλει στο Συμβούλιο τις κατάλληλες προτάσεις για την μεγαλύτερη συμμετοχή μικρό – μεσαίων επιχειρήσεων στο σύστημα ιδίως με την ενημέρωση, εκπαίδευση και διαρθρωτική και τεχνική υποστήριξη και για διαδικασία ελέγχου και επιθεώρησης.

Τα κράτη – μέλη δύναται, πειραματικά να εφαρμόσουν διατάξεις ανάλογες προς το παρόν σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου και σε μη βιομηχανικούς τομείς, όπως εταιρείες διανομής και οι δημόσιες υπηρεσίες.

Όλα τα κράτη – μέλη έχουν ορίσει έναν αρμόδιο Οργανισμό όπως αναφέρει το άρθρο 18 του Κανονισμού (1836/93). Στην πράξη το σύστημα διαπίστευσης αναλαμβάνεται από τον οριζόμενο Οργανισμό διαπίστευσης (άρθρο 6). Σε ορισμένες χώρες οι δυο αυτοί οργανισμοί ταυτίζονται. Αξίζει να σημειωθεί ότι ουδέν κράτος έχει ιδρύσει ένα ειδικό Οργανισμό για αυτό το σκοπό.

Ορισμένες χώρες όπως το Βέλγιο και η Γερμανία, έχουν περισσότερους από έναν αρμόδιο Οργανισμό και στις περισσότερες χώρες ο αρμόδιος φορέας είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος. Σε πολλές χώρες θεσπίστηκαν νόμοι εθνικοί για να εναρμονισθεί ο Κανονισμός EMAS με την εθνική νομοθεσία. Πολλά κράτη – μέλη άρχισαν να εργάζονται στην πληροφόρηση και Παραγωγή του EMAS.

Οι εργαζόμενοι από την άλλη μεριά με τη σειρά τους αναφέρονται στο κείμενο του Κανονισμού αποκλειστικά ως δέκτες πληροφόρησης, εκπαίδευσης και ενθάρρυνσης. Ο Κανονισμός δεν περιλαμβάνει αναφορές στη συμμε-

τοχή των εργαζομένων ή των εκπροσώπων τους.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε προτείνει τροπολογίες με τις οποίες καλούσε για τη «δέουσα συμμετοχή των εργαζομένων και των εκπροσώπων τους» οι οποίες όμως δεν πέρασαν

Έτσι το τελικό κείμενο του Κανονισμού κλίνει προς την άποψη ότι η περιβαλλοντική διαχείριση και ο οικολογικός έλεγχος είναι μια καθαρά δικαστική λειτουργία όπου τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι εκπρόσωποι τους δεν έχουν ενεργό ρόλο να παίξουν. Η πρακτική ωστόσο δεν συνάδει με τα προβλεπόμενα, αφού είναι σαφές ότι οι αλλαγές στη διαχείριση της παραγωγικής δραστηριότητας παράδειγμα μπορεί να έχουν επιπτώσεις στις συνθήκες εργασίας, γεγονός που δεν μπορεί να παραληφθεί.

Χαρακτηριστικό το παράδειγμα από τη Δανία όπου σε μια χαρτοβιομηχανία εισήγαγαν μια νέα διαδικασία για την εξοικονόμηση νερού μέσω της επανακυκλοφορίας του στο εργοστάσιο. Το σύστημα απέδωσε αλλά δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα υγείας στους εργαζόμενους λόγω της ανάπτυξης βακτηριδίων. Η κατάσταση θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί αν είχε έγκαιρα παρθεί η γνώμη της Επιτροπής Υγείας και Ασφάλειας του χώρου.

Με την αναθεώρηση του Κανονισμού το 1998 γίνονται προσπάθειες από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Συνδικάτων, να συμπεριληφθεί σαφής αναφορά στον ρόλο των εργαζομένων και των εκπροσώπων τους.

Συμπερασματικά τέλος θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τους γενικούς

σκοπούς της περιβαλλοντικής διάγνωσης με τη μορφή δράσης που αναλαμβάνεται από τη διεύθυνση μιας βιομηχανικής μονάδας; μιας δράσης που αναλαμβάνεται με σκοπό :

⇒ Να διατυπωθεί η συμμόρφωση των εγκαταστάσεων με τους ισχύοντες κανονισμούς

⇒ Να ενημερωθεί η Διεύθυνση σχετικά με την αποτελεσματικότητα του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης που εφαρμόζει.

⇒ Να καθοριστούν προγράμματα βελτίωσης των μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, στα πλαίσια των υφιστάμενων οικονομικών δυνατοτήτων.

⇒ Να αναπτυχθεί ο διάλογος με τις δημόσιες υπηρεσίες, τις τοπικές αρχές, τις ασφαλιστικές εταιρείες, οι οικολογικές οργανώσεις και γενικότερα με την κοινή γνώμη.

⇒ Να βελτιωθεί εμπορικά η εικόνα της επιχείρησης προκειμένου για την εφαρμογή κάποιου περιβαλλοντικού προγράμματος, η Διαγνωστική Μελέτη (δηλ. η περιβαλλοντική Διάγνωση) μπορεί να περιλαμβάνει τα εξής :

☐ Αποτύπωση και καταγραφή περιβαλλοντικών συνθηκών με βάση θεματικά και γεωγραφικά κριτήρια, που καλύπτει

☐ Τις διάφορες μορφές ρύπανσης (νερό, ατμόσφαιρα θόρυβος, έδαφος).

☐ Τα στοιχεία του αστικού κύκλου (απορρίμματα, αποχέτευση, μεταφορές, διάφορα δίκτυα)

☒ Την κατάσταση του οικοσυστήματος (φυσικά στοιχεία, βιότοποι, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους)

☒ Την τοπική αρχιτεκτονική πολεοδομία (πολιτιστική κληρονομιά, αστική ανάπτυξη)

☒ Τους βιομηχανικούς κινδύνους

☒ Την ενεργειακή κάλυψη

☒ Την περιβαλλοντική εκπαίδευση και κατάρτιση

☒ Τους δημόσιους χώρους αναψυχής άθλησης κ.κλπ.

☒ Εντοπισμό των θετικών και αρνητικών σημείων, καθορισμό των κατευθύνσεων και των πρωταρχικών στόχων του προγράμματος δράσης σε συμφωνία με όλους τους ενδιαφερόμενους παράγοντες και εξασφάλιση των απαιτούμενων πιστώσεων.

Εκτός από τα προβλήματα που θα ανακύψουν στην εφαρμογή αυτού του Κανονισμού δεν μπορεί κανείς να μη σταθεί επιφυλακτικά μπροστά στις απαιτούμενες λεπτομέρειες μιας ήδη εξαντλητικής ρύθμισης αυτού του προαιρετικού συστήματος όπως επίσης και του συστήματος απονομής οικολογικού σήματος, με αποτέλεσμα όχι μόνο τον κίνδυνο έλλειψης συντονισμού και παραπόνων πρακτικών, ελλείψει ουσιαστικού κοινοτικού ελέγχου αλλά και το φόβο ότι τελικά και τα δυο συστήματα ιδίως το σύστημα οικολογικού ελέγχου και διαχείρισης θα παραμείνουν όντως προαιρετικά²⁴.

---

²⁴ Δρ. Τ. Νικολόπουλος «Κοινωνική Πολιτική περιβάλλοντος» Σημειώσεις Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου 1996, σελ. 10

3. ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΑ (ECO - LABEL)

Τα καταναλωτικά προϊόντα αποτελούν μία σημαντική αιτία υποβάθμισης του περιβάλλοντος λόγω της δημιουργίας μεγάλων ποσοτήτων στερεών αποβλήτων και της αλόγιστης κατανάλωσης ενέργειας και πρώτων υλών. Παράλληλα η απόκτηση περιβαλλοντικής συνείδησης του καταναλωτικού κοινού λόγω της συνεχούς αυξανόμενης υποβάθμισης του περιβάλλοντος έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη ενός νέου προβληματισμού τόσο στον επιχειρηματικό - βιομηχανικό χώρο όσο και στις αρμόδιες αρχές σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρώπη οι επιχειρήσεις δαπανούν σημαντικά ποσά για το «Οικολογικό Marketing». Επενδύουν δηλαδή σημαντικά ποσά για την παραγωγή «Καθαρών Προϊόντων» αλλά και για την σταδιακή εγκατάλειψη παραγωγής προϊόντων που θεωρούνται ιδιαίτερα επιβλαβή για το περιβάλλον. Στόχος φυσικά των επενδύσεων αυτών είναι η αύξηση της κατανάλωσης των παραγόμενων προϊόντων διαμέσου της διαφήμισης του οικολογικού marketing.

Επίσης, σε εθνικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι αρμόδιοι φορείς έχουν δραστηριοποιηθεί με στόχο την λήψη μέτρων για την δημιουργία κινήτρων προκειμένου να διατίθεται στην ευρύτερη κατανάλωση προϊόντων «φιλικά» προς το περιβάλλον. Αποτέλεσμα των νέων αυτών τάσεων αποτελεί, μεταξύ άλλων και η καθιέρωση του οικολογικού σήματος που εισήχθη με το κανονισμό 880/92 του συμβουλίου της 23^{ης} Μαρτίου 1992 και παρουσιάζεται υπό μορφή λουλουδιού με πέταλα 12 αστέρια που

συμβολίζουν τα κράτη μέλη και με ένα «Ε» στο κέντρο που αντιπροσωπεύει την Κοινοτική Ευρώπη.

ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ 880/92

Από το 1989 τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στο επίπεδο των κρατών μελών παρατηρείται μία σημαντική ενεργοποίηση για την καθιέρωση ενός συστήματος απονομής οικολογικού σήματος. Ειδικότερα: α) Η Γερμανία είναι το μοναδικό κράτος μέλος της Ε.Ε. που από το 1978 καθιέρωσε εθνικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος, γνωστό ως σύστημα BLUE ANGEL.

Αρχικά η ανταπόκριση της βιομηχανίας στο νέο αυτό σύστημα ήταν πολύ μικρή. Τα τρία πρώτα χρόνια λειτουργίας του συστήματος μόνο 100 προϊόντα έφεραν το οικολογικό σήμα, τα Δε έξι επόμενα χρόνια 500 μόνο προϊόντα. Μετά το 1989 ο αριθμός των προϊόντων που έφεραν το οικολογικό σήμα αυξήθηκε σημαντικά και έφτασε στις 3.100 καλύπτοντας 57 κατηγορίες προϊόντων.

Τα άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε. δεν διαθέτουν εθνικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος. Από το 1989 τα περισσότερα από αυτά έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για την καθιέρωση ενός τέτοιου συστήματος. Ενδεικτικά

- Στη Δανία την άνοιξη του 1989 το κοινοβούλιο με νομοθετική πράξη εξουσιοδοτεί τον Υπουργό περιβάλλοντος να καθιέρωση περιβαλλοντικό σήμα για τις χημικές ουσίες και παρασκευάσματα.
- Στη Γαλλία το Υπουργικό Συμβούλιο με την απόφασή του στις 4/1/1989 ενέκρινε την ανάληψη πρωτοβουλιών για την προώθηση των «φιλικών»

προς το περιβάλλον προϊόντων και για το σκοπό αυτό συστήθηκε ειδική επιτροπή.

- Στην Ιρλανδία, ο νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος περιλαμβάνει γενικές διατάξεις για ένα εθνικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος.
- Στην Ολλανδία το Υπουργείο Οικισμού Χωροταξίας και Περιβαλλοντικής Προστασίας σε συνεργασία με το Υπουργείο Οικονομικών Υποθέσεων μελετούν την εισαγωγή ενός συστήματος εισαγωγής οικολογικού σήματος. Η πρωτοβουλία αυτή αναλήφθηκε τον Μάιο του 1989 στα πλαίσια του προγράμματος «national environmental policyplan».
- Στο Ηνωμένο Βασίλειο η κυβέρνηση αποφάσισε τον Αύγουστο του 1989 την καθιέρωση ενός συστήματος απονομής οικολογικού σήματος και το Υπουργείο Περιβάλλοντος συνέστησε συμβουλευτική επιτροπή για να μελετήσει τις λεπτομέρειες καθιέρωσής του.

β) Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης την τελευταία δεκαετία αναπτύχθηκε επίσης μία νέα τάση προώθησης των «καθαρών προϊόντων». Συγκεκριμένα στο τέταρτο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης για το περιβάλλον (1987 - 1992) τονίζεται η σημασία που έχει η προώθηση των οίκο-προϊόντων για την πρόληψη, τον περιορισμό και την εξάλειψη των ρυπάνσεων στην πηγή τους και για την εξοικονόμηση ενέργειας και πρώτων υλών.

Έτσι η επιτροπή προκειμένου να αναπτύξει μία στρατηγική διαχείρισης των αποβλήτων και προώθησης «καθαρών προϊόντων» ανακοίνωσε προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την σύσταση ενός πλαισίου για το σύστημα οίκο-σήμανσης. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (όπως και το 1987) υποστήριξε την ανακοίνωση της επιτροπής. Το συμβούλιο στο ψήφισμα της

7/5/1990 αφού ενέκρινε την ανακοίνωση αυτή κάλεσε την επιτροπή να υποβάλει πρόταση για ένα κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος στα προϊόντα τα φιλικά προς το περιβάλλον. Η επιτροπή υπέβαλε την πρόταση κανονισμού στο συμβούλιο, το οποίο την ενέκρινε στις 23/3/1992 και η οποία δημοσιεύτηκε στην επίσημη εφημερίδα της Ε.Ε. στις 11/4/1992. Με την ισχύ του κανονισμού (Ε.Ο.Κ.) 880/1992 θεσπίστηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση σύστημα απονομής οικολογικού σήματος.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΗΜΑΤΟΣ

Τα κύρια χαρακτηριστικά του κοινοτικού συστήματος απονομής οικολογικού σήματος είναι :

α) Η θέσπιση του συστήματος με κανονισμό καθ' όσον ο κανονισμός είναι δεσμευτικός για όλα τα κράτη μέλη με τους πολίτες των κρατών μελών και έχει γενική και άμεση ισχύ.

Η σημασία της επιλογής έγκειται στο ότι το κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος καθιερώθηκε άμεσα, ταυτόχρονα και ομοιόμορφα σε όλα τα κράτη μέλη. Έτσι ένα σήμα που εγκρίνεται από ένα κράτος μέλος μπορεί να χρησιμοποιείται και στα υπόλοιπα κράτη μέλη χωρίς να απαιτείται ο ενδιαφερόμενος να υποβάλει ξεχωριστή αίτηση σε κάθε κράτος μέλος. Συνεπώς αποφεύγονται χρονοβόρες και δαπανηρές διαδικασίες καθώς και προβλήματα νόθευσης της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και σύγχυσης.

β) Το κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος έχει προαιρε-

τικό χαρακτήρα. Κάθε επιχειρηματίας δηλαδή είναι ελεύθερος να αποφασίσει εάν θα υποβάλλει αίτηση ή όχι για να του απονεμηθεί το οικολογικό σήμα.

γ) Με το σύστημα αυτό καθιερώνεται ένα απλό σε μορφή και ευκρινές λογότυπο ώστε να είναι εύκολα αντιληπτό από τους καταναλωτές και να μην υπάρχουν προβλήματα σύγχυσης.

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Οι στόχοι του κοινοτικού συστήματος απονομής οικολογικού σήματος καθορίζονται στο άρθρο 1 του κανονισμού και είναι:

α) «Η προώθηση του σχεδιασμού, της παραγωγής, και της χρήσης προϊόντων τα οποία έχουν περιορισμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους» ήτοι κατά τα στάδια της παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και απόρριψης μετά την χρήση τους.

β) «Η παροχή στους καταναλωτές περισσότερων πληροφοριακών στοιχείων για τις επιπτώσεις των προϊόντων στο περιβάλλον».

Δίνεται έμφαση στην ενημέρωση των καταναλωτών διότι αποτελούν μία από τις κινητήριες δυνάμεις της αγοράς των καταναλωτικών προϊόντων και συνεπώς η ενημέρωσή τους αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή του συστήματος απονομής του οικολογικού σήματος.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΗΜΑΤΟΣ

Το κοινοτικό οικολογικό σήμα απονέμεται στα προϊόντα που πληρούν τους προαναφερόμενους στόχους του άρθρου 1 του κανονισμού 880/1992. Το οικολογικό σήμα δεν απονέμεται : α) στα τρόφιμα, τα ποτά, τα φαρμακευτικά προϊόντα. β) Στα προϊόντα τα οποία είναι ουσίες ή παρασκευάσματα που χαρακτηρίζονται ως επικίνδυνα κατά την έννοια των οδηγιών 67/548/ΕΟΚ και 88/379/ΕΟΚ όταν αυτά δεν ανταποκρίνονται στους στόχους του κανονισμού 880/1992 και γ) στα προϊόντα τα οποία παρασκευάζονται με μέθοδο που μπορεί να βλάψει σημαντικά τον άνθρωπο ή και το περιβάλλον.

Οι προϋποθέσεις απονομής του οικολογικού σήματος καθορίζονται κατά κατηγορία προϊόντων και με ειδικά οικολογικά κριτήρια. Ειδικότερα κάθε κατηγορία προϊόντων προσδιορίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε εξασφαλίζεται ότι όλα τα ανταγωνιστικά προϊόντα που προορίζονται για την ίδια χρήση και μπορούν να χρησιμοποιούνται με ισοδύναμο τρόπο, περιλαμβάνονται στην ίδια κατηγορία. Η διάρκεια ισχύος των κατηγοριών προϊόντων είναι τριετής. Τα ειδικά κριτήρια για κάθε κατηγορία προϊόντων καθορίζονται βάση των στόχων, των γενικών αρχών του συστήματος καθώς και το παράρτημα 1 του κανονισμού 880/1992.

Συγκεκριμένα καθορίζονται με βάση τη μελέτη και αξιολόγηση των επιπτώσεων του προϊόντος στο περιβάλλον καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής του (δηλαδή από την παραγωγή, διανομή, χρήση έως και την καταστροφή του). Τα ειδικά κριτήρια πρέπει να είναι ακριβή, σαφή και αντικειμενικά ώστε

να εξασφαλίζουν ομοιόμορφη εφαρμογή του συστήματος απονομής του σήματος από τους αρμόδιους εθνικούς φορείς. Η διάρκεια ισχύος των κριτηρίων δεν μπορεί να υπερβαίνει την διάρκεια ισχύος της κατηγορίας προϊόντων στην οποία αυτά αναφέρονται.

Η διαδικασία για τον καθορισμό των κατηγοριών προϊόντων και των σχετικών οικολογικών κριτηρίων αρχίζει με πρωτοβουλία του αρμόδιου για το οικολογικό σήμα φορέα ενός κράτους- μέλους την οποία γνωστοποιεί στην Επιτροπή. Συστατικό στοιχείο του προπαρασκευαστικού αυτού σταδίου είναι οι διαβουλεύσεις του φορέα με τους ενδιαφερόμενους κύκλους (βιομηχάνους, εμπόρους, οργανώσεις καταναλωτών). Τα αποτελέσματα της προπαρασκευαστικής φάσης υποβάλλονται στην Επιτροπή της Ε.Ε.

Η Επιτροπή αφού εγκρίνει κατ' αρχήν την υποβληθείσα πρόταση την μεταβιβάζει στο Γνωμοδοτικό Σώμα του άρθρου 6 του Κανονισμού 880/1992. Το Γνωμοδοτικό Σώμα απαρτίζεται από τους αντιπροσώπους των ενδιαφερομένων κύκλων, δηλαδή της βιομηχανίας, του εμπορίου, των οργανώσεων καταναλωτών και των οργανώσεων προστασίας του περιβάλλοντος. Στις συζητήσεις του Γνωμοδοτικού Σώματος μπορούν να συμμετέχουν και εκπρόσωποι των συνδικάτων.

Μετά την διαβούλευση με το Γνωμοδοτικό Σώμα (η οποία δεν μπορεί να υπερβεί τις 6 εβδομάδες), η Επιτροπή της Ε.Ε. υποβάλει την πρόταση μαζί με τις θέσεις του Γνωμοδοτικού Σώματος στην κανονιστική επιτροπή του άρθρου 7 του Κανονισμού. Η Επιτροπή αυτή απαρτίζεται από τους αντιπροσώπους των κρατών – μελών και ένα εκπρόσωπο της Επιτροπής της Ε.Ε. ο οποίος προεδρεύει. Η Επιτροπή αυτή διατυπώνει την γνώμη με την ειδική πλειοψηφία του άρθρου 148 παρ. 2 της Συνθ. Ε.Ε. Εάν η κανονιστική Επι-

τροπή διατυπώσει ευνοϊκή γνώμη, η επιτροπή της Ε.Ε. θεσπίζει τα προτεινόμενα κριτήρια. Εάν η γνώμη της κανονιστικής επιτροπής δεν είναι ευνοϊκή η επιτροπή της Ε.Ε. διαβιβάζει την πρόταση στο Συμβούλιο Υπουργών το οποίο αποφασίζει επί του θέματος. Οι αποφάσεις για την θέσπιση των ειδικών κριτηρίων δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέχρι σήμερα με την άνω διαδικασία έχουν ψηφιστεί οικολογικά κριτήρια για τα πλυντήρια ρούχων και τα πλυντήρια πιάτων για το χαρτί κουζίνας και το χαρτί υγείας, για τα βελτιωτικά εδάφους τα απορρυπαντικά τα χρώματα και τα βερνίκια εσωτερικού χώρου. Αφού τεθούν σε ισχύ οι κατηγορίες προϊόντων και τα αντίστοιχα οικολογικά κριτήρια κάθε ενδιαφερόμενος με την αίτησή του μπορεί να ζητήσει την απονομή του οικολογικού σήματος για τα προϊόντα αυτά.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΗΜΑΤΟΣ

Οι αιτήσεις για την απονομή του σήματος υποβάλλονται στον αρμόδιο φορέα του κράτους μέλους που παράγεται το προϊόν ή διατίθεται για πρώτη φορά ή εισάγεται από Τρίτη χώρα.

Αφού το προϊόν που αφορά η αίτηση αξιολογηθεί από το εθνικό φορέα αποφασίζεται από αυτόν εάν θα απονεμηθεί ή όχι το σήμα. Εάν πρόκειται να απονεμίσει το οικολογικό σήμα κοινοποιεί την απόφασή του στην επιτροπή της Ε.Ε. Η επιτροπή εντός 5 ημερών διαβιβάζει τον φάκελο στους αρμόδιους φορείς των άλλων κρατών μελών. Εάν υπάρχουν αντιρρήσεις οι οποίες πρέπει να είναι αιτιολογημένες, αποφασίζει επί του θέματος η επιτροπή κατά την διαδικασία του άρθρου 7 του κανονισμού 880/1992.

Εάν δεν υπάρξει κάποια αντίρρηση από τα άλλα κράτη μέλη εντός 30 ημερών ο αρμόδιος εθνικός φορέας στον οποίο έχει υποβληθεί η αίτηση μπορεί να απονεμίσει το οικολογικό σήμα. Μετά την απόφαση απονομής του οικολογικού σήματος υπογράφεται μεταξύ του φορέα και του ενδιαφερόμενου σύμβαση η οποία περιλαμβάνει τους όρους χρήσης οικολογικού σήματος. Η ισχύς της συμβάσεως είναι μέχρι 3 χρόνια ώστε να ταυτίζεται με την τριετή ισχύ των κατηγοριών προϊόντων και των οικολογικών κριτηρίων. Έτσι είναι φανερό ότι όσο αργότερα από την έναρξη ισχύς των κατηγοριών προϊόντων και κριτηρίων υπογράφουν οι ατομικές συμβάσεις τόσο μικρότερη ισχύ θα έχουν. Κάθε αίτηση απονομής σήματος προϋποθέτει την καταβολή τέλους ποσού 500 ECU για την κάλυψη των διοικητικών εξόδων. Μετά την έγκριση και την απονομή του σήματος η επιχείρηση θα καταβάλλει ετήσιο τέλος για την χρησιμοποίηση του σήματος που έχει καθοριστεί σε 0,15% του ετήσιου όγκου πωλήσεων του προϊόντος που φέρει το σήμα μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το άνω τέλος δεν μπορεί να είναι κατώτερο των 500 ECU.

Από την στιγμή της απονομής το οικολογικό σήμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης προϊόν μπορεί να διαφημίζεται ως οικολογικό από την στιγμή που του έχει απονεμηθεί το κοινοτικό οικολογικό σήμα. Απαγορεύεται ρητά από το άρθρο 16 του κανονισμού 880/1992 κάθε ψευδής ή απατηλή διαφήμιση ή η χρήση λογοτύπου ή σήματος που ενδέχεται να οδηγήσει σε σύγχυση με το κοινοτικό σήμα.

Με τις ρυθμίσεις αυτές κατοχυρώνεται το οικολογικό σήμα, αυξάνεται η αξιοπιστία του και εξαλείφονται φαινόμενα παραπλανητικών διαφημίσεων. Η καθιέρωση του κοινοτικού συστήματος οικολογικού σήματος αποτελεί ένα ση-

μαντικό βήμα για την προώθηση των «φιλικών» προς το περιβάλλον προϊόντων.

4. ΧΡΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1980 περιβαλλοντικά ζητήματα έλαβαν οικουμενική διάσταση με την ανάδυση των διαπραγματεύσεων γύρω από την ρύπανση χωρίς σύνορα (σε επίπεδο αρχηγών κρατών, Τεχνοκρατών και επιστημόνων, διεθνών συλλόγων και οργανισμών).

Οι διαπραγματεύσεις αυτές προσέκρουσαν σύντομα όχι μόνο στα οικονομικά συμφέροντα αλλά και στις πολιτιστικές αντιλήψεις. Το ζήτημα της επιλογής και προώθησης διεθνών μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος αφορά σήμερα:

- Τις Τεχνολογικές προτιμήσεις που πρέπει να επιλεγούν.
- Τα συμφέροντα ολόκληρου του βιομηχανικού τομέα.
- Τα οικονομικά συμφέροντα των κρατών.
- Την εθνική κυριαρχία και την άμυνα των κρατών.
- Τις αντιλήψεις και τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης.
- Τις ηθικές αξίες.
- Τις σχέσεις Βορρά - Νότου.
- Τη σχέση τέλος ανάμεσα στις τωρινές και τις μελλοντικές γενιές.

Συνηθίζαμε στο παρελθόν να αντιλαμβανόμαστε και να μεταχειριζόμαστε τα περιβαλλοντικά προβλήματα ξέχωρα από τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες και τα συμφέροντα. Σε αυτό το πλαίσιο οι πολιτικές δια-

φύλαξης του περιβάλλοντος συχνά κατέληξαν σε συστήματα ισορροπίας που περιορίζουν την δυναμική ορισμένων αγορών ή επέτρεπαν την δημιουργία αγορών που δεν θα είχαν καταφέρει να αναπτυχθούν «αυθόρμητα». Έτσι παρατηρούμε μία ανάπτυξη των αγορών ανακύκλωσης των απορριμμάτων ή ακόμα την ανάπτυξη «καθαρών» τεχνολογιών.

Έτσι υιοθετήθηκαν διάφορα οικονομικά μέτρα με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος μέσω της μεταφοράς του εξωτερικού κόστους σε αυτούς που επωφελούνται από την οικονομική δραστηριότητα. Πρόκειται δηλαδή για φόρο-οικονομικά κίνητρα που βασίζονται στους νόμους της αγοράς και για τούτο αποτελούν κίνητρο (κοινοτικών) νομικών ρυθμίσεων. Ως παράδειγμα αυτής της προσέγγισης μπορούμε να αναφέρουμε την ανάκτηση και ανακύκλωση των συσκευασιών και των οίκο-φόρο. Σε ότι αφορά στην ανακύκλωση η κοινότητα ακολουθεί το πρόσφατο παράδειγμα μερικών κρατών μελών όπως της Γερμανίας και της Γαλλίας.

Η σχετική οδηγία η οποία δημοσιεύτηκε υπό μορφή πρότασης δεν αποσκοπεί μόνο στην προστασία του περιβάλλοντος μέσω της εναρμόνισης των εθνικών μέτρων σχετικών με τη διαχείριση των συσκευασιών και των αποβλήτων των συσκευασιών, αλλά και στη σωστή λειτουργία της ενιαίας εσωτερικής αγοράς με την άρση των εμποδίων στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές και των στρεβλώσεων του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Για το σκοπό αυτό η οδηγία προβλέπει μέτρα για την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων από συσκευασίες και την προώθηση διαδικασιών επιστροφής, επαναχρησιμοποίησης και ανάκτησης συσκευασιών και αποβλήτων των συσκευασιών για να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία και η προστασία του περιβάλλοντος.

Ειδικότερα για τους παραπάνω σκοπούς τα κράτη μέλη λαμβάνουν μέτρα για να επιτύχουν ορισμένους αριθμητικούς στόχους όπως, όσο αφορά στη ανάκτηση αποβλήτων συσκευασιών, 90% κατά βάρος των παραγόμενων αποβλήτων συσκευασιών εξέρχεται από το κύκλωμα των αποβλήτων με σκοπό την ανάκτηση το αργότερο μέσα σε δέκα χρόνια μετά την λήξη μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο της οδηγίας. Επίσης στην ίδια προθεσμία 60% κατά βάρος κάθε υλικού των παραγόμενων αποβλήτων συσκευασιών προορίζεται για ανακύκλωση. Σε 5 χρόνια από την λήξη της παραπάνω προθεσμίας τα κράτη μέλη οφείλουν να δημιουργήσουν συστήματα προκειμένου να παρέχεται η δυνατότητα επιστροφής όλων των χρησιμοποιημένων συσκευασιών ή και όλων των αποβλήτων συσκευασιών από τον καταναλωτή ή άλλο τελικό χρήστη ούτως ώστε να διοχετεύονται προς τις πλέον ενδεδειγμένες εναλλακτικές μεθόδους διαχείρισης, να εξασφαλίζεται ότι οι συλεχθείσες χρησιμοποιημένες συσκευασίες ή και τα απόβλητα συσκευασιών πράγματι επαναχρησιμοποιούνται ή ανακτώνται.

Η οδηγία προβλέπει την σήμανση όλων των συσκευασιών σύμφωνα με το παράρτημα 1 αυτής για να διευκολύνεται η επαναχρησιμοποίηση και ανάκτηση των συσκευασιών και των αποβλήτων συσκευασιών. Η επίθεση των σημάτων αυτών συσκευασίας σημαίνει :

- ότι για την χρησιμοποιημένη συσκευασία έχουν καθιερωθεί συστήματα επιστροφής και διαχείρισης.
- ότι η ίδια η συσκευασία είναι σύμφωνη με τις βασικές απαιτήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 7 και περιγράφονται στο παράρτημα II της οδηγίας.

Τέλος προβλέπεται ότι για την προώθηση των σκοπών της οδηγίας σύμφωνα και με τις τοπικές ιδιαιτερότητες, τα κράτη μέλη μπορούν να καθιερώσουν οικονομικά μέσα, όπως διάφορες φορολογικές επιβαρύνσεις ή άλλα «οικονομικά εργαλεία» που καθορίζουν την μεταφορά των αναγκαίων πόρων μεταξύ παραγωγών, διανομέων, κατασκευαστών συσκευασιών, κυβερνήσεις κρατών μελών και καταναλωτών.

Στα πλαίσια της νέας φιλοσοφίας της χρησιμοποίησης των μηχανισμών της αγοράς για την προστασία του περιβάλλοντος εγγράφονται και τα φορολογικά μέσα τα οποία στην ουσία μεταφράζονται όπως θα δούμε στην συνέχεια ως φορολογικά κίνητρα. Αυτού του είδους τα μέσα υπάρχουν ήδη στα κράτη μέλη από καιρό ιδίως υπό μορφή εισφορών.

Σύμφωνα με το πέμπτο πρόγραμμα δράσης τα φορολογικά κίνητρα είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά τα πρότυπα καταναλώσεως και συμπεριφοράς.

Έτσι η επιτροπή από το 1991 ουσιαστικά ανακοίνωσε την πρόθεσή της στην προσπάθεια καταπολέμησης του φαινομένου της θέρμανσης του πλανήτη (θερμοκηπίου) να μειώσει της εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα και να βελτιώσει την ενεργειακή απόδοση μέσω της επιβολής ενός φόρου ενέργειας/ άνθρακα. Μία τέτοια προσέγγιση θεωρήθηκε πιο αποτελεσματική από μία απλή εναρμονιστική (κανονιστική) ρύθμιση όπως γινόταν μέχρι τώρα. Στην ουσία πρόκειται για φορολόγηση του «άμεσου καταναλωτή της οικολογικής αξίας». Ο στόχος της κοινότητας ως προς το διοξείδιο του άνθρακα ήταν να σταθεροποιηθούν οι εκπομπές μέχρι το 2000 στα επίπεδα του 1990 και ακολούθως να μειωθούν σταδιακά μέχρι το 2010. Για την επίτευξη του στόχου αυτού η κοινότητα προέβλεπε την επιβολή από 1/1/1993 ενός

φόρου 3\$ ανά βαρέλι ακαθάριστου πετρελαίου ο οποίος θα αυξάνεται κάθε χρόνο κατά 1\$ ακόμα μέχρι να έφτανε τα 10\$ έως το τέλος του αιώνα.

Στα πλαίσια αυτά το συμβούλιο των υπουργών υιοθέτησε το 1992 μία πρόταση οδηγίας με την οποία επιβάλλεται φόρος επί των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και επί της ενέργειας. Στο φόρο αυτό υπόκεινται α) οι λιθάνθρακες, οι λυχνίτες, η τύρφη και τα παράγωγά τους (οππάνθρακες, αέριο, πίσσα κλπ) εκτός του αερίου υψικαμίνων, β) το φυσικό αέριο, γ) τα ορυκτέλαια, η αιθυλική και μεθυλική αλκοόλη, ηλεκτρική ενέργεια και η θερμότητα που παράγεται από ηλεκτρικές εγκαταστάσεις ισχύος άνω των 10 Megawatt.

Η γενεσιουργός αιτία του φόρου ο οποίος θεσπίζεται και εισπράττεται από τα κράτη μέλη συνίσταται στην εξόρυξη ή Παρασκευή των προαναφερόμενων προϊόντων στο έδαφος της κοινότητας εκτός αν πρόκειται για παραγωγή μικρών ποσοτήτων και κατανάλωση τέτοιων προϊόντων μέσα σε εγκαταστάσεις όταν παράγονται τα προϊόντα αυτά.

Ο συντελεστής του φόρου είναι για τους: α) λιθάνθρακες, λυχνίτες, τύρφη και τα παράγωγά τους β) φυσικό αέριο γ) αιθυλική και μεθυλική αλκοόλη, 2,81 ECU ανά τόνο διοξειδίου του άνθρακα που εκπέμπεται και 0,21 ECU ανά Gigajoule ενεργειακής αξίας. Το ηλεκτρικό φορολογείται όποια κι αν είναι η πηγή του με 2,1 ECU ανά megawatt, αλλά αν πρόκειται για ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από τις υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις που φορολογείται με συντελεστή 0,76 ECU ανά megawatt. Τέλος η βενζίνη (αμόλυβδη και μολυβδομένη) φορολογείται με συντελεστή 13,46 ECU ανά 1000 λίτρα το diesel και το θερμαντικό πετρέλαιο με 15,42 ECU ανά 1.000 λίτρα, η κηροζίνη και τα καύσιμα αεριωθουμένων με 14,40 ECU ανά 100 λίτρα, το βαρύ πετρέλαιο

με 17,21 ECU ανά 1.000 χιλιόγραμμα μάζας, οπτάνθρακες από πετρέλαιο κλπ. Με 15,36 ECU ανά 1.000 χιλιόγραμμα μάζας, υγροποιημένα αέρια πετρελαίου με 0,39 ECU ανά gigajoule.

Τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόσουν συντελεστή ανώτερο από αυτόν που προβλέπεται παραπάνω.

Όμως οι παραπάνω φόροι για να λειτουργήσουν ως κίνητρο στους οικονομικούς φορείς συμψηφίζονται σύμφωνα με την πρόταση της οδηγίας με μείωση του φόρου ή με αντίστοιχες επιστροφές κατά περίπτωση ανάλογα με τις νέες επενδυτικές δαπάνες της επιχείρησης που αφορούν στην βελτίωση της ορθολογικής χρήσης της ενέργειας ή την μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα. Επίσης για τις επιχειρήσεις που έχουν υψηλή κατανάλωση ενέργειας και οι οποίες υφίστανται τον ανταγωνισμό των εισαγωγών από τρίτες χώρες οι οποίες δεν έχουν καθιερώσει αντίστοιχο φόρο ή μέτρα ισχύος οικονομικού αποτελέσματος τα κράτη μέλη μπορούν να χορηγήσουν αφ' ενός μεν μείωση κατά τμήματα του φόρου ή αντίστοιχη επιστροφή, εάν το συνολικό κόστος ενέργειας φτάνει το 8%, αφ' ετέρου πλήρη αλλά προσωρινή απαλλαγή υπό τον όρο ότι οι επιχειρήσεις αυτές έχουν αρχίσει ουσιαστικές προσπάθειες εξοικονόμησης ενέργειας ή μείωσης των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα.

Ο φορολογικός μηχανισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσω προειδοποίησης έναντι των κινδύνων της αλλαγής του κλίματος και να επιταχύνει την αναζήτηση τρόπων της προσαρμογής ιδιαίτερα στις βιομηχανίες που τις αφορά άμεσα όπως αυτές τις υψηλής κατανάλωσης ενέργειας. Θεωρητικά οι αλλαγές αυτές μπορούν να τοποθετηθούν σε τρία επίπεδα δηλαδή:

- Βραχυπρόθεσμα με την εγκατάσταση Τεχνολογιών βέλτιστης ενεργειακής αποδοτικότητας και με την επιτάχυνση της διάχυσης Τεχνολογιών που ήδη υπάρχουν και επιβαρύνουν λιγότερο το περιβάλλον. Θα μπορούσε επίσης να υπάρξει μία υποκατάσταση μεταξύ διαφορετικών ενεργειακών μορφών που ρυπαίνουν λιγότερο την ατμόσφαιρα. Μακροπρόθεσμα είναι δυνατή η χρήση υποκατάστατης ενέργειας και συγκεκριμένα η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Διαφοροποίηση της παραγωγής προς νέα προϊόντα με μικρότερη περιεκτικότητα σε ενέργεια (μικρότερης έντασης) και ρύθμισης της ζήτησης προκαλώντας τον ανταγωνισμό διαφορετικών υλικών σε συνάρτηση με την ενεργειακή τους σύνθεση. Θα μπορούσαμε έτσι να παρατηρήσουμε μία βαθιά αλλαγή του τρόπου κατανάλωσης ενδιάμεσων και τελικών προϊόντων.
- Ανάδυση καινούργιων παγκόσμιων σχηματισμών που άρχιζαν κιάλας να διαφαίνονται. Αυτό περιλαμβάνει την γεωγραφική ανακατάταξη των δραστηριοτήτων σε σχέση με τις νέες εξειδικεύσεις, τη βιομηχανική τους οργάνωση και τη χωροθέτηση των αγορών στις οποίες απευθύνονται.
- Για να διευκολυνθεί η γρήγορη προσαρμογή των βιομηχανιών υψηλής κατανάλωσης ενέργειας μέσα στο νέο οικονομικό πλαίσιο θα ήταν ενδεχομένως απαραίτητο να προβλεφθεί μία μεταβατική περίοδος με συγκεκριμένο ποσοστό μείωσης των καταστρεπτικών αερίων, κλιμακούμενου χρονικά. Θα πρέπει ακόμη να προωθηθεί η αποτελεσματικότερη Τεχνολογία η σχετική με την κατανάλωση ενέργειας και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις η οποία για λόγους οικονομικούς - στρατηγικούς δεν χρησι-

μποποιείται από όλες τις βιομηχανίες. Αλλά μακροπρόθεσμα το ζητούμενο παραμένει η αλλαγή του τρόπου κατανάλωσης και η προαγωγή υποκατάστασης ενεργοβόρων υλικών.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΦΟΡΟ ΠΟΥ ΠΡΟΤΕΙΝΕΙ

Η ΕΟΚ ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΕΙ

ΤΟ «ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ»

Σε μια μελέτη του Ι. Μαρτίν για το Γαλλικό Υπουργείο Βιομηχανίας, σχετικά με τις επιπτώσεις ενός φόρου στις καύσιμες ύλες και στην ηλεκτρική ενέργεια που χρησιμοποιείται από τις βιομηχανίες (εκτός από τους τομείς παραγωγής ενέργειας και εκτός Β.Τ.Ρ.) υπολογίζοντας ένα φόρο του ύψους των 210 γαλλικών φράγκων ανά Τ.Ι.Ρ. (τόνο ισότιμου πετρελαίου) πάνω στην καταναλισκόμενη ενέργεια (καύσιμη και μη καύσιμη) και 250 γαλλικά φράγκα ανά τόνο άνθρακα περιεχομένου στις καύσιμες ύλες. Βλέπουμε ότι οι συνέπειες του προτεινόμενου φόρου στα έσοδα τριών βιομηχανικών ομάδων παρουσιάζουν μία αύξηση μια αύξηση του 1,8% για την πρώτη, 0,36% και 0,1% για την δεύτερη και την τρίτη αντίστοιχα.

Αντίθετα, τα αποτελέσματα μετά από μία επιχειρούμενη φορολογική μεταρρύθμιση στη λογική του ουδέτερου φόρου μεταβάλλονται σε αυξημένη επιβάρυνση για την πρώτη ομάδα, η οποία καταναλώνει περισσότερη ενέργεια, και σε μία ελάφρυνση για τις άλλες δύο ομάδες, των οποίων το εργασιακό κόστος στο ακαθάριστο εισόδημα των κλάδων αυτών είναι μεγαλύτερο (18% για την πρώτη ομάδα, 20% και 62% για την δεύτερη και τρίτη ομάδα αντίστοιχα). Γι' αυτόν τον λόγο ο ίδιος μελετητής προτείνει την επιβολή ενός

αντισταθμιστικού φόρου του ύψους του 4% για το σίδηρο και περίπου 15% για το τσιμέντο.

Σε μία άλλη μελέτη (1992) του B.I.P.E. Conseil, υπογραμμίζεται ότι η χαλυβουργία είναι ο πιο επιβαρημένος βιομηχανικός κλάδος από αυτή τη φορολόγηση. Οι άμεσες και έμμεσες συνέπειες θα είναι πιο υψηλές, δηλαδή 0,74% και 1,34% αύξηση για ένα φόρο των 3 δολαρίων και για ένα φόρο των 10 δολαρίων 2,4% και 4,4% αντίστοιχα. Η κυριότερη αιτία της «επιρρέπειας» αυτού του κλάδου στην φορολόγηση της θερμικής ενέργειας οφείλεται από την μία πλευρά στην υψηλή κατανάλωση ενέργειας ανά παραγόμενη μονάδα (για τις άμεσες συνέπειες) και από την άλλη στην μεγάλη κατανάλωση προϊόντων ομοειδών βιομηχανιών που ανήκουν στην ίδια ομάδα (οι έμμεσες συνέπειες).

Πιστεύεται ότι γενικότερα με τα φορολογικά κίνητρα και τις φορολογικές μειώσεις που προβλέπονται για να αντισταθμίσουν την επιβολή του φόρου στην ενέργεια, δεν θα αυξηθεί το συνολικό φορολογικό βάρος, αλλά αντίθετα το φορολογικό σύστημα θα αποκτήσει σταδιακά περιβαλλοντική διάσταση.

Υποστηρίζεται όμως ότι αυτή η ουδετερότητα του φόρου δεν θα έχει αποτέλεσμα παρά σε μακροοικονομικό επίπεδο, αφού ούτως ή άλλως οι επιχειρήσεις θα πρέπει να υποστούν τα αποτελέσματα του φόρου, ανάλογα με την δυνατότητα να επενδύσουν στα νέα μέτρα .

Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι όπως προβλέπει η πρόταση της οδηγίας (άρθρο 1-2), η εφαρμογή του φορολογικού αυτού συστήματος εξαρτάται από την καθιέρωση ενός αντίστοιχου φόρου ή μέτρου ισοδύναμου οικονομικού αποτελέσματος από άλλες χώρες του ΟΟΣΑ και ιδίως Η.Π.Α. και Ιαπωνία, η Κοινοτική Βιομηχανία θα περίπιπτε σε σοβαρή μειονεκτική α-

νταγωνιστική θέση. Γενικότερα η παραπάνω πρόταση υπέστη αμέσως ζωηρές κριτικές από το Ευρωπαϊκό Βιομηχανικό lobby και τα κράτη του κόλπου και έτσι το μέλλον της είναι αβέβαιο αν όχι ανύπαρκτο.

Για την προσαρμογή των τιμών και για την θέσπιση κινήτρων βασιζόμενων στους μηχανισμούς της αγοράς καθώς και για την επίτευξη μίας οικονομικής συμπεριφοράς φιλικής προς το περιβάλλον η χρήση οικονομικών και φορολογικών μέσων αποκτά συνεχώς μεγαλύτερη σημασία στο πλαίσιο της γενικής προσπάθειας. Ο βασικός σκοπός αυτών των μέσων θα είναι η εσωτερική του εξωτερικού περιβαλλοντικού κόστους που ανακύπτει στην διάρκεια του συνολικού κύκλου ζωής των προϊόντων από την πηγή προέλευσης, την παραγωγή, την διανομή, την χρήση και την τελική διάθεση, ώστε τα φιλικά προς το περιβάλλον προϊόντα, να μην αντιμετωπίζουν ανταγωνιστικό μειονέκτημα στην αγορά έναντι των προϊόντων που προκαλούν ρύπανση και δημιουργούν απόβλητα. Ως προς αυτό, δύο είναι οι δυνατές επιλογές: η μία βασίζεται σε μία πολιτική τιμών και η άλλη στην ποσότητα των ρύπων. Μολονότι η Κοινότητα και τα κράτη - μέλη έχουν υιοθετήσει την πρώτη επιλογή αξίζει να μελετηθεί επίσης ο βαθμός στον οποίο άλλες δυνατές επιλογές, όπως οι χορηγούμενες αντί αντιτίμου άδειες, θα ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν για τον έλεγχο ή την μείωση της ποσότητας των ρύπων. Είναι επίσης σημαντικό να εξασφαλιστεί ότι τα φάσμα των μέτρων θα εφαρμοστεί κατά τρόπο ώστε να αποφευχθούν οι περιττές δαπάνες προσαρμογής της οικονομίας της Κοινότητας να ελαχιστοποιηθούν οι επιπτώσεις στο εμπόριο και να επιτευχθεί το βέλτιστο περιβαλλοντικό όφελος. Κατά την ανάπτυξη αυτών των μέσων θα πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπ' όψη οι πιθανές επιπτώσεις στο τοπικό και το

ευρύτερο περιβάλλον αλλά και η οικονομική τους αποδοτικότητα και οι επιπτώσεις τους σε περιφερειακό επίπεδο.

Τα τέλη και οι φόροι είναι μία αξιόλογη κατηγορία φορολογικών μέτρων. Είναι εύκολα κατανοητό να χρησιμοποιούνται, για παράδειγμα στον τομέα της ρύπανσης των υδάτων. Τα μέτρα αυτά έχουν θεσπιστεί στο παρελθόν με σκοπό κυρίως την συλλογή των αναγκαίων κονδυλίων για τις ενέργειες και την υποδομή καθαρισμού, όπως είναι οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων και θα διατηρήσουν τη σημασία τους γι' αυτούς και για παρόμοιους σκοπούς, όπως είναι η διάθεση των αποβλήτων. Ωστόσο σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» οι επιβαρύνσεις αυτές θα πρέπει να επαναπροσανατολιστούν σταδιακά ώστε να αποθαρρύνουν τη ρύπανση στη γένεση της ή να ενθαρρύνουν καθαρές παραγωγικές διαδικασίες παρέχοντας τα κατάλληλα οικονομικά κίνητρα.

Η ευθύνη για τις επιβαρύνσεις και τα τέλη εκπομπών από σταθερές πηγές ανήκει παραδοσιακά στις εθνικές και τις τοπικές αρχές. Καθώς όμως τα τέλη αυτά διευρύνονται και έχουν πραγματικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και κατά συνέπεια δημιουργούν μεγαλύτερα οικονομικά έσοδα πιθανώς να υπάρξει ανάγκη παρέμβασης σε Κοινοτικό επίπεδο ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα συστήματα επιβολής των τελών έχουν συγκροτηθεί κατά τρόπο διαφανή και συγκρίσιμο και ώστε να αποφευχθούν οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στην Κοινότητα (π.χ. στις περιπτώσεις της ρύπανσης των υδάτων και του αέρα), ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκπομπών ή απορρίψεων από κινητές πηγές.

Τα φορολογικά κίνητρα ακόμα που συνιστούν μία άλλη κατηγορία μέσων, είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά τα πρότυπα κατανάλωσης και συμπεριφοράς.

Θα δοθεί ώθηση στην εξέλιξη αυτή κατά την περίοδο που καλύπτεται από το παρών πρόγραμμα με σκοπό το συνολικό εκσυγχρονισμό και εξορθολογισμό των φορολογικών συστημάτων ώστε να ανταποκρίνονται καλύτερα στην ανάγκη προστασίας των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος. Από την άποψη αυτή σήμερα είναι γενικά παραδεκτό ότι είναι οικονομικά αποτελεσματικότερη η φορολόγηση των δραστηριοτήτων που προκαλούν ζημιές στους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, στους οποίους περιλαμβάνεται και το περιβάλλον με παράλληλη μείωση των φόρων που μπορεί να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση και τις επενδύσεις. Ωστόσο θα πρέπει να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να αποφευχθεί αύξηση του συνολικού όγκου της φορολογίας.

Οι κρατικές ενισχύσεις υπό μορφή άμεσων ή έμμεσων επιδοτήσεων, αποτελούν μία άλλη κατηγορία οικονομικών μέτρων. Η επιτροπή έχει ήδη θεσπίσει πλαίσιο για τις περιβαλλοντικές κρατικές ενισχύσεις ώστε να εγγυηθεί την ύπαρξη ενός εύρυθμου συστήματος στην Ευρώπη συμβατού με την αρχή « ο ρυπαίνων πληρώνει». Το πλαίσιο αυτό θα αναπροσαρμοστεί για να λάβει υπ' όψη όχι μόνο την αυξανόμενη σημασία των επιδοτήσεων για ορισμένα είδη περιβαλλοντικών δαπανών αλλά και για να εξασφαλιστεί η ακεραιότητα της εσωτερικής αγοράς.

Οι φορολογικές απαλλαγές για την ενθάρρυνση των επενδύσεων σε περιβαλλοντικό εξοπλισμό και καθαρές παραγωγικές μεθόδους αποτελεί ειδική κατηγορία κρατικών ενισχύσεων, η οποία έχει αρχίσει να αυξάνεται. Τέτοιου είδους φορολογικά κίνητρα είναι δυνατόν να είναι πολύ αποτελεσματικό και να επιταχύνουν τη χρήση του καθαρού κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και θα

πρέπει να ενθαρρυνθούν ώστε να διευκολυνθεί η αναγκαία μετάβαση σε μια αειφόρο οικονομία.

Μια ακόμη κατηγορία μέσων βασιζόμενων στους μηχανισμούς της αγοράς, το οποίο πρέπει να αναπτυχθούν στην κοινότητα είναι ο περιβαλλοντικός λογιστικός έλεγχος. Εκ' πρώτης όψεως ο έλεγχος αυτός πρέπει να θεωρηθεί ως ένα εσωτερικό διαχειριστικό εργαλείο με το οποίο θα ελέγχεται η ορθή διαχείριση των πόρων και η χρήση των πρώτων υλών καθώς και η κατανάλωση ενέργειας τα επίπεδα παραγωγικότητας και τα απόβλητα. Ο έλεγχος αυτός θα πρέπει να οδηγήσει στον εντοπισμό των κινδύνων στην εκτίμηση των επιδόσεων στην πρόληψη και τη διαχείριση των κινδύνων καθώς και την εκτίμηση των επιπέδων ασφάλειας και υγιεινής στους χώρους εργασίας. Για τους μετόχους, τους επενδυτές τους χρηματοδοτικούς και ασφαλιστικούς οργανισμούς, οι λογιστικοί έλεγχοι που αφορούν στη χρήση των πόρων θα αποτελέσουν έναν εξίσου σημαντικό δείκτη επιδόσεων όπως και οι παραδοσιακοί λογιστικοί απολογισμοί. Για τις δημόσιες αρχές και το ευρύ κοινό, οι περιβαλλοντικοί λογιστικοί έλεγχοι θα αποτελέσουν δείκτη για την τήρηση των πρότυπων και τις επιδόσεις, ο οποίος θα αυξήσει συνολικά την εμπιστοσύνη του κοινού.

Τέλος, θα ακολουθηθεί μια ολοκληρωμένη κοινοτική προσέγγιση στα θέματα περιβαλλοντικής αστικής ευθύνης. Η έννοια της «κοινής ευθύνης» έχει δυο βασικά σκέλη :

Αφενός η κοινή ευθύνη είναι σημαντική για την πρόληψη περαιτέρω ζημιών στο περιβάλλον και αφετέρου είναι ανάγκη να προστατευθεί το κοινό συμφέρον για το περιβάλλον εξασφαλίζοντας ότι τυχόν ζημιές που προκαλούνται σε αυτό επανορθώνονται πλήρως. Η περιβαλλοντική αστική ευθύνη θα αποτε-

λέσει ουσιαστικά μέσο για την τιμωρία, σε τελική ανάλυση της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Εκτός αυτού, και σύμφωνα με το στόχο της πρόληψης στη πηγή η κοινή ευθύνη θα αποτελέσει σαφές οικονομικό κίνητρο για την διαχείριση και τον έλεγχο των κινδύνων της ρύπανσης και των αποβλήτων.

ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ

Η αειφόρος ανάπτυξη προϋποθέτει σε γενικές γραμμές ότι η διατήρηση των φυσικών πόρων και η πρόληψη της ρύπανσης και των αποβλήτων, η αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» καθώς και ότι οι πολιτικές και οι ενέργειες που περιλαμβάνονται στο παρόν πρόγραμμα θα είναι οικονομικά αποδοτικές.

Αν εφαρμοστούν πιστά θα αυξήσουν την βιομηχανική, την οικονομική και την κοινωνική αποτελεσματικότητα και ευμάρεια, ενώ το κόστος δεν θα είναι μεγαλύτερο από ότι με τις σημερινές περισσότερο σπάταλες μεθόδους.

Για λόγους αρχής, οι χρηματοδοτικές παρεμβάσεις της κοινότητας ή οι κρατικές ενισχύσεις δεν πρέπει να μειώνουν την ευθύνη των οικονομικών «φορέων» και να παρέχουν άλλοθι για την αποτυχία να ενσωματωθεί η περιβαλλοντική διάσταση στις παραγωγικές διεργασίες τις προσωπικές επιλογές και τις σχετικές οικονομικές και κλαδικές πολιτικές και τα προγράμματα. Εκτός αυτού, το γεγονός ότι πραγματοποιούνται χρηματοδοτικές παρεμβάσεις δεν πρέπει να δημιουργεί την λανθασμένη εντύπωση ότι η αειφόρος ανάπτυξη είναι περισσότερο δαπανηρή ή λιγότερο αποτελεσματική από άποψη κόστους απ' ότι η φιλελεύθερη προσέγγιση.

Ωστόσο ορισμένοι από τους υπάρχοντες και τους σχεδιαζόμενους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς έχουν και θα συνεχίσουν να έχουν σημαντική συμβολή στην επίτευξη των στόχων του προγράμματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΤΟΜΕΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΑ

Η βιομηχανική επανάσταση και η μετέπειτα τεχνολογική ανάπτυξη χάρισαν στον άνθρωπο υγεία, ευημερία, ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης καλύτερες συνθήκες εργασίας, ψυχαγωγίας, διασκέδασης, μόρφωσης και ανάπτυξη της προσωπικότητας. Από την άλλη μεριά φαίνεται όμως να του παίρνουν την υγεία και την ψυχική ισορροπία γιατί υποβάλλει τον άνθρωπο σε ποικίλες εντάσεις όλο και περισσότερο αυξανόμενες. Οι εντάσεις αυτές έχουν πηγές όπως το μολυσμένο αέρα που αναπνέουμε, τα μολυσμένα νερά που πίνουμε, τα επικίνδυνα τρόφιμα και ποτά που τρωμε και πίνουμε, τα κατάλοιπα από επικίνδυνες ουσίες (εντομοκτόνα, φυτικά φάρμακα, λιπάσματα και άλλα), το θόρυβο, τη βιασύνη, την νευρική ένταση, το κυκλοφοριακό πρόβλημα και ένα σωρό άλλα σημαντικά και ασήμαντα γεγονότα που συμβαίνουν καθημερινά γύρω μας και που τόσα προβλήματα μας δημιουργούν.

Το ατύχημα είναι ότι πολλοί από τους κίνδυνους που μας τριγυρίζουν δεν γίνονται αντιληπτοί αμέσως αλλά αφού περάσει αρκετό χρονικό διάστημα και που πλέον η κατάσταση είναι τρομακτικά σοβαρή. Μήπως είναι δυνατό να ξέρουμε πια από τις χιλιάδες χημικές ουσίες είναι ευθύνη για την αρρώστια μας ή τη μόλυνση της ατμόσφαιρας ή γιατί αισθανόμαστε κουρασμένοι και δεν μπορούμε να αποδώσουμε στην δουλειά μας;

1.α) Απόβλητα²⁵

κεντρικός είναι ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει το ΥΠΕΧΩΔΕ το

---

²⁵ I. Krapez - N. Παλαιολόγου. Η συνθήκη της Ε.Ο.Κ. και η προστασία του περιβάλλοντος. Ο έλεγχος της εφαρμογής των Κοινοτικών περιβαλλοντικών κανόνων στα κράτη - μέλη. Η εφαρμογή ορισμένων οδηγιών στην Ελλάδα. Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Α. Σάκουλας, 1992 σελ. 36, 39.

οποίο είναι αρμόδιο, σύμφωνα με την ΚΥΑ 4954/1424/1986 για τους σχεδιασμούς διαχείρισης στερεών, τοξικών / επικίνδυνων αποβλήτων καθώς και χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων σε εθνικό επίπεδο, σε συνένωση με άλλα Υπουργεία και Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος - ΚΕΔΚΕ δεν έχουν πραγματοποιηθεί ακόμα. Εκπονεί μέσω των περιφερειακών του υπηρεσιών τους σχεδιασμούς της διαχείρισης αποβλήτων καθώς και χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων σε περιφερειακό επίπεδο, με τη σύμφωνη γνώμη των συναρμόδιων υπουργείων. Αποφασίζει ο υπουργός όταν προκύπτουν διαφωνίες και συγκρούσεις συμφερόντων, για εγκαταστάσεις διάθεσης αποβλήτων σε μείζονες περιφέρειες και είναι υπεύθυνος με τις περιφερειακές του υπηρεσίες, για τα στερεά απόβλητα που προέρχονται από τμήματα των εθνικών οδών εκτός κατοικημένων οδών. Επίσης είναι υπεύθυνο για τον συντονισμό των συναρμόδιων φορέων προκειμένου να πραγματοποιηθεί διασυννοριακή μεταφορά επικίνδυνων αποβλήτων (ΚΥΑ 19744/454/1988).

Αξίζει λοιπών να αναφερθούμε στη διαχείριση αποβλήτων μέσω των κοινοτικών ρυθμίσεων. Στον τομέα της διαχείρισης των αποβλήτων εκδόθηκαν κάποιες κοινοτικές ρυθμίσεις από το 1975. Η οδηγία πλαίσιο 75/442 ορίζει την έννοια «απόβλητα» και προδιαγράφει γενικές υποχρεώσεις για την αντιμετώπισή τους (πρόληψη, ανακύκλωση). Τα απόβλητα πρέπει να διατίθενται χωρίς να βλάπτουν το περιβάλλον. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να εκπονούν προγράμματα για τη διάθεση των αποβλήτων που συγκεντρώνονται, να επισημαίνουν τους χώρους απόθεσης και να θεσπίζουν τεχνικούς κανόνες για τη διάθεση των αποβλήτων.

Μια άλλη οδηγία πλαίσιο, η οδηγία 78/319, αφορά 27 διαφορετικές ομάδες επικίνδυνων και τοξικών αποβλήτων. Καθορίζει την υποχρέωση της

διάθεσής τους χωρίς κίνδυνο για τον άνθρωπο και το περιβάλλον. Εισάγει την υποχρέωση έγκρισης εγκαταστάσεων για διάθεση ή συσσώρευση επικίνδυνων αποβλήτων και ζητά την εκπόνηση και προώθηση προγραμμάτων για τη διάθεση επικίνδυνων αποβλήτων. Παρόλο που αυτή η Οδηγία περιλαμβάνει ήδη διατάξεις για τη μεταφορά επικίνδυνων αποβλήτων, το 1984 εκδόθηκε η Οδηγία 84/631 για τη διασυνοριακή μεταφορά επικίνδυνων αποβλήτων εντός της Κοινότητας, το 1986 συμπληρώθηκε, προκειμένου να περιλάβει επιπλέον και την εξαγωγή επικίνδυνων αποβλήτων σε τρίτες χώρες.

Η Οδηγία 84/631 καθορίζει τις διαδικασίες συνοδευτικών εγγράφων και θεσπίζει όρους για τη μεταφορά και τη συσκευασία επικίνδυνων αποβλήτων κατά τη μεταφορά τους. Αν και η Οδηγία είναι σε ισχύ από τον Οκτώβριο 1985, δεν άρχισε να εφαρμόζεται παρά το τέλος 1989 και αυτό με τρόπο ελλιπή.

Εκτός από αυτές τις γενικές Οδηγίες, άλλες Οδηγίες ρυθμίζουν μερικά είδη αποβλήτων η Οδηγία 75/439 αφορά στη διάθεση πετρελαιοειδών καταλοίπων, η Οδηγία 76/403 στη διάθεση πολυχλωριούχου διφαινηλίου, η Οδηγία 85/339 επιβάλλει την εκπόνηση προγραμμάτων για την μείωση αποβλήτων από συσκευασίες υγρών τροφίμων η Οδηγία 86/278 ρυθμίζει τέλος τη χρήση ιλύος στη γεωργία και η οδηγία 91/157 αφορά ορισμένα ηλεκτρικά στοιχεία και συσσωρευτές.

Χωρίς αμφιβολία οι οδηγίες αυτές δεν έχουν επιτύχει πλήρως το σκοπό τους για μια ολοκληρωμένη διαχείριση αποβλήτων μέσα στην Κοινότητα. Οι λόγοι για αυτό βρίσκονται μεταξύ των άλλων στο γεγονός ότι στάθηκε αδύνατο να δοθεί ενιαίος ορισμός της έννοιας «απόβλητα» καθώς και των επικίνδυνων και τοξικών αποβλήτων, ότι καμιά φορά τα κράτη μέλη θεωρούν τις

Οδηγίες μάλλον σαν συστάσεις παρά σαν δεσμευτικές υποχρεώσεις, ότι τα προγράμματα για τα απόβλητα σπάνια εκπονήθηκαν και ή υποβλήθηκαν στην Επιτροπή, σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας στα κράτη - μέλη, υποβάλλονται μόνο σποραδικά, και τέλος, ότι η Επιτροπή δεν επιμένει στην αυστηρή τήρηση των Οδηγιών.

β) Ατμόσφαιρα²⁶

Στον τομέα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης η εκπόνηση Κοινοτικών ρυθμίσεων είναι ο καρπός μιας μακράς εξέλιξης. Ρυθμίσεις σχετικές με προϊόντα στόχευαν κατ' αρχήν στη μείωση της εκπομπής ρυπαντών από αυτοκίνητα και μοτοσικλέτες. Τα μέτρα που έχουν ληφθεί ήδη από το 1970 για μείωση της εκπομπής επικίνδυνων ουσιών από αυτοκίνητα εντάθηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Δεδομένου ότι οι οικονομικές επιπτώσεις από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας, όξινη βροχή δεν έχουν την ίδια έκταση στην Κοινότητα εξ' αιτίας της διαφορετικής αντίληψης της προστασίας του περιβάλλοντος στα κράτη - μέλη, ο λεγόμενος Συμβιβασμός του Λουξεμβούργου του 1985 δεν πέτυχε να επιβάλει σε κοινοτικό επίπεδο την καθιέρωση των αυστηρών Αμερικανικών προδιαγραφών για τις ρυπογόνες ουσίες των αυτοκινήτων στην πραγματικότητα ο Συμβιβασμός του Λουξεμβούργου δεν μπορούσε να μεταφραστεί σε νομική υποχρέωση γιατί η Δανία και η Ελλάδα τον απέρριψαν ως ανεπαρκή για την προστασία του περιβάλλοντος.

Στα τέλη του 1987, το Συμβούλιο αποφάσισε με ειδική πλειοψηφία προδιαγραφές εκπομπών για τα αυτοκίνητα άνω των 2000 κυβικών που απαιτούσαν την χρήση καταλυτικού συστήματος. Το 1989 εκδίδεται μια άλλη

---

²⁶ βλ. Ν. Κ. ΧΛΕΠΑΣ - Ε. ΜΕΡΤΖΙΟΥ. "Οδηγός του πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος" εκδόσεις Παπαζήση, 1996. Σελ. 141 -143 *passim*.

Οδηγία, πάλι με πλειοψηφική απόφαση αλλά με την αποφασιστική συμβολή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που επιβάλλει αυστηρές προδιαγραφές εκπομπών για τα μικρά αυτοκίνητα και περιορίζει ταυτόχρονα τις φορολογικές επιβαρύνσεις για την αγορά αυτοκινήτων εξοπλισμένων με καταλύτες.

Σύμφωνα με μια οδηγία του 1984 οι εκπομπές βιομηχανιών που ρυπαίνουν την ατμόσφαιρα υπόκεινται σε ειδική άδεια. Όσον αφορά στις νέες εγκαταστάσεις η Οδηγία προτρέπει την χρησιμοποίηση της καλύτερης διαθέσιμης τεχνολογίας που δεν συνεπάγεται υπερβολικό κόστος. Όσον αφορά στις υπάρχουσες εγκαταστάσεις, τα κράτη - μέλη οφείλουν να εκπονοούν στρατηγικές και προγράμματα προκειμένου να μειώσουν σταδιακά τις απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών.

Η Κοινότητα προσχώρησε στις προσπάθειες παγκόσμιος για την προστασία της στιβάδας του όζοντος από χλωροφθοράνθρακα. Το 1980 αποφάσισε τη μείωση της παραγωγής αερίων χλωροφθοράνθρακα στα ποσοστά του 1976 και μείωση της χρήσης τους στα αεροζόλ. Το 1988 προσχώρησε στο Σύμφωνο της Βιέννης και στο συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ και ρύθμισε με Κανονισμό την εισαγωγή, εξαγωγή, παραγωγή και κατανάλωση των παραπάνω ουσιών. Ως το 1999 πρέπει η παραγωγή να μειωθεί στο 50% της παραγωγής του 1986. Τα μέτρα αυτά εντάθηκαν το 1991 ώστε να οδηγήσουν σε γρηγορότερη μείωση της ρύπανσης. Εξάλλου, ο Κανονισμός που βασίζεται στο άρθρο 130 Ρ, παραπέμπει ρητά στη δυνατότητα των κρατών - μελών, σύμφωνα με το άρθρο 130 Σ, να παίρνουν αυστηρότερα μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η Κοινότητα προσχώρησε στη Σύμβαση της Γενεύης σχετικά με τη διασυννοριακή ρύπανση της ατμόσφαιρας, η οποία προβλέπει μια σειρά

κανόνων για τη μείωση της ρύπανσης, μέτρα που επιζητούν τη διεθνή συνεργασία και την ανταλλαγή πληροφοριών. Ωστόσο η Κοινότητα δεν ασκεί ιδιαίτερο έλεγχο της εφαρμογής των μέτρων αυτών.

γ) Θόρυβος²⁷

Τα μέτρα της Κοινότητας για την προστασία από το θόρυβο αφορούν ως τώρα αποκλειστικά προδιαγραφές για ορισμένα προϊόντα, ιδίως μεταφορικά μέσα - αυτοκίνητα, μοτοσικλέτες, μηχανήματα και συσκευές εργοταξίου και οικιακές συσκευές.

Οι σχετικές Οδηγίες είναι εν μέρει κανονιστικές. Καθορίζουν τα ανώτατα όρια θορύβου που εφαρμόζονται στη διασυνοριακή μεταφορά εμπορευμάτων στο εσωτερικό της Κοινότητας. Αντίθετα κάθε κράτος μέλος καθορίζει με τρόπο ανεξάρτητο τα απαραίτητα επίπεδα θορύβου για τα προϊόντα που προορίζονται για την εσωτερική του αγορά.

Η επιτρεπτή ανώτατη τιμή για θορύβους από υποηχητικά αεροπλάνα καθορίζεται με δύο Κοινοτικές Οδηγίες, που ασπάζονται τους Κανονισμούς της Διεθνούς Οργάνωσης Πολιτικής Αεροπορίας. Όσον αφορά στους θορύβους από οικιακές συσκευές εκδόθηκε το 1986 μια Οδηγία πλαίσιο, που προβλέπει τη δυνατότητα καθορισμού ανωτάτων επιτρεπτών ορίων θορύβου, όμως μέχρι τώρα δεν έχουν θεσπιστεί εκτελεστικές ρυθμίσεις σε Κοινοτικό επίπεδο. Μια ειδική Οδηγία καθορίζει την ανώτατη στάθμη θορύβου για χορτοκοπτικά μηχανήματα και προδιαγράφει ανάλογη επισήμανση επιγραφών.

Όλες οι ειδικές Οδηγίες, που βασίζονται ουσιαστικά στις εργασίες των Διεθνών Οργανώσεων προδιαγραφών, ορίζουν οριακές τιμές για προϊόντα

---

²⁷ *cf.* I. KRANER - N. ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΥ Η Συνθήκη της ΕΟΚ για την προστασία του περιβάλλοντος. Ο έλεγχος της εφαρμογής των Κοινοτικών Περιβαλλοντικών κανόνων στα κράτη - μέλη. Η εφαρμογή ορισμένων οδηγιών στην Ελλάδα. Αθήνα - Κομοτηνή, Εκδ. Α.Σάκκουλας, 1992 Σελ. 30 - 31.

που τέθηκαν πρόσφατα σε κυκλοφορία, δεν ρυθμίζουν όμως τις ηχητικές εκπομπές. Αυτό είναι ευνόητο, αν λάβουμε υπ' όψη ότι στις Κοινοτικές ρυθμίσεις, που εκδόθηκαν μέχρι τώρα, προέχει η αποκατάσταση της ενδοκοινοτικής ελεύθερης διακίνησης εμπορευμάτων και η άρση των τεχνικών εμποδίων στις συναλλαγές.

δ) Ενέργεια²⁸

Ο ενεργειακός τομέας της Κοινότητας εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τοπικά και περιφερειακά περιβαλλοντικά προβλήματα όπως είναι η οξίνιση του περιβάλλοντος. Ωστόσο, εξακολουθεί να αυξάνεται η σημασία των πλανητικών πτυχών της ενεργειακής πολιτικής και των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον. Πρέπει να διατυπωθεί μια μακροπρόθεσμη στρατηγική, η οποία να εξασφαλίζει ότι οι λύσεις ενός προβλήματος δεν επιδεινώνουν κάποιο άλλο. Η μεγάλη πρόκληση για το μέλλον θα είναι να εξασφαλιστεί ότι η οικονομική ανάπτυξη, ο αποτελεσματικός και ασφαλής εφοδιασμός σε ενέργεια και το καθαρό περιβάλλον είναι συμβατοί στόχοι. Ο ρόλος της ενεργειακής πολιτικής είναι συνεπώς νευραλγικός για να επιτευχθεί η αειφόρος ανάπτυξη.

Σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις των Ηνωμένων Εθνών ο παγκόσμιος πληθυσμός θα αυξηθεί από 5 δισεκατομμύρια άτομα το 1990 σε 10 δισεκατομμύρια το 2050. Βασικές προβλέψεις δείχνουν ότι η ενεργειακή ζήτηση θα αυξηθεί από 9 δισεκατομμύρια τ.ι.π. σύμφωνα με ένα σενάριο υψηλής ενεργειακής αποδοτικότητας.

Μολονότι θα υπάρξει περιφερειακή ανακατανομή των ενεργειακών μεριδίων, οι εξελίξεις αυτές θα έχουν μεγάλες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Και

---

²⁸ ≍ Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ & Π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ " Κοινοτικές στρατηγικές για το περιβάλλον " Εκδ. Παπαζήση, 1994. Σελ. 59 -64. Passin.

στα δυο ενεργειακά σενάρια η προβλεπόμενη χρησιμοποίηση άνθρακα θα έχει ως αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και ειδικότερα του CO₂. Το κατώτερο προβλεπόμενο (13 δισεκατομμύρια τ.ι.π.) θα αντιστοιχεί σε αύξηση των εκπομπών CO₂ κατά 60% παγκοσμίως.

Η προβλεπόμενη μελλοντική αύξηση της ενέργειας σύμφωνα με το συμβατικό σενάριο θα δημιουργήσει σημαντικές εντάσεις όσων αφορά στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού. Αυτές οι εντάσεις θα είναι ιδιαίτερα σοβαρές σε αυτές τις αναπτυσσόμενες χώρες οι οποίες δεν διαθέτουν ενώριες ενεργειακές πηγές και ο στόχος δεν θα είναι ίσος δυνατόν να επιτευχθεί παρά μόνο αν υπάρξει διαφορετική προσέγγιση όσων αφορά στην πυρηνική ενέργεια και στην αυξανόμενη χρήση των αποβλήτων ως ενεργειακών πηγών καθώς και αν υπάρξει μεγάλη αύξηση στην ανάπτυξη και τη διάδοση των εναλλακτικών ενεργειακών τεχνολογιών, όπως είναι οι ανανεώσιμες μορφές ενέργειας (βιομάζα, ηλιακή, αιολική κ.λ.π.). Το σενάριο υψηλής αποδοτικότητας θα απαιτήσει δραματική αλλαγή στις αντιλήψεις σχετικά με τη χρησιμοποίηση της ενέργειας και θα υποχρεώσει τις βιομηχανικές χώρες να πετύχουν ακόμα μεγαλύτερη αύξηση της αποδοτικότητας απ' ό τι κατά την περίοδο 1975 - 1985.

Ενεργειακές και περιβαλλοντικές βελτιώσεις σε πλανητικό επίπεδο θα είναι δυνατές μόνο εφόσον επιτευχθούν μεγάλες βελτιώσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες και τις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης. Ένα κρίσιμο θέμα στο πλαίσιο αυτό είναι η ανάγκη της μεταφοράς χρηματοδοτικών πόρων, τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στις χώρες αυτές, ώστε να βοηθηθούν να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της ενεργειακής ζήτησης διατηρώντας

το δικαίωμά τους στην αειφόρο ανάπτυξη. Η Κοινότητα έχει ήδη εκδηλώσει τη δέσμευση όσων αφορά στους τομείς αυτούς στα πορίσματα του Συμβουλίου των Υπουργών (Περιβάλλοντος) της δεύτερης Δεκεμβρίου 1991 σχετικά με την Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη και το Περιβάλλον (UNCED). Προς την κατεύθυνση αυτή θα συμβάλλει επίσης ουσιαστικά ο Ευρωπαϊκός Ενεργειακός Χάρτης, ο οποίος εκφράζει την αλληλεξάρτηση που χαρακτηρίζει τον ενεργειακό τομέα καθώς και την επίγνωση της κοινής ευθύνης σε θέματα εφοδιασμού και περιβάλλοντος. Στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης θα χορηγηθεί η βοήθεια που χρειάζονται για την οικονομική τους ανάπτυξη και για τον εφοδιασμό τους σε ενέργεια κατά τρόπο που να εξασφαλίζει ένα καθαρότερο περιβάλλον, μια καλύτερη ισορροπία μεταξύ των διαφόρων ενεργειακών πηγών και μια αποδοτικότερη χρήση της ενέργειας.

Στο επίπεδο της εκ, η Επιτροπή παρουσίασε τον Μάιο του 1990 τέσσερα σενάρια για τον εντοπισμό του φάσματος των παραγόντων που θα ήταν δυνατό να επηρεάσουν την κατεύθυνση της ενεργειακής ζήτησεως και του εφοδιασμού μακροπρόθεσμα. Από τα τέσσερα αυτά σενάρια, τα δύο ακραία ως προς τις μελλοντικές ενεργειακές προοπτικές έχουν άμεση σπουδαιότητα για τη χάραξη μιας στρατηγικής, το ένα είναι ένα «συμβατικό» σενάριο και το άλλο ένα σενάριο «υψηλών τιμολογήσεων». Τα σενάρια αυτά δεν λαμβάνουν υπ' όψη ακόμη την ένωση της Γερμανίας. Για το λόγο αυτό καθώς και για μια σειρά άλλων λόγων επιχειρείται σήμερα η αναπροσαρμογή αυτών των σεναρίων. Τα αποτελέσματα αυτής της αναθεώρησης θα είναι διαθέσιμα περί τα μέσα του 1992.

Οι εκπομπές SO_2 έχουν αρχίσει να μειώνονται από τις αρχές της 10ετίας του 80 και θα συνεχίσουν να μειώνονται σημαντικά και στο μέλλον χάρη στην κοινοτική και Εθνική νομοθεσία, την βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την χρησιμοποίηση καθαρότερων καύσιμων. Οι εκπομπές NO θα μειωθούν επίσης ως το έτος 2010, αν και με χαμηλότερους ρυθμούς από ότι οι εκπομπές SO_2 και NO, αναμένεται να προκαλέσουν περιβαλλοντικά προβλήματα σε πολλές περιοχές της Κοινότητας σε εθνικό, περιφερειακό επίπεδο πόλεων γιατί θα υπερβαίνει τα κρίσιμα φορτία οξίνισης. Θα απαιτηθούν συνεπώς ακόμη μεγαλύτερες προσπάθειες για την μείωση των εκπομπών σε ανεκτά επίπεδα. Στην περίπτωση των NO, θα μειωθούν οι εκπομπές στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής και της μεταποιητικής βιομηχανίας. Σημαντικά μεγαλύτερες μειώσεις θα επιτευχθούν στον τομέα των μεταφορών κυρίως χάρη σε διαρθρωτικές αλλαγές στην συμπεριφορά. Όσον αφορά στο SO_2 , οι μεγαλύτερες προοπτικές για την μείωση των εκπομπών στα σημερινά επίπεδα υπάρχουν στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής καθώς και στον βιομηχανικό μεταποιητικό τομέα.

Η επίτευξη πρακτικών αποτελεσμάτων στον τομέα της ενέργειας απαιτεί μια στρατηγική προοπτική πέρα από το έτος 2000. Βασικές συνιστώσες κάθε στρατηγικής βραχυπρόθεσμης έως μακροπρόθεσμης πρέπει να είναι η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και η ανάπτυξη στρατηγικών τεχνολογικών προγραμμάτων E και A που θα αποβλέπουν στην προοδευτική μείωση της χρήσης του άνθρακα για την παραγωγή ενέργειας και την στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές. Τα στοιχεία αυτά έχουν ήδη αποτελέσει το αντικείμενο Ανακοίνωσης του Νοεμβρίου 1989 της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, με τίτλο «περιβάλλον και Ενέργεια».

Σε άλλη ανακοίνωση με τίτλο «Μια κοινοτική στρατηγική για τον περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα για την βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας», η Επιτροπή υπέβαλε σειρά προτάσεων που έτυχαν της γενικής υποστήριξης του Συμβουλίου. Μεταξύ των μέτρων που εξετάζονται στο πλαίσιο μιας συνολικής στρατηγικής, περιλαμβάνονται τα οικονομικά μέτρα, τα οποία θα στοχεύουν στην επιβάρυνση του χρήστη με το πραγματικό κόστος που συνεπάγεται η κατανάλωση ενέργειας, η καλύτερη πληροφόρηση, η εκπαίδευση και κατάρτιση για τους τελικούς χρήστες, οι συμφωνίες με τη βιομηχανία για την υιοθέτηση κωδικών ορθής πρακτικής και η βελτίωση της αποδοτικότητας, τα πρότυπα ενεργειακής αποδοτικότητας για όλα τα είδη προϊόντων και συσκευών, τα προγράμματα για την εξοικονόμηση ενέργειας και τα πρότυπα για την μόνωση κτιρίων (σύμφωνα με τα προγράμματα SAVE και PACE και περαιτέρω μελέτη των περιβαλλοντικών θεμάτων που σχετίζονται με την προώθηση των Τεχνολογιών αυτών (στο πλαίσιο των προγραμμάτων THERMIE και JOULE) και η περαιτέρω έρευνα και προώθηση των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας (όπως προτείνεται στο πρόγραμμα ALTENER).

Στο μέλλον η προσπάθεια που πρέπει να καταβληθεί έγκειται στη συνεπή εφαρμογή των προγραμμάτων που αναφέρθηκαν και όπου χρειάζεται, στην αναθεώρηση, εμβάθυνση και διεύρυνσή τους.

ε) Μεταφορές

Οι μεταφορές έχουν ζωτική σημασία τόσο για την οικονομική όσο και για την κοινωνική μας ευημερία. Είναι απαραίτητες για την παραγωγή και την διανομή των αγαθών και των υπηρεσιών καθώς και για το εμπόριο και την περιφερειακή ανάπτυξη. Οι μεταφορές έχουν συμβάλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας. Έχουν επιτρέψει την επίτευξη σημαντι-

κών οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή και έχουν επιτρέψει την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Στην κοινότητα, ο τομέας των μεταφορών συμβάλλει περίπου κατά 10% στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και απασχολεί το 9% των εργαζομένων. Από το 1970, η ετήσια αύξηση των χερσαίων μεταφορών ήταν κατά μέσο όρο 3,1% για το επιβατικό κοινό και 2,3% για τα εμπορεύματα. Τόσο σε απόλυτες όσο και σε σχετικές τιμές, η αύξηση των οδικών μεταφορών ήταν κατά πολύ υψηλότερη από τα άλλα είδη χερσαίων μεταφορών. Από το 1980, η αύξηση των εναέριων μεταφορών επιβατών ήταν κατά μέσο όρο 6,2% κατά έτος.

Παρά την κρίσιμη σημασία του τομέα, σε πολλά μέρη της κοινότητας και κυρίως στις μεγάλες αστικές και βιομηχανικές περιοχές και κατά μήκος πολλών από τις οδικές αρτηρίες έχει αφεθεί να δημιουργηθεί μία κατάσταση όπου οι ανισορροπίες που οφείλονται στην δυσανάλογη χρησιμοποίηση των οδικών μεταφορών στον ασυντόνιστο σχεδιασμό της υποβολής καθώς και στη μη αποδοτική χρησιμοποίηση των υφιστάμενων μεταφορικών δυνατοτήτων έχουν γίνει χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αγοράς των μεταφορών και έχουν σε πολλές περιοχές οδηγήσει σε συμφορήσεις που δρουν περιοριστικά στην ανάπτυξη του τομέα.

Οι σημερινές τάσεις στις οδικές και τις εναέριες μεταφορές οδηγούν σε ακόμη μεγαλύτερη αναποτελεσματικότητα, συμφόρηση, ρύπανση, απώλεια χρόνου και χρήματος, βλάβη της υγείας, κίνδυνο για τη ζωή και γενική οικονομική ζημιά. Οι φυσικοί περιορισμοί (κυρίως οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί) δεν θα επιτρέψουν στο μέλλον να καθορίζεται η πολιτική των μεταφορών από την ζήτηση, όπως γινόταν στο παρελθόν.

Η πρόσφατη νομοθεσία της Ε.Κ. για τις εκπομπές καυσαερίων επιβατηγών και φορτηγών οχημάτων θα οδηγήσει σε σημαντική μείωση της ρύπανσης από τα μεμονωμένα οχήματα. Ωστόσο, λόγω της προβλεπόμενης αύξησης του αριθμού των χρησιμοποιούμενων αυτοκινήτων και των αποστάσεων που αυτά διανύουν και λόγω της αύξησης των οδικών μεταφορών εμπορευμάτων, το μερίδιο του τομέα των μεταφορών εμπορευμάτων, το μερίδιο του τομέα των μεταφορών στις συνολικές εκπομπές θα αυξηθεί για το CO₂ από 22% σε 24% για το SO₂ από 4% σε 12% και για τα NCX από 58% σε 59%, εξουδετερώνοντας με το τρόπο αυτό την μείωση που θα επιφέρει η εφαρμογή των νέων προτύπων για τις εκπομπές.

Η ζήτηση στον τομέα των μεταφορών και η κυκλοφορία αναμένεται ότι θα αυξηθούν σημαντικά με την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στην ανατολική και κεντρική Ευρώπη και την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου. Η αποτελεσματικότητα και η βιωσιμότητα της πολιτικής των μεταφορών στο μέλλον θα εξαρτηθεί από την ποιότητα των σχέσεων μεταξύ του τομέα των μεταφορών και του περιβάλλοντος. Θα είναι σημαντικό να ακολουθηθεί μία στρατηγική που αν αποβλέπει στην μείωση ή τουλάχιστο στον περιορισμό των συνολικών επιπτώσεων των μεταφορών στο περιβάλλον.

Ειδικότερα θα πρέπει να μειωθεί η ρύπανση από την κυκλοφορία, να περιοριστούν οι επιπτώσεις στις χρήσεις γης, από την ανάπτυξη υποδομής να μειωθεί η κυκλοφορία και η κυκλοφοριακή συμφόρηση και να προληφθούν ή να μειωθούν οι κίνδυνοι μετά την μεταφορά επικίνδυνων προϊόντων και αποβλήτων. Η επιτροπή δημοσίευσε προσφάτως ανακοίνωση σχετικά με τις μεταφορές και το περιβάλλον, όπου μεταξύ άλλων, προτείνεται μία στρατη-

γική για την αειφόρο ανάπτυξη στον τομέα των μεταφορών η οποία θα συνδυάζει:

- Την βελτίωση του σχεδιασμού χρήσεων γης και της οικονομικής ανάπτυξης σε τοπικό, περιφερειακό εθνικό και διεθνές επίπεδο, με σκοπό να μειωθεί η ανάγκη για μετακίνηση και να αναπτυχθούν εναλλακτικές λύσεις στις οδικές; μεταφορές,

- Την βελτίωση του συντονισμού στο επίπεδο του σχεδιασμού και των επενδύσεων στα δίκτυα μεταφορών και τις σχετικές εγκαταστάσεις, ενσωματώνοντας το πραγματικό κόστος της υποδομής και του περιβάλλοντος,

- την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μέσων που είναι φιλικότερα προς το περιβάλλον όπως ο σιδηρόδρομος, η ποτάμια και η θαλάσσια ναυσιπλοΐα και οι συνδυασμένες μεταφορές,

- την ανάπτυξη των αστικών συγκοινωνιών με προτεραιότητα στα μαζικά μέσα και τις δυνατότητες μετεπιβίβασης στους διάφορους σταθμούς μίας διαδρομής,

- τη συνεχή Τεχνική βελτίωση των οχημάτων και των καυσίμων,

- την προώθησή της από περιβαλλοντική άποψη ορθολογικότερης χρησιμοποίησης των ιδιωτικών αυτοκινήτων και την αλλαγή των κανόνων οδικής κυκλοφορίας και των συνηθειών, όπως είναι η επιβολή ορίων ταχύτητας.

Η εφαρμογή θα αφορά σε όλα τα επίπεδα διοίκησης και της κοινωνίας έως τον κάθε ιδιοκτήτη αυτοκινήτου μία πραγματικά ευρεία κατανομή των ευθυνών. Αλλά η αποτελεσματικότητα των ενεργειών θα εξαρτηθεί σε τελική ανάλυση από τη συμπληρωματικότητα των μέτρων και των προσπάθειών. Για παράδειγμα, οι συνήθειες των οδηγών ιδιωτικών αυτοκινήτων εξαρτώνται σε

μεγάλο βαθμό από τις πραγματικές δυνατότητες επιλογής, δηλαδή από την ύπαρξη εναλλακτικών τρόπων μεταφοράς, από την ποιότητα της υποδομής, το κόστος στάθμευσης, κλπ. Τα ενημερωτικά και εκπαιδευτικά προγράμματα από μόνα τους δεν θα είχαν παρά ελάχιστα αποτελέσματα αν οι πραγματικές δυνατότητες επιλογής ήταν περιορισμένες επιλογές και θα εξακολουθήσουν να χρησιμοποιούν το οδικό σύστημα όσο οι τύποι παραλαβής, οι χρόνοι παράδοσης και η διατήρηση των εμπορευμάτων δεν είναι δυνατό να εξασφαλιστούν με άλλους τρόπους μεταφοράς. Στο πλαίσιο αυτό ο ρόλος του σιδηροδρομικού δικτύου θα αξιοποιηθεί πλήρως για την εξυπηρέτηση της εσωτερικής αγοράς, μόνο εφ' όσον δημιουργηθεί σε κοινοτικό επίπεδο ένα επαρκών συνεκτικό δίκτυο μεταξύ των διαφόρων κρατικών ή ημικρατικών σιδηροδρομικών εταιριών και εφόσον υπάρξει κάποια μορφή ολοκληρωμένου συστήματος παρακολούθησης και εντοπισμού (logging and tracking), για την μεταφορά εμπορευμάτων, υλικών και αποβλήτων. Η βελτιστοποίηση των μέσων μεταφοράς και της υποδομής, τα δίκτυα και οι επενδύσεις θα εξυπηρετήσουν ταυτόχρονα τα συμφέροντα των ιδιωτών των εταιριών, της εθνικής οικονομίας, της εσωτερικής αγοράς και της περιβαλλοντικής προστασίας.

στ) Ο γεωργικός τομέας

Η γεωργία μαζί με την δασοπονία ασκείται σε άνω του 80% της επιφάνειας της κοινότητας. Παραδοσιακά, ο γεωργός ήταν ο προστάτης του εδάφους και της υπαίθρου. Με την προσεκτική αγροτική διαχείριση των γεωργικών και κτηνοτροφικών αποβλήτων, οι γεωργικές εκτάσεις περνούσαν σε καλή κατάσταση από την μία γενιά στην επόμενη. Η γεωργία έχει πραγματικά διαμορφώσει και εξακολουθεί να διαμορφώνει την ευρωπαϊκή ύπαιθρο και έ-

χει σε μεγάλο βαθμό συμβάλει στην θεμελίωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ωστόσο, όπως και στην περίπτωση της μεταποιητικής βιομηχανίας και των μεταφορών, ο γεωργικός τομέας και οι γεωργικές μέθοδοι έχουν εκσυγχρονιστεί σημαντικά και έχουν γνωρίσει μεγάλες μεταβολές κατά την διάρκεια αυτού του αιώνα και ιδιαίτερα κατά την διάρκεια των τελευταίων 40 ετών. Μεταξύ των παραγόντων στους οποίους οφείλονται οι αλλαγές συγκαταλέγονται η έξοδος των κατοίκων της υπαίθρου προς τις πόλεις και τις κωμοπόλεις, η εντεινόμενη εκβιομηχάνιση, η βελτίωση των μεταφορών, οι βελτιώσεις στην ποιότητα των σπόρων, στην προστασία των καλλιεργειών και τις ζωικές ποικιλίες, το διεθνές εμπόριο και ο ανταγωνισμός στους τομείς των τροφίμων και των ζωοτροφών.

Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε και αναπροσαρμόστηκε η κοινή αγροτική πολιτική (Κ.Α.Π.) της κοινότητας ώστε να εκπληρώνει στους στόχους της συνθήκης για την εξασφάλιση επάρκειας τροφίμων σε λογικές τιμές, τη σταθεροποίηση των τιμών και ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο για την αγροτική κοινότητα. Ωστόσο μολονότι η επίτευξη αυτών των στόχων προωθήθηκε ευρέως με την βοήθεια των μηχανισμών της Κ.Α.Π. για την στήριξη των τιμών, οι ίδιοι αυτοί μηχανισμοί σήμερα θεωρούνται ότι έχουν ορισμένες λιγότερο θετικές παρενέργειες.

Ορισμένες από τις παρενέργειες αυτές είναι η υπερβολική έμφαση που δίνεται σε ορισμένες περιοχές στον όγκο της παραγωγής με αποτέλεσμα την υπερεντατικοποίηση που, με τη σειρά της, οδηγεί σε υπερεκμετάλλευση και υποβάθμιση των φυσικών πόρων από τους οποίους εξαρτάται σε τελική ανάλυση η ίδια η γεωργική παραγωγή: του εδάφους, του νερού και του αέρα. Στη περίπτωση της φυτοπαραγωγής η συστηματική χρήση φυτοφαρμάκων

έχει οδηγήσει στην αυξημένη αντίσταση των παρασίτων με αποτέλεσμα να αυξάνεται η συχνότητα και το κόστος των φυτοθεραπευτικών επεμβάσεων και να προκαλούνται πρόσθετα προβλήματα από την ρύπανση του εδάφους και των υδάτων. Σε ορισμένες περιοχές της κοινότητας, μεγάλες ποσότητες γόνιμου εδάφους χάνονται κάθε χρόνο εξαιτίας της διάβρωσης που οφείλεται σε κακή χρήση της γης. Στην κτηνοτροφία, η θεραπεία των ζωικών ασθενειών έχει γίνει δυσκολότερη καθώς έχει αυξηθεί η γενετική ομοιομορφία και η γεωγραφική συγκέντρωση των εκμεταλλεύσεων. Τα ζωικά απόβλητα δημιουργούν αυξανόμενα προβλήματα ρύπανσης των υδάτων και του εδάφους. Η αποψίλωση και η στράγγιση εδαφών οδηγούν σε καταστροφή των βιοτόπων και μείωση της βιοποικιλότητας. Η υπερβολική χρήση αζωτούχων και φωσφορούχων λιπασμάτων προκαλεί ευτροφισμό στα επιφανειακά ύδατα σε πολλές περιοχές της Κοινότητας. Η εξάρσεις του φυτοπλαγκτού διαταράσσουν τις συγκεντρώσεις οξυγόνου στο νερό με δραματικές συνέπειες για τα ψάρια, την τροφική αλυσίδα και το οικοσύστημα εν γένει καθώς και την χρησιμοποίηση του νερού για ύδρευση και για σκοπούς αναψυχής. Ακόμα και σε περιπτώσεις όπου εφαρμόζονται ειδικά περιφερειακά ή οριζόντια μέτρα για την προστασία του εδάφους, η επιτυχία τους συχνά διακυβεύεται λόγω των πιέσεων που ασκούν άλλα οικονομικά ή διαρθρωτικά μέτρα. Για παράδειγμα προσπάθειες για να προστατευθούν τα χορτολίβαδα και να καταπολεμηθεί η διάβρωση στις βόρειες χώρες αποτυγχάνουν λόγω της υπερβόσκησης που οφείλεται στις επιδοτήσεις κατά κεφαλή ζώου, ιδιαίτερα στην περίπτωση των προβάτων.

Εκτός από την περιβαλλοντική υποβάθμιση που προκαλείτε το εφαρμοζόμενο σύστημα οδηγεί στην παραγωγή πλεονασμάτων που συνεπάγονται υψηλό κόστος για τον προϋπολογισμό της Κοινότητας χωρίς να βελτιώ-

νουν την εισοδηματική κατάσταση των Ευρωπαϊών αγροτών. Με αυτά τα δεδομένα, η προσπάθεια για να επιτευχθεί μια σταθερή ισορροπία μεταξύ των γεωργικών δραστηριοτήτων και των φυσικών πόρων του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο επιθυμητή από περιβαλλοντική άποψη αλλά και για λόγους ορθής γεωργικής και οικονομικής πρακτικής.

Η διαπίστωση αυτή αντανακλάται καθαρά στις πρόσφατες σχετικά με την αναμόρφωση της Κοινοτικής Αγροτικής Πολιτικής όπου αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι «η αύξηση της παραγωγής» δεν είναι δυνατόν να θεωρείται πλέον ως ο κεντρικός στόχος της κοινοτικής πολιτικής. Η Επιτροπή, στο έγγραφο της Reflection 1991 σχετικά με την ανάπτυξη και το μέλλον της ΚΑΠ αναγνωρίζει την ανάγκη να ενθαρρυνθούν οι εκτατικές μορφές καλλιέργειας με σκοπό όχι μόνο να μειωθούν τα πλεονάσματα της παραγωγής αλλά και για να προωθηθούν μορφές γεωργικής παραγωγής βασιζόμενες στην αρχή της αειφορίας και στην ποιότητα των γεωργικών τροφίμων και για να αποκατασταθεί ο διπλός ρόλος των γεωργών ως παραγωγών τροφίμων και φυλάκων της υπαίθρου. Οι μετέπειτα προτάσεις της Επιτροπής περιλαμβάνουν ένα αγροτο – περιβαλλοντικό πρόγραμμα δράσης το οποίο προβλέπει διάφορα είδη με χρηματοδοτικό ενισχύσεων για την ενθάρρυνση των γεωργών να καλλιεργούν τη γη τους με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον.

2. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΚΑΙ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ

Η προστασία του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας απαιτούν την αντιμετώπιση των βιομηχανικών κινδύνων σε μια σειρά από τομείς γενικών βιομηχανικών δραστηριοτήτων : έλεγχος χημικών ουσιών, βιοτεχνολογία και επισήμανση προϊόντων. Σημαντική πρόοδος έχει επιτευχθεί όσον αφορά στην νομοθεσία και στους ελέγχους στο πλαίσιο του προηγούμενου Προγράμματος Δράσης της Κοινότητας για το Περιβάλλον και συγκεκριμένα²⁹ :

⇒ Οδηγία 82/ΕΟΚ (Ε.Ε. αριθ. L 230 της 05/08/1982) για τους κινδύνους βιομηχανικών ατυχημάτων, γνωστή ως Οδηγία «Seveso».

⇒ Οδηγία 67/ΕΟΚ και επόμενες τροποποιητικές οδηγίες για την ταξινόμηση και την επισήμανση των επικίνδυνων ουσιών,

⇒ Οδηγίες για τις τοξικές εκπομπές στον αέρα, τις απορρίψεις στο νερό και την διαχείριση των τοξικών και επικίνδυνων αποβλήτων,

⇒ Οδηγία 90/219/ΕΟΚ για τη ρύθμιση της χρήσης γενετικά τροποποιημένων μικροοργανισμών σε ερευνητικά εργαστήρια και βιομηχανικές εγκαταστάσεις παραγωγής και Οδηγία 90/220ΕΟΚ σχετικά με την κατάλληλη εκτίμηση και διαχείριση των κινδύνων από την απελευθέρωση στο περιβάλλον γενετικά τροποποιημένων οργανισμών.

---

²⁹ ≍ Ν. Κ. ΣΛΕΠΑΣ – Ε. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Οδηγός του Πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος. Εκδ. Παπαζήση, 1986, σελ. 108, 109.

Ωστόσο πολλά απομένουν να γίνουν ιδιαίτερα όσον αφορά στις χημικές ουσίες και στην βιοτεχνολογία.

Τα χημικά προϊόντα έχουν καταστεί αναπόσπαστο κατ' ουσία μέρος της σύγχρονης ζωής. Σχεδόν όλα τα προϊόντα περιέχουν ορισμένες χημικές ουσίες, ή χημικές ουσίες και προϊόντα που χρησιμοποιούνται στην κατεργασία και τη συσκευασία τους. Περισσότερα από 7.000.000 χημικές ουσίες έχουν σήμερα προσδιοριστεί ενώ 100.000 χρησιμοποιούνται επί ότι παρόντος για την παραγωγή προϊόντων αλλά παρατηρείται εκπληκτική αύξηση και των ποσοτήτων που παράγονται. Παράδειγμα η συνολική παραγωγή μόνο οργανικών χημικών ουσιών αυξήθηκε από 7.000.000 τόνους το 1970 και σε πάνω από 250.000.000 τόνους σήμερα. Κάθε χημική ουσία είναι δυνητικά επικίνδυνη εάν χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο λανθασμένο ή αν εκλυθεί σε μεγάλες ποσότητες, είτε εκούσια είτε κατόπιν ατυχήματος. Εκτός αυτού, πολλές χημικές ουσίες εξακολουθούν να δρουν ως παράγοντες ρύπανσης επί πολύ χρόνο και αφού έχουν επιτελέσει τον αρχικό τους σκοπό. Η σημαντικότερες βιομηχανικές χρήσεις των χημικών ουσιών είναι η κατεργασία προϊόντων χαρτιού, ορυκτών μετάλλων και προϊόντων τροφίμων, η διύλιση πετρελαίου και η παραγωγή υφασμάτων μηχανικού εξοπλισμού μεταφορών, ηλεκτρικών μηχανών και εξοπλισμού ελαστικών και πλαστικών.

Η νομοθεσία για την βιοτεχνολογία πρέπει να εξισορροπεί τις απαιτήσεις για την δημόσια υγεία και το περιβάλλον με τα ερευνητικά και τα βιομηχανικά συμφέροντα. Η Κοινότητα ακολουθεί μια σαφή προληπτική προσέγγιση σε θέματα νομοθεσίας για τον καθορισμό μιας κοινής δέσμης απαιτήσεων για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών κινδύνων και των μέτρων ασφαλείας.

Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται α προστατευθεί η υγεία των πολιτών και το περιβάλλον καθώς και να δημιουργηθεί μια ενιαία αγορά βιοτεχνολογίας.

Η Κοινότητα έχει λάβει επίσης μέτρα για την κινητοποίηση του σημαντικού τεχνικού δυναμικού που είναι διαθέσιμο στους ευρωπαϊκούς οργανισμούς τυποποίησης για την αποτελεσματική εφαρμογή της βιοτεχνολογίας για την στήριξη του νομοθετικού έργου. Το πρόγραμμα τυποποίησης θα επεκταθεί ώστε να περιλάβει μεθόδους για την ανίχνευση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών, τυποποιημένες μεθόδους δοκιμών για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και κινδύνων καθώς και κοινά πρωτόκολλα αξιολόγησης.

Όσον αφορά τώρα την Πυρηνική ασφάλεια και ραδιοπροστασία (ακτινοπροστασία), η Συνθήκη Euratom τάσει τους στόχους και τα καθήκοντα της Κοινότητας όσο αφορά στην ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας. Τελευταία έχει δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην πυρηνική ασφάλεια τόσο στην Κοινότητα όσο και στις άλλες χώρες³⁰.

Η αυξανόμενη αξιοπιστία των ενεργειών της Κοινότητας ύστερα από το ατύχημα του Chernobyl, την υπόθεση Transuclear και, πιο πρόσφατα, την χρηματοδοτική και τεχνική ενίσχυση που χορηγήθηκε για την βελτίωση των ασφαλείας στους πυρηνικούς αντιδραστήρες στη Σοβιετική Ένωση και την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθούν οι πιέσεις προς την Κοινότητα να αναλάβει ηγετικό ρόλο στον τομέα της πυρηνικής ασφάλειας.

---

³⁰ ≍ Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, ΓΛ. ΣΤΙΟΥΤΗ (επιμ.) «Εισαγωγή στο Κοινωνικό Δίκαιο Περιβάλλοντος» Εκδ. Α. Σάκουλας, Αθήνα 1993. Σελ. 58 – 61.

Στην ίδια την κοινότητα, ποσοστό περίπου 34% της ηλεκτρικής ενέργειας παράγεται από 132 πυρηνικούς σταθμούς εγκατεστημένους σε έξι κράτη – μέλη. Το μερίδιο αυτό είναι μεγαλύτερο στην Ευρώπη απ' ό τι στον άλλο κόσμο που φθάνει το 60% και 70% στο Βέλγιο και στη Γαλλία αντιστοίχως. Στο προσεχές μέλλον, οι πυρηνικές εγκαταστάσεις θα συνεχίσουν να αποτελούν σημαντική πηγή ενέργειας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ιδιαίτερα προκειμένου να εξασφαλιστεί η ανεξαρτησία από τρίτες χώρες για τον κοινοτικό ενεργειακό εφοδιασμό για να αποφευχθούν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των παραδοσιακών ενεργειακών πηγών και συγκεκριμένα του άνθρακα και του πετρελαίου. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο να συνεχισθούν οι προσπάθειες για την πυρηνική ασφάλεια και την ραδιοπροστασία καθώς και για την εξεύρεση μεθόδων για την διαχείριση των πυρηνικών αποβλήτων και την θέση εκτός λειτουργίας πολλών εγκαταστάσεων.

Τώρα τελευταία πληθαίνουν οι ενδείξεις για τις ραδιολογικές επιδράσεις της έκθεσης του πληθυσμού σε συγκεντρώσεις ραδονίου σε κλειστούς χώρους. Το Φεβρουάριο του 1990, η επιτροπή εξέδωσε σύσταση βασιζόμενη στις αρχές που έχουν καθοριστεί από τη Διεθνή Επιτροπή Ραδιοπροστασίας (ICRP) βάση των πλέον προσφάτων δεδομένων για το ραδόνιο (Ε.Ε. αριθ. L 80 της 27/03/1990).

Για να αντιμετωπισθούν σφαιρικά όλα τα είδη των εκθέσεων, η Συνθήκη Euratom καλεί την Κοινότητα να καταρτίσει ενιαία πρότυπα ασφάλειας για την προστασία της υγείας των εργαζομένων και του κοινού και να εξασφαλίσει ότι τα πρότυπα αυτά εφαρμόζονται. Η προσπάθεια αυτή περιλαμβάνει κανο-

νιστικό τεχνικό, και ενημερωτικό σκέλος.

Βασικά πρότυπα ασφαλείας εκδόθηκαν για πρώτη φορά υπό μορφή οδηγιών το 1959 το πρότυπα αυτά αποτελούν την βάση για μια συγκεκριμένη κοινοτική πολιτική στον τομέα της ραδιοπροστασίας, ιδιαίτερα στο βαθμό που τα βασικά πρότυπα ασφαλείας εφαρμόζονται πρακτικά σε κάθε δραστηριότητα, η οποία θα ήταν δυνατό να ενέχει κινδύνους για τον πληθυσμό, τους εργαζομένους και το περιβάλλον, προκαλούμενος από ακτινοβολήση ή μόλυνση. Τα πρότυπα αυτά εφαρμόζονται σήμερα για την προστασία 900.000 εργαζομένων σε διάφορους τομείς στο σύνολο της Κοινότητας όπου χρησιμοποιούνται ιονίζουσες ακτινοβολίες, όπως είναι οι πυρηνικοί σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής και οι ιατρικές, βιομηχανικές και ερευνητικές εφαρμογές.

Επειδή η πυρηνική έρευνα και η πυρηνική τεχνολογία είναι τομείς που μεταβάλλονται ταχύτατα και επειδή αναμένεται ότι θα υπάρξουν νέες εξελίξεις στη ραδιοβιολογία και τη ραδιοπαθολογία η ενημέρωση των δεδομένων αποτελούσε πάντα σημαντικό μέλημα. Τα δεδομένα έχουν ενημερωθεί αρκετές φορές μετά από το 1959 και για τελευταία φορά το 1984. Η επιτροπή έχει υποβάλει πρόταση στο Συμβούλιο των Υπουργών για την έκδοση οδηγίας για τη ενημέρωση βασικών προτύπων ασφαλείας και για την δημιουργία ενός αυστηρού συστήματος για την προηγούμενη έγκριση και τον έλεγχο των αποστολών ραδιενεργών αποβλήτων από το σημείο παραγωγής τους στο σημείο του τελικού προορισμού τους. (οδηγία του συμβουλίου 92/3/Euratom, 03/02/1992).

Ύστερα από το ατύχημα του Chernobyl τον Απρίλιο του 1986, η Κοινό-

τητα εισήγαγε κοινούς ελέγχους τροφίμων ώστε να προστατεύσει την υγεία των πολιτών της και να αποφύγει εσωτερικές εμπορικές διενέξεις.

Ένας Κανονισμός του Συμβουλίου του Μαρτίου 1990 προβλέπει τη συνέχιση των ελέγχων αυτών ως το 1995 και τη δημιουργία ενός μηχανισμού για την μετέπειτα σταδιακή επιστροφή στην κανονική κατάσταση. Κανονισμοί έχουν επίσης εκδοθεί όσον αφορά στα επίπεδα παρέμβασης για όλα τα δυνάμει σημαντικά ραδιονουκλεϊκά στα τρόφιμα και ιδίως στις παιδικές τροφές, τα γαλακτοκομικά και τα υγρά τρόφιμα, προς εφαρμογή σε περίπτωση μελλοντικού ατυχήματος. Η δέσμη των κανόνων που ισχύουν σήμερα θεωρείται ότι αποτελούν ένα πλήρες προστατευτικό σύστημα όσον αφορά στα τρόφιμα.

Το ατύχημα του Chernobyl έδειξε επίσης ότι πρέπει να βελτιωθεί η ενημέρωση σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Δυο βασικά μέτρα, τα οποία έχουν ληφθεί από την Κοινότητα για το σκοπό αυτό είναι :³¹

1. Το σύστημα ταχείας πληροφόρησης ECURIE, το οποίο δημιουργήθηκε το Δεκέμβριο του 1987. Το σύστημα αυτό είναι συμβατό με ένα ανάλογο σύστημα που έχει δημιουργηθεί από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας (ΑΙΕΑ) στο πλαίσιο της Σύμβασης για την έγκαιρη κοινοποίηση πυρηνικών ατυχημάτων.

2. Μια οδηγία η οποία εκδόθηκε το Νοέμβριο 1989 για την πληροφόρηση του κοινού σχετικά με μέτρα για την προστασία υγείας στην περίπτωση ραδιολογικής έκτακτης ανάγκης. Η ανωτέρω Οδηγία και μια επακόλουθη ανακοίνωση καθορίζουν το περιεχόμενο των πληροφοριών που πρέπει

---

³¹ Γ.ΤΣΑΛΤΑΣ και Π.ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ « Κοινωνικές στρατηγικές για το περιβάλλον» Εκδ. Παπαζηση, 1994. Σελ. 107

να δοθούν στον πληθυσμό υπό κανονικές συνθήκες και στην περίπτωση έκτακτης ανάγκης.

Η Κοινότητα έχει επίσης λάβει σειρά μέτρων για την ενημέρωση του κοινού στα οποία περιλαμβάνονται η δημοσίευση και η διανομή εγχειριδίων / φυλλαδίων και βιντεοταινιών προοριζόμενων για τους επαγγελματίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης και το ευρύ κοινό.

Έχει ιδιαίτερη σημασία για το τομέα της πυρηνικής ενέργειας να διατηρηθεί ή και να αυξηθεί η εμπιστοσύνη του κοινού. Για το σκοπό αυτό, η πυρηνική βιομηχανία οφείλει όχι απλώς να λειτουργεί με βάση αποδεκτώσ υψηλά πρότυπα ασφαλείας, αλλά και να το δείχνει. Θα απαιτηθεί συνεπώς ευρεία ενημέρωση του κοινού από αξιόπιστες πηγές. Οι εθνικές αρχές και οι ίδιες οι επιχειρήσεις θα πρέπει να διαδραματίσουν πρωτεύοντα ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή. Ωστόσο η συνθήκη Euratom παρέχει στην Επιτροπή το δικαίωμα να επαληθεύει τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των συστημάτων παρακολούθησης που είναι εγκατεστημένο στα κράτη – μέλη. Η Επιτροπή έχει ασκήσει το δικαίωμα αυτό σε ορισμένες περιπτώσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Το Δεκέμβριο του 1989, η Επιτροπή αποφάσισε να δραστηριοποιηθεί εκ' νέου σε αυτόν τον τομέα. Σήμερα επισκέψεις έχουν πραγματοποιηθεί στον πυρηνικό αντιδραστήρα του Philippsburg (Γερμανία) και στις μονάδες ελέγχου της ραδιενέργειας του περιβάλλοντος στο Υπουργείο Υγείας Λουξεμβούργου. Το Πρόγραμμα αυτό θα ενταθεί σημαντικά στο χρονικό διάστημα ως το έτος 2000.

Οι έλεγχοι του εξοπλισμού για την μέτρηση εκπομπών ραδιενεργών

λυμάτων για την παρακολούθηση περιβαλλοντικών παραμέτρων θα διεξάγονται όταν αυτό ζητηθεί από ένα κράτος μέλος ή με την πρωτοβουλία της Επιτροπής. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στον έλεγχο των μονάδων που έχουν σχέση με τοποθεσίες για τους οποίους υπάρχει μείζον δημόσιο συμφέρον.

Οι πυρηνικές εγκαταστάσεις πρώτης γενεάς αρχίζουν να θεωρούνται απαρχαιωμένες ή σχεδιάζεται να παροπλιστούν στο εγγύς μέλλον. Επειδή η διαδικασία αυτή θα συνεχίζεται όσο χρησιμοποιούνται πυρηνικοί σταθμοί για την παραγωγή ενέργειας, είναι επιτακτική ανάγκη να θεσπιστούν και να εφαρμοστούν επείγοντως ικανοποιητικά κριτήρια ραδιοπροστασίας κατά την αποξήλωση των πυρηνικών εγκαταστάσεων καθώς και κατά την ανακύκλωση των υλικών και την αποκατάσταση των πυρηνικών τόπων.

Μεταξύ των διαφόρων ενεργειών που αποβλέπουν στη βελτίωση της ετοιμότητας σε περίπτωση πυρηνικού ατυχήματος, έχουν αναληφθεί ορισμένες Κοινοτικές πρωτοβουλίες για την αλληλοβοήθεια σε περίπτωση πυρηνικού ατυχήματος ή κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω ακτινοβολίας. Οι πρωτοβουλίες αυτές περιλαμβάνουν τακτικές συναντήσεις εμπειρογνομώνων που θα εργαστούν για να βελτιωθεί η χρήση των διαθέσιμων όρων σε κατάσταση ανάγκης. Οι συναντήσεις θα αποτελέσουν οι ίδιες ένα δίκτυο επικοινωνίας μεταξύ των αρμοδίων αρχών των κρατών – μελών που θα επιτρέψει να βελτιστοποιηθεί η αλληλοβοήθεια στη Κοινότητα.

Ειδική προσπάθεια θα καταβληθεί για την ενημέρωση και εκπαίδευση του κοινού σχετικά με τη ραδιενέργεια και τη ραδιοπροστασία. Η ορθή κατάρτιση νέων επιστημόνων, ιατρικού προσωπικού και άλλων εργαζομένων που

έρχονται σε επαφή με ιοντίζουσες ακτινοβολίες θα εξακολουθήσει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ακτινοπροστασία. Τη στιγμή αυτή εξετάζεται μια σειρά από βοηθητικές ενέργειες που περιλαμβάνουν την έκδοση ενός εκπαιδευτικού φυλλαδίου για τους εργαζόμενους στη μεταφορά ραδιενεργών υλικών ή αποβλήτων.

Τέλος, στο πεδίο της διαχείρισης ραδιενεργών αποβλήτων συνειδητοποιείται η ανάγκη να αρχίσουν εργασίες για τη χάραξη στρατηγικής κοινοτικών διαστάσεων, η οποία θα αφορά όλα τα είδη ραδιενεργών αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένων και των βιομηχανικών και των νοσοκομειακών, τα οποία παράγονται εκτός του κύκλου του πυρηνικού καυσίμου. Η στρατηγική αυτή πρέπει να έχει ως τελικό στόχο την εξασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος των εργαζομένων και του πληθυσμού καθώς και των επόμενων γενεών. Κατά την προετοιμασία θα ληφθούν υπόψη τα υπάρχοντα κοινοτικά μέσα καθώς και ο ρόλος της ενιαίας αγοράς στη διαχείριση των ραδιενεργών αποβλήτων.

Καίριο στοιχείο του στρατηγικού σχεδίου θα είναι μια Κοινοτική οδηγία η οποία θα τροποποιεί τα βασικά πρότυπα ασφαλείας για τη ραδιοπροστασία ώστε να καλύπτονται οι μετακινήσεις ραδιενεργών αποβλήτων. Η οδηγία βρίσκεται ήδη σε προχωρημένο στάδιο προετοιμασίας και να επεκτείνεται στα ραδιενεργά απόβλητα, τις ισχύουσες Κοινοτικές διατάξεις, για την αποστολή φορτίων επικίνδυνων αποβλήτων. Έτσι όλες οι διακινήσεις ραδιενεργών αποβλήτων θα υπόκεινται σε αυστηρό σύστημα εγκρίσεων και ελέγχου από τον τόπο προέλευσης ως τον τελικό τους προσδιορισμό.

3. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται καταρχάς από την ιδιαίτερη γεωγραφική της θέση. Βρίσκεται στο σημείο συνάντησης τριών ηπείρων (Ευρώπη, Ασία, Αφρική) πράγμα που της προσφέρει συγκριτικό πλεονέκτημα σε ότι αφορά το φυσικό περιβάλλον. Ένα πλήθος από οικοσυστήματα και πολλά είδη χλωρίδας και πανίδας των τριών ηπείρων, είτε ευδημούν στην Ελλάδα είτε τη χρησιμοποιούν ως οδό μετανάστευσης ή και διαχείμασης.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα εμφανίζει μεγάλη κλιματική ποικιλία σχετικά με το μέγεθός της. Οι διαφορές στο ύψος και τη μορφή των βροχοπτώσεων μεταξύ βορείου και νοτίου, αλλά και ανατολικού και δυτικού τμήματός της, η ποικιλία θερμοκρασιών κατά διάφορες εποχές και η γεωμορφολογική ποικιλία, αποτελούν συνθήκες κατάλληλες για τη δημιουργία και συντήρηση ενός μεγάλου αριθμού διαφορετικών και χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων.

Στοχεύουμε λοιπόν προς μια συνολική αποτίμηση της κατάστασης του περιβάλλοντος στην Ελλάδα και συγχρόνως προς μια διάγνωση των επιμέρους συνιστωσών του. Επισημαίνονται εδώ τα κύρια χαρακτηριστικά του και τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα σε σχέση με άλλες χώρες, ενώ συγχρόνως τεκμηριώνονται οι κατά την πρόσφατη πενταετία μεταβολές του.

Τα κύρια σημεία της διάγνωσης είναι τα ακόλουθα .³²

* Παρά τις εκτεταμένες καταστροφές βιοτόπων και την απώλεια πολλών ειδών κατά την μεταπολεμική περίοδο, η Ελλάδα διατηρεί ακόμα υψηλή βιοποικιλότητα και έχουν μεγάλο φυσικό πλούτο, συγκεκριμένη τόσο με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, όσο και με τις Μεσογειακές (μόνο η Ισπανία μπορεί να συγκριθεί σε αυτό το επίπεδο με την Ελλάδα). Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό, συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας, το οποίο οι κυβερνήσεις της, αντί να το αξιοποιούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό το υποβαθμίζουν με κάθε τρόπο.

* Ο πολιτιστικός πλούτος της χώρας, τα μνημεία τα αρχιτεκτονικά σύνολα και τα τοπία, τα οποία συναντώνται σε κάθε γωνιά της Ελλάδας ακτινολογούν παγκόσμια. Δυο είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού του πλούτου : αφ' ενός, το ότι καθιστά έκδηλη την συνεχή ακμή του Ελλαδικού χώρου, καταδεικνύοντας την παραγωγή δημιουργικού έργου και δυναμικών πολιτισμών και αφετέρου, το ότι εκφράζει σε συνεχή βάση αρμονία ανθρώπου και φύσης. Δυστυχώς, η μελέτη, συντήρηση, ανάδειξη και αξιοποίηση αυτού του πλούτου είναι ελλιπής έως ανύπαρκτη, αφού τόσο στη συνείδηση του πληθυσμού της χώρας, όσο (και κυρίως) στις προθέσεις των οργάνων της Πολιτείας.

* Η Ελλάδα διαθέτει περιορισμένους, αλλά όχι αμελητέους φυσικούς πόρους (εδάφη, νερό, μεταλλεύματα κ.α.). Η χρήση τους όμως που από τους απώτατους χρόνους υπήρξε σε μεγάλο βαθμό αειφορική, έχει γίνει μεταπολεμικά υπερεντατική. Αποτέλεσμα είναι αφενός μεν να υποβαθμίζονται συνεχώς

---

³² Σ. Α. ΚΑΛΛΙΑ – ΑΝΤΩΝΙΟΥ «Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας και τα δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών από την Κοινωνική Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος», Αθήνα – Κομοτηνή Εκδ. Α. Σάκουλα, 1994 σελ. 63 – 65.

οι πόροι αυτοί και αφετέρου να αυξάνονται με γεωμετρική σχεδόν πρόοδο οι δυσμενείς επιπτώσεις στην παραγωγικότητα, ιδιαίτερα του πρωτογενούς τομέα.

* Το μεταπολεμικό ρεύμα αστυφιλίας ως αποτέλεσμα, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων τείνει να περιοριστεί. Εμφανίζεται πλέον μια κίνηση προς τα υπόλοιπα αστικά κέντρα, αλλά με παράλληλη εξαγωγή του στρεβλού οικιστικού και πολεοδομικού προτύπου των δυο μεγαλουπόλεων. Με αυτόν τον τρόπο συνεχίζεται η υποβάθμιση του αστικού χώρου ενώ παράλληλα, επιτείνεται η εγκατάλειψη των ορεινών και νησιωτικών περιοχών. Εντείνεται επίσης η άναρχη ή και παράνομη εξάπλωση της εκτός σχεδίου δόμησης, προπαντός σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος.

* Οι επιπτώσεις της αυξανόμενης ανεξέλεγκτης αστικοποίησης, σε μείωση της ανταγωνιστικότητας ορισμένων οικονομικών τομέων και σε κάμψη των Παραγωγικών δραστηριοτήτων. Χαρακτηριστική είναι η απώλεια της γεωργικής υψηλής παραγωγικότητας ο εγκλωβισμός βιομηχανικών περιοχών από την κατοικία, η υποβάθμιση ή και η καταστροφή σημαντικών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας.

* Εξαιρετικά σοβαρό πρόβλημα είναι η ευρύτατη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος από την εκτέλεση δημοσίων έργων, η οποία οφείλεται καταρχάς στο χαμηλό επίπεδο των σχετικών μελετών, αλλά κυρίως σε ένα φαύλο κύκλωμα, το οποίο αδιαφορεί ή και υποθάλλει την καταστροφή, επιλέγοντας ως μοναδικό στόχο για την ολοκλήρωση του έργου, το στενό οικονομικό κίνητρο.

Η χώρα μας δεν αποτελεί απομονωμένη νησίδα, ιδιαίτερα στον τομέα του περιβάλλοντος, αλλά επηρεάζεται και από μια σειρά εξωγενών παραγόντων. Ο πιο προφανής, είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος που προέρχεται από γειτονικές χώρες : ρύπανση και μείωση ροής των υδάτων από τα ποτάμια που ρέουν από τα βόρεια σύνορα της χώρας θαλάσσια ρύπανση από τη Μαύρη θάλασσα μέσα από τα στενά του Βοσπόρου, ατμοσφαιρική ρύπανση και όξινη βροχή, η απειλή της ραδιενέργειας από τους πυρηνικούς σταθμούς της Βουλγαρίας.

Λιγότερο προφανές αλλά εξαιρετικά σημαντικό μακροπρόθεσμα είναι το πλέγμα των κανόνων, που απορρέουν από τη συμμετοχή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Κοινοτική Νομοθεσία για το περιβάλλον³³. Γίνεται όλο και πιο συγκεκριμένη και επιτακτική παρά Δε την ελλιπή και ατελή της ενσωμάτωση στο Ελληνικό δίκαιο, αποκτά δε σ μ ε υ τ ι κ ό χαρακτήρα ενώπιον της Ελληνικής Δικαιοσύνης. Η μέχρι τώρα παρελκυστική τακτική των κυβερνήσεων, που συσχετίζεται ακόμη και σήμερα, προσκρούει όλο και περισσότερο σε αυστηρά κοινοτικά μέτρα. Η έλλειψη – για παράδειγμα – επαρκών μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και μάλιστα μετά τη πρόσφατη απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας για τον Αχελώο, οδηγεί σε σοβαρές εμπλοκές μια σειρά έργων και απειλεί την ομαλή υλοποίηση του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Η εξέλιξη αυτή είναι επιθυμητό να έχει θετικά παιδαγωγικές επιπτώσεις στους διοικούντες. Οι μεταβολές επίσης στην Κοινή Αγροτική Πολιτική, θα πρέπει να προβληματίσουν τη κυβέρνηση, ώστε να τις αντιμετωπίσει ως ευ-

---

³³ ≍ Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ επιμ. «Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα». Εκδ. Α. Σάκουλας, 1994 σελ. 49 – 52.

καιρία επαναπροσανατολισμού της Ελληνικής γεωργίας σε υγιέστερες βάσεις και όχι ως απειλή ματαίωσης οικονομικών εισροών.

Προς μια θετικότερη αντιμετώπιση του περιβάλλοντος οδηγεί και ο αντίκτυπος που έχουν σε παγκόσμιο επίπεδο : η Διάσκεψη του Ρίο το καλοκαίρι του 1992 για το περιβάλλον και την ανάπτυξη και Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα που την ακολούθησε, η καθιέρωση της αρχής της αειφορείας, οι διεθνείς συμβάσεις στις οποίες μετέχει η Ελλάδα (UNESCO, Ramsar, Βέρνης, Βόννης, Μόντρεαλ, CITES, κλπ). Ο αντίκτυπος αυτός δημιουργεί σήμερα ένα πλέγμα υποχρεώσεων για την χώρα μας, που δεν είναι δυνατό να το αγνοούν ατιμωρητί οι κυβερνώντες.

Ο Κανονισμός 1836/1993/ΕΟΚ (EMAS) και η εφαρμογή του

στη Ελλάδα

Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) 1836/1993 (EMAS) για την εκούσια προσχώρηση των επιχειρήσεων του βιομηχανικού τομέα σε Κοινοτικό σύστημα οικολογικού ελέγχου, που για συντομία αναφέρεται σαν EMAS (Eco Management and Audit Scheme) εκδόθηκε από το Συμβούλιο Ε.Κ. την 29^η Ιουνίου 1993 (δημοσίευση στο τεύχος 168 L/10/07/1993 της Επίσημης Εφημερίδας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων). Η ισχύς του Κανονισμού άρχισε από την 13^η Ιουλίου 1993 και τέθηκε σε εφαρμογή από τη 10η Απριλίου 1995.

Ο Κανονισμός αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της εισαγωγής από τις επιχειρήσεις μιας συστηματικής προσέγγισης της περιβαλλοντικής διαχείρισης, που θα βασίζεται στην εθελοντική περιοδική αξιολόγηση από τις ίδιες τις βιο-

μηχανίες των περιβαλλοντικών τους επιδόσεων. Η αξιολόγηση αυτή θα παίρνει εν συνεχεία επίσημη ανεξάρτητη επικύρωση. Σημαντικό στοιχείο του Κανονισμού είναι η προώθηση της ενημέρωσης του κοινού από τις επιχειρήσεις που συμμετέχουν, οι οποίες, εφ' όσο πληρούν τις απαιτήσεις του Κανονισμού, θα μπορούν να χρησιμοποιούν και λογότυπο.

Για την εφαρμογή του κανονισμού, η Ελλάδα, όπως όλα τα κράτη – μέλη, έχει μια σειρά υποχρεώσεων που παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια, ενώ παρουσιάζονται και τα βήματα που έχει κάνει το ΥΠΕΧΩΔΕ ως υπεύθυνος οργανισμός για την εφαρμογή του Κανονισμού στην Ελλάδα.

Η πρώτη υποχρέωση της χώρας μας σύμφωνα με το άρθρο 6 του κανονισμού, είναι να καθιερώσει ένα Σύστημα Διαπίστευσης περιβαλλοντικών διακριβωτών, στους οποίους θα ανατίθεται η επικύρωση των περιβαλλοντικών δηλώσεων των επιχειρήσεων και ο έλεγχος των διαδικασιών των οικολογικών ελέγχων.

Στην Ελλάδα μετά τη δημοσίευση του Ν 2231/1994 « Περὶ Μετρολογίας» που μεταξύ άλλων ιδρύει το Υπουργείο Ανάπτυξης το Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης (ΕΣΥΔ), όλες οι διαπιστεύσεις στην Ελλάδα διεξάγονται στο εξής από το ΕΣΥΔ, το οποίο ανέλαβε τη διαπίστευση των περιβαλλοντικών διακριβωτών.

Για το λόγο αυτό έχει συσταθεί στο Υπουργείο Ανάπτυξης μια επιτροπή που επεξεργάζεται τα κριτήρια και τις μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν από το ΕΣΥΔ για τη διαπίστευση των περιβαλλοντικών διακριβωτών. Το ΕΣΥΔ επομένως θα είναι ο φορέας που θα διαπιστεύει τους περιβαλλοντικούς δια-

κριβωτές, θα τηρεί το σχετικό μητρώο και θα ενημερώνει την Κοινότητα σχετικά. Το ΕΣΥΔ είναι επίσης φορέας στον οποίο θα πρέπει να απευθύνονται οι περιβαλλοντικοί διακριβωτές που έχουν διαπιστευτεί σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να ανακοινώσουν σύμφωνα με τον κανονισμό την πρόθεσή τους να αναλάβουν τη διακρίβωση κάποιας Ελληνικής επιχείρησης, ώστε να διαπιστώνεται η τήρηση των προϋποθέσεων που ισχύουν και συγκεκριμένα η γνώση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής νομοθεσίας.

Πρόσφατα δημοσιεύτηκε προκήρυξη εκδήλωσης ενδιαφέροντος από το ΕΣΥ για την επιλογή των πρώτων 20 διακριβωτών που θα διαπιστευτούν, μετά από εκπαίδευση, για μια σειρά από τομείς μεταξύ των οποίων και τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Όσο αφορά αυτόν τον τομέα, η Ελλάδα, δεν διέθετε μέχρι σήμερα κάποια εθνικά πρότυπα για συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, αντίθετα από άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Το γεγονός αυτό είναι καλό και κακό. Κακό γιατί απαιτείται μεγαλύτερη προσπάθεια για να εξοικειωθούμε με τις νέες έννοιες που εμπλέκονται με την περιβαλλοντική διαχείριση. Καλό, γιατί η έννοια της περιβαλλοντικής διαχείρισης εισάγεται κατ' ευθείαν στην Ευρωπαϊκή ενοποιημένη της διάσταση, οπότε οι βιομηχανίες δεν θα χρειαστεί να περάσουν από κάποιο μεταβατικό στάδιο για την προσαρμογή του εθνικού συστήματος στο Ευρωπαϊκό.

Η επιτυχία του EMAS στην Ελλάδα θα εξαρτηθεί από την ανταπόκριση του ελληνικού βιομηχανικού τομέα που ελπίζουμε να είναι μεγάλη.

Η δεύτερη υποχρέωση της χώρας μας, σύμφωνα με τα άρθρα 8,9 και 18 του Κανονισμού, είναι να καθορίσει τον Αρμόδιο Οργανισμό που θα καταχωρεί τις επιχειρήσεις που θα συμμετέχουν στ σύστημα. Πολλές σκέψεις έγιναν σε αυτή την κατεύθυνση, μεταξύ των οποίων και η ίδρυση ενός νομικού προσώπου που θα αναλάμβανε αυτή τη δουλειά. Ωστόσο, παρά το ενδιαφέρον που πιστεύεται ότι θα επιδείξει η ελληνική βιομηχανία για το σύστημα, η κλίμακα της χώρας μας είναι τόσο μικρή ώστε τα τυχόν τέλη που θα επιβληθούν σύμφωνα με τη δυνατότητα που μας δίνει ο κανονισμός στις επιχειρήσεις που θα συμμετάσχουν στο σύστημα να μην συνιστούν επαρκή οικονομικό πόρο για την κάλυψη των εξόδων λειτουργίας του νομικού αυτού προσώπου.

Κατά συνέπεια προτιμήθηκε η λύση ενός συμβουλίου που θα λειτουργεί στους κόλπους της διοίκησης και θα χρησιμοποιεί το προσωπικό τους χώρους και τον εξοπλισμό της.

Άλλωστε η ίδια επιλογή ακολουθήθηκε και για την εφαρμογή του Κανονισμού 880/1992 σχετικά με το Κοινοτικό Σύστημα Απονομής Οικολογικού Σήματος, με την σύσταση στο ΥΠΕΧΩΔΕ του λεγόμενου ΑΣΑΟΣ, του Ανωτάτου Συμβουλίου Απονομής του Οικολογικού Σήματος που συστάθηκε με την υπ' αριθ. 86644/2482 απόφαση της 17/09/1993 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 763B της 30/09/1993.

Η Τρίτη, τέλος, υποχρέωση της χώρας μας, σύμφωνα με το άρθρο 15 του Κανονισμού, είναι να μεριμνήσει για την ενημέρωση των επιχειρήσεων και του κοινού για το σύστημα.

Δεδομένου ότι το σύστημα είναι εθελοντικό, η διάδοσή του θα εξαρτηθεί εν πολλοίς από την δυνατότητα μας να το προωθήσουμε επαρκώς και με όλα τα πρόσφορα μέσα ώστε οι μεν επιχειρήσεις να ενημερωθούν για το όφελος που θα αποκομίσουν από την συμμετοχή τους σε αυτό, το δε κοινό να ενημερωθεί στη μεγαλύτερη δυνατή κλίμακα ώστε το σύστημα να τύχει γενικής αποδοχής και οι βιομηχανίες που θα συμμετάσχουν σε αυτό να εισπράξουν στο ακέραιο τη γενική αποδοχή και επιβράβευση που τους οφείλεται για την περιβαλλοντική τους ευαισθησία βελτιώνοντας έτσι την δημόσια εικόνα τους.

Η σημασία που έχει η ευρεία ενημέρωση για το σύστημα μας οδήγησε στην ανάθεση μέσω του προγράμματος τεχνικής βοήθειας της Κοινότητας, μιας μελέτης στρατηγικής επικοινωνίας για την προβολή του συστήματος στη χώρα μας, η οποία εν' συνεχεία θα υλοποιηθεί με κονδύλια που εξασφαλίστηκαν από εθνικούς πόρους του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Η επιτροπή Ε.Ε. τώρα προκειμένου να βοηθήσει τα κράτη μέλη στην εφαρμογή του Κανονισμού μεταξύ άλλων ενέκρινε και τη χρηματοδότηση πιλοτικών προγραμμάτων και στην Ελλάδα, πολλά από τα οποία ολοκληρώθηκαν ενώ άλλα βρίσκονται σε εξέλιξη. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά :

1. «Προετοιμασία εισαγωγής στο Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου των βιομηχανικών επιχειρήσεων της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας» (ΑΝ. ΚΟ. Α.Ε. ΕΒΕ Κοζάνης S.R.E.E.D. Ε.Π.Ε.).

2. «Πρωώθηση του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης και ελέγχου στις βιομηχανίες της Βόρειας Ελλάδας» (ΣΒΒΕ, ALTEREN).

3. «Εφαρμογή EMAS σε βιομηχανίες τροφίμων» (LOGOTECH – SPEC).

4. Στα πλαίσια του προγράμματος LIFE ολοκληρώθηκε το έργο : «Πρωώθηση της εφαρμογής του κανονισμού 1836/1993 στην Ελληνική βιομηχανία και δραστηριότητες διάδοσης πληροφοριών» (EXERGIA).

5. Επίσης στα πλαίσια του LIFE ξεκίνησε η υλοποίηση του έργου «Πιλοτική εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και ελέγχου (EMAS) σε αστικές πόλεις μεσαίου μεγέθους».

Ολοκληρώνοντας είναι σημαντικό να τονισθεί το ενδιαφέρον που έχει είδη εκδηλώσει η Ελληνική βιομηχανία για το σύστημα πριν ακόμα από την εφαρμογή του.

Πολλές εταιρείες ετοιμάζουν είδη, την περιβαλλοντική τους ανάλυση και πολιτική και πολλοί έλληνες επιστήμονες έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον να διαπιστευτούν ως περιβαλλοντικοί διακριβωτές.

Θα μπορούσε να σημειωθεί εδώ με μία δόση αυτοκριτικής, ότι για μια ακόμα φορά ο ιδιωτικός τομέας αποδεικνύεται ταχύτερος στις αντιδράσεις του από το δημόσιο. Ελπίζουμε να ολοκληρωθούν το ταχύτερο δυνατό οι απαραίτητες νομοθετικές διαδικασίες για να μπορέσουν να διαπιστευτούν οι πρώτοι έλληνες περιβαλλοντικοί διαπιστευτές και να γραφτούν στο σύστημα οι πρώτες Ελληνικές επιχειρήσεις.

Συμπερασματικά, η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, είναι ελλιπής. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στην αδυναμία της Ελ-

ληνικής διοίκησης να οργανωθεί κατάλληλα και να δημιουργήσει ένα αποτελεσματικό σύστημα ελέγχου αλλά και στην έλλειψη πόρων για την απαραίτητη υποδομή που θα συντελέσει στην ορθή εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας.

Όσον αφορά την εξεύρεση πόρων για τη δημιουργία υποδομής τα κοινοτικά ταμεία μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στο θέμα αυτό, εφόσον όμως παρασχεθούν από τις ελληνικές αρχές οι απαραίτητες εγγυήσεις για την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας.

Όσον αφορά την οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, η πρόσληψη προσωπικού με τις απαραίτητες για τα θέματα αυτά γνώσεις, η συχνότερη επαφή με τις αρμόδιες υπηρεσίες της Κοινότητας, η μεγαλύτερη εξοικείωση όχι μόνο της κεντρικής αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης με τους κοινοτικούς μηχανισμούς και τις δυνατότητες που παρέχονται για την επιμόρφωση και ανταλλαγή υπαλλήλων καθώς και ο εξοπλισμός των υπηρεσιών με την κατάλληλη υποδομή, είναι λύσεις που θα συνέβαλλαν στην καλύτερη εφαρμογή της κοινοτικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Επιβάλλεται επίσης η κωδικοποίηση της Ελληνικής νομοθεσίας που μεταφέρει την αντίστοιχη κοινοτική.

Η μεταφορά του κοινοτικού δικαίου του περιβάλλοντος στο Ελληνικό δίνει νέα διάσταση και νέες προοπτικές στην υπόθεση προστασίας του περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Δεν αποτελεί μόνο μια ισχυρή βάση κανόνων που αποσκοπεί στην προστασία των περιβαλλοντικών στοιχείων αλλά εισάγει επίσης νέες αντιλήψεις, νέες μεθόδους, νέους τρόπους σκέψης.

Θα πρέπει εφ' όσον υπάρχουν οι βασικές διατάξεις, οι Ελληνικές αρχές, να μην αργοπορήσουν στην προσαρμογή με το σύνολο των διατάξεων

διαφόρων οδηγιών και να δώσουν τη δυνατότητα σε κάθε πολίτη Έλληνα και μη να ενεργοποιηθεί ώστε να υπάρξει συνολική δράση για την προστασία του περιβάλλοντος στη χώρα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος, αυτό που σήμερα έχει πάρει διαστάσεις καταστροφής, πρέπει να παραδεχτούμε πως άρχισε από τότε που ο άνθρωπος ξεπέρασε το στάδιο της «ζωώδους» κατάστασης του και παίρνοντας πια πρωτοβουλίες, άρχισε να επεμβαίνει στις διαδικασίες της μητέρας φύσης και να την εξαναγκάζει να υποκύπτει στην δύναμή του. Τότε σταμάτησε η προσφορά της φύσης και άρχισε η λεηλασία της από τον κατακτητή της.

Άρχισε έτσι ο άνθρωπος να μεταμορφώνει τη φύση και να επιδρά στην «οικονομία» της. Όλα τα άλλα είδη δημιουργίας ήταν και παρέμειναν υποταγμένα στους νόμους της φύσης. Ο άνθρωπος επαναστάτησε και τους αμφισβήτησε. Δε συμπορεύτηκε, μα αντιπάλεψε ...

Δεν αρκέστηκε, όπως διαπιστώσαμε, σε ότι του πρόσφερε η φύση, ζήτησε και πήρε περισσότερα. Από την στιγμή που έκοψε και έκαψε δάση, για να φτιάξει σπίτια και χωράφια από τότε που βρήκε όπλα και φάρμακα, εξουδετερώνοντας ζώα δυνατότερα και αρρώστιες, άρχισε να κλονίζεται η ισορροπία στη φύση.

Η καταστροφή, λοιπόν, του φυσικού περιβάλλοντος παίρνει διαστάσεις ανησυχητικές από τότε που σημειώνεται η έκρηξη του τεχνικού πολιτισμού, η δημιουργία μεγάλων οικονομικών μονάδων και η μεγιστοποίηση του κέρδους ως μοναδικός στόχος. Έτσι η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος έχει πάρει σήμερα διαστάσεις ολέθρου. Το καταναλωτικό τέρας της σύγχρονης εποχής απειλεί το φυσικό περιβάλλον με καταστροφή κοσμογονική. Η ισορροπία στη φύση έχει ανατραπεί και ο άνθρωπος, μεθυσμένος από την δύνα-

μή του, βαδίζει στην καταστροφή συμπαρασύροντας όλο τον πλανήτη σε αφανισμό.

Για την επίτευξη μιας νέας ισορροπίας κρίνεται απαραίτητη η συμμετοχή και συνεργασία των οικονομικών παραγόντων μεταξύ του βραχυπρόθεσμου οφέλους ιδιωτών, εταιρειών ή διοικητικών μηχανισμών και του μακροπρόθεσμου οφέλους του συνόλου της κοινωνίας.

Έτσι, η κυβέρνηση δεν ασκεί μόνο νομοθετική εξουσία. Εξίσου σημαντικό ρόλο παίζει στον σχεδιασμό και τον καθορισμό των όρων για την οικονομική ανάπτυξη, τις χρήσεις γης για την πρόσβαση στις πληροφορίες, την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τον επηρεασμό της αγοράς μέσω της φορολογικής πολιτικής για ορισμένα προϊόντα. Μολονότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα διοικητικά συστήματα στην Κοινότητα, στα περισσότερα κράτη μέλη ενεργούν και ως φορείς λειτουργίας δημοσίων επιχειρήσεων όπως είναι τα οδικά δίκτυα, ο δημόσιος ενεργειακός τομέας. Στην γενική προσπάθεια για να επιτευχθεί η ανάπτυξη, οι κυβερνήσεις φέρουν ιδιαίτερα μεγάλες ευθύνες, τόσο για τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων που ανήκουν και ελέγχονται από το κράτος όσο και για την δημιουργία του αναγκαίου πλαισίου και των προϋποθέσεων, για την παροχή κινήτρων και την εξάλειψη των εμποδίων που δεν επιτρέπουν στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να παίξουν το ρόλο τους. Ορισμένοι από τους τομείς όπου οι τοπικές και περιφερειακές αρχές πρέπει να παίξουν αποφασιστικό ρόλο είναι :³⁴

---

³⁴ Σ. Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ και Π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ «Κοινοτικές στρατηγικές για το περιβάλλον». Εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ 44 – 46.

⊙ Ο χωροταξικός σχεδιασμός : Με την εφαρμογή συνετών αρχών σχεδιασμού ώστε να διαφυλαχθούν πολύτιμες περιοχές όπως περιοχές προστασίας της φύσης και του τοπίου, να βελτιωθεί ο αστικός ιστός και η κυκλοφορία, να βελτιστοποιηθεί η αποδοτικότητα στους τομείς ενέργειας και των μεταφορών.

⊙ Οικονομική ανάπτυξη : Ο ρόλος των περισσότερων δημοσίων αρχών είναι η παροχή κινήτρων για την οικονομική ανάπτυξη των περιοχών της αρμοδιότητάς τους. Η άσκηση εκ' μέρους τους ορθής πολιτικής είναι δυνατόν να διασφαλίσει την αειφόρο χρησιμοποίηση των πόρων που είναι αναγκαίοι για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.

⊙ Ανάπτυξη υποδομής : Οι τοπικές και περιφερειακές αρχές είναι κυρίως υπεύθυνες για τον σχεδιασμό την κατασκευή και διαχείριση των οδών του υδροδοτικού συστήματος, τις εργασίες των λυμάτων κλπ και κατά συνέπεια, η θέση τους επιτρέπει να επηρεάζουν την χωροθέτηση, το είδος στις επιπτώσεις των έργων της υποδομής.

⊙ Έλεγχος βιομηχανικής ρυπάνσεως : Με την υπεύθυνη χρήση οικοδομικών αδειών, αδειών εκπομπής, απόρριψης λειτουργίας, το δικαίωμα πρόσβασης στις περιβαλλοντικές πληροφορίες.

⊙ Διαχείριση απόβλητων : Εφαρμογή προτεραιοτήτων στη διαχείριση αποβλήτων – πρόληψη επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση, μετατροπή σε καύσιμο, διάθεση με αποτέφρωση και ταφή – θα συμβάλλουν τόσο στη μείωση των προβλημάτων που σχετίζονται με τη διάθεση των αποβλήτων όσο και

με την εξοικονόμηση ενέργειας και πρώτων υλών.

© Μεταφορές : Τα σχέδια για τις μεταφορές και την κυκλοφορία θα είναι πλήρως ενσωματωμένα στη γενικότερη διαδικασία σχεδιασμού.

© Δημόσια ενημέρωση, εκπαίδευση και κατάρτιση : Οι τοπικές και Περιφερειακές αρχές έχουν τη δυνατότητα σύμφωνα με την ισχύουσα Κοινοτική νομοθεσία σχετικά με την πρόσβαση του κοινού στις περιβαλλοντικές πληροφορίες να διευκολύνουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή του κοινού στην προστασία του περιβάλλοντος και στην αύξηση της εμπιστοσύνης του.

Ανάλογα με το είδος τους σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν φυσικούς πόρους τόσο στο επίπεδο των εργασιών και των προϊόντων, δημιουργούν διάφορα είδη και ποσότητες αποβλήτων και συμβάλλουν στη ρύπανση του αέρα των υδάτων και του εδάφους. Είναι προφανές ότι η κατάσταση αυτή δεν είναι δυνατόν να συνεχιστεί τόσο για οικονομικούς όσο και για περιβαλλοντικούς λόγους. Όλο και περισσότερο συνειδητοποιείται ότι διακυβεύονται τα ίδια τα συμφέροντα της βιομηχανίας :

Η αυξανόμενη ζήτηση για καθαρές τεχνολογίες και προϊόντα θα δημιουργήσει νέες ευκαιρίες στην αγορά που θα προσφέρουν ιδιαίτερα πλεονεκτήματα στις καινοτόμους επιχειρήσεις. Η βιομηχανία θα ωφεληθεί επίσης από την εξοικονόμηση πόρων και ενέργειας με την ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού προβληματισμού στη διοίκηση των επιχειρήσεων. Ο καθορισμός ωστόσο των πλαισίων και των όρων για την αειφόρο ανάπτυξη επαφίεται στην Κοινότητα και τα κράτη μέλη.

Ανεξάρτητα από την επιλογή ορισμένων νευραλγικών τομέων πρέπει να γίνει σαφές ότι όλες οι επιχειρήσεις αναμένεται να συμμετάσχουν στην προσπάθεια προς την κατεύθυνση της αειφορίας και ότι τα μέσα που πρέπει να αναπτυχθούν και να χρησιμοποιηθούν, θα σχεδιαστούν κατά τρόπο ώστε να υπάρξει η ευρύτερη δυνατή ανταπόκριση.

Μια γενική πολιτική για τα καταναλωτικά προϊόντα θα είναι σημαντικό βήμα προκειμένου να συμβάλουν οι μηχανισμοί της αγοράς στην αλλαγή της ανθρώπινης συμπεριφοράς προς όφελος του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις πρέπει να αποκτήσουν πληρέστερη συνείδηση του βαθμού στον οποίο τα προϊόντα και η συσκευασία τους μετατρέπονται σε απόβλητα και να αποδεχτούν την ευθύνη τους για τα απόβλητα αυτά. Πρέπει επίσης να αναπτυχθούν πολιτικές που να διευκολύνουν τους καταναλωτές να κάνουν τις επιλογές τους με βάση την ασφάλεια, την ποιότητα, την διάρκεια και ειδικότερα τις γενικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι χρηματοδοτικοί οργανισμοί, έχουν επίσης την δυνατότητα να ασκήσουν σημαντική επιρροή στις αποφάσεις σε επίπεδο επενδύσεων και διαχείριση προς όφελος του περιβάλλοντος.

Ο ίδιος ο άνθρωπος πριν να είναι σε θέση να αναλάβει στην πράξη το ρόλο του, σύμφωνα με τις δυνατότητες του, πρέπει να πληρούται σειρά προϋποθέσεων δηλαδή οι επαρκής γνώσεις και πληροφορίες είναι ουσιαστικής σημασίας ώστε ένα άτομο να κατανοήσει τη σχέση των προσωπικών του δραστηριοτήτων με την ρύπανση ή την προστασία του περιβάλλοντος.

Όσον αφορά στην επιλογή των προϊόντων και των υπηρεσιών, ορισμένα πρακτικά εμπόδια θα πρέπει να υπερνικηθούν : όσο περισσότερο φιλικό

προς το περιβάλλον είναι ένα προϊόν τόσο δεν θα διατίθεται εκεί που κατά κανόνα κανείς ψωνίζει ή στην περίπτωση που είναι διαθέσιμο η τιμή ενδέχεται να είναι υψηλότερη από τα αντίστοιχα προϊόντα που ρυπαίνουν περισσότερο. Για να κερδισθεί έτσι η εμπιστοσύνη των καταναλωτών, οι περιβαλλοντικές ενδείξεις πρέπει να είναι αλά θεμελιωμένες και να συνοδεύονται από αμερόληπτη ενημέρωση σχετικά με τα χαρακτηριστικά των προϊόντων.

Έννοιες, όπως περιβαλλοντική ανοχή και προσαρμοστικότητα, κίνδυνος, επιπτώσεις κλπ είναι δυνατό να οριστούν και χρησιμοποιηθούν μόνο εφ' όσον έχουν κατανοηθεί οι θεμελιώδεις περιβαλλοντικές διεργασίες, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο μεταβάλλονται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στις δυνατότητες για την βελτίωση του περιβάλλοντος και την διαχείριση του φυσικού κεφαλαίου με την καλύτερη χρήση των τεχνολογιών που υιοθετούν οι επιχειρήσεις και την ανάπτυξη και χρήση νέων ή βελτιωμένων.

Σημαντικές επιτεύξεις έχουν ήδη πραγματοποιηθεί όσον αφορά, για παράδειγμα στις καθαρές τεχνολογίες και στη γενετική μηχανική αλλά πλήθος ευκαιριών και δυνατοτήτων για νέες βιομηχανίες παραμένουν αναξιοποίητες. Κατά κύριο λόγο ο τομέας αυτός πρέπει να αντιμετωπιστεί σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Η Κοινότητα, από μέρους της, έχει την δυνατότητα να συμβάλει σημαντικά σε θέματα που αφορούν στην δεοντολογία της βιοτεχνολογίας στη διατύπωση και στην προώθηση ερευνητικών προγραμμάτων προτεραιότητας στην ανταλλαγή δεδομένων και αποτελεσμάτων καθώς και στην μεταφορά

Τεχνολογίας.

Σήμερα οι περιβαλλοντικοί πλανητικοί κίνδυνοι απαιτούν μια καινούργια διαλεκτική ανάλυση, της σχέσης που υπάρχει μεταξύ ενέργειας και περιβάλλοντος. Η σχέση αυτή πηγάζει από μια πλέον σύνθετη και πολυδιάστατη προβληματική και οδηγεί αναπόφευκτα στη ιδέα της «αυτοσυντηρούμενης ανάπτυξης» με σεβασμό στο περιβάλλον.

Προοπτικά, οι αναπτυξιακές προοπτικές οφείλουν να προσανατολιστούν στην προώθηση της έρευνας προς νέους βιομηχανικούς εξοπλισμούς και προϊόντα λιγότερο ενεργοβόρα, καθώς επίσης και στη συνέχιση της προσπάθειας ανάπτυξης των κλάδων ορθολογικού μετασχηματισμού και ανακύκλωσης των αποβλήτων.

Προς αυτή την κατεύθυνση ο μηχανισμός των τιμών μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προτρεπτικό εργαλείο για την δημιουργία τεχνολογιών κατάλληλων για την προστασία του περιβάλλοντος. Μια ενδεχόμενη φορολόγηση των καύσιμων πηγών ενέργεια και των εκπομπών ρύπων θα μπορούσε να οδηγήσει στη δημιουργία παραμέτρων που προκαλούν τον τεχνολογικό μετασχηματισμό και δίνουν το «στίγμα» για την ανάδειξη μια νέας καταναλωτικής συνείδησης.

Αν υποθέσουμε ότι η μονόπλευρη υιοθέτηση φόρων θα προκαλούσε στις ενδιαφερόμενες βιομηχανίες την τάση για την μεταφορά τους σε χώρες χωρίς «πράσινο» φόρο, τότε θα συνοδευόταν από αύξηση των ρυπαινόντων αερίων.

Η βασική λοιπόν «πρόκληση» τοποθετείται στο χώρο της βιομηχανίας και κάνει απαραίτητη την ουσιαστική διάχυση της αποδοτικότερης και «καθαρότερης» τεχνολογίας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, έτσι ώστε να διασφαλίσει μακροπρόθεσμα την δυνατότητα χρήσης άλλων μορφών ενέργειας από ορυκτά καύσιμα. Χωρίς αμφιβολία για αυτή την προσπάθεια πρέπει να υπάρξουν σημαντικές χρηματοδοτήσεις και μεταφορά τεχνολογίας από τις βιομηχανικές χώρες προς τις αναπτυσσόμενες.

Εδώ, όμως, τίθεται μια ερώτηση – κλειδί : οι χώρες του Βορρά είναι έτοιμες να δεσμευτούν προς αυτή την κατεύθυνση;

Κανείς δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι η προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς κόστος σύμφωνα πάντα με την σημερινή μέθοδο υπολογισμού του κόστους. Πρωταρχικό καθήκον είναι η εισαγωγή του πραγματικού περιβαλλοντικού κόστους στην οικονομία της αγοράς καθώς επίσης και το συσσωρευμένο κόστος του παρελθόντος, ενός χρέους που τελειώνει η προθεσμία του.

Η επιτυχία ή η αποτυχία μείωσης των εκπομπών άνθρακα δεν θα είναι καθοριστική μόνο από παράγοντες καθαρά τεχνικούς ή παράγοντες στενά οικονομικούς, αλλά από την εξέλιξη της κουλτούρας, με την έννοια ότι πρέπει πριν από όλα να αλλάξει η «ενεργειακή» συνείδηση και πολιτική των χωρών και των περιφερειών – κλειδιών του πλανήτη.

Όσο η προβληματική θα περιορίζεται μέσα στο πλαίσιο της νεοκλασικής αντίληψης της οικονομίας θεωρώντας το περιβάλλον σαν οικονομικό έσωτερικοποιημένο αγαθό , θα αυξάνονται οι καταστρεπτικές επιπτώσεις στ περι-

βάλλον.

Η εμπειρία του παρελθόντος έδειξε ότι στη κρίση της συσσώρευσης του παγκόσμιου κεφαλαίου, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να μειώσουν το κόστος για να διασώσουν το κέρδος τους, με αποτέλεσμα να εξωτερικοποιούν το μέγιστο μέρος του κοινωνικού και περιβαλλοντικού κόστους. Αναπόφευκτα λοιπόν η καταστροφή του περιβάλλοντος αμφισβητεί από νέα οπτική γωνία το κυρίαρχο καπιταλιστικό σύστημα. Γιατί αν δεν είμαστε υποστηρικτές «Laissez – Faire» θα πρέπει να επανεξετάσουμε τους μηχανισμούς της ανάπτυξης, της συσσώρευσης του πλούτου και βεβαίως τις παραγωγικές σχέσεις.

Έχει υποβαθμιστεί φοβερά η ανάγκη ετησίου προϋπολογισμού για την προστασία του περιβάλλοντος. Επίσης οι επιχειρήσεις μπορούν να επωφεληθούν από το χρηματοδοτικό μέσο για το περιβάλλον LIFE που υιοθετήθηκε με τον κανονισμό 1973/92 του Συμβουλίου στις 21 Μαΐου 1992.

Έχει δημιουργηθεί νέος τύπος ανταγωνισμού όπου συγχωνεύει μέσα του βασικές αξίες κι αυτό γιατί ο οικονομικός παράγοντας δεν βασίζεται και στη συνέχεια δεν υποστηρίζει κατά προτεραιότητα την περιβαλλοντική εκπαίδευση, την δημιουργία οικολογικών προϊόντων, αλλά πάνω από όλα εξυπηρετεί τα οικονομικά συμφέροντα επιχειρήσεων.

Τελειώνοντας όμως δεν μπορούμε να μην παραδεχτούμε ότι η επιχείρηση σήμερα έχει αλλάξει νοοτροπία και προοπτική. Μπορεί στο περιβάλλον να μην έχει προσφέρει ακόμη πολλά και να βρίσκεται στο στάδιο αναζητήσεως χρήσης τομής που και τα κέρδη της δεν θα μειώνονται και στο σύνολο θα προσφέρει, εν' τούτης έχει κατανοήσει ότι η καλλίτερη επένδυση είναι το αν-

θρώπινο δυναμικό.

«Το βασίλειο της ελευθερίας» όμως, - αν αληθεύουν οι προγνώσεις της οικολογίας, - ποτέ δεν βρισκόταν πιο μακριά...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' : ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	7
1. Επιχείρηση και οικονομική ανάπτυξη.....	8
2. Συνέπειες της βιομηχανίας στο φυσικό περιβάλλον.....	18
3. Οικολογικές εντάσεις – βιομηχανία – άνθρωπος.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' : ΤΑ ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	44
1. Συστήματα διαχείρισης και ελέγχου του περιβάλλοντος.....	45
2. Οικονομική διαχείριση – οικολογικός έλεγχος (eco – audit).....	61
3. Οικολογικό Σήμα (eco – Label).....	75
4. Χρήση οικονομικών και πολιτικών μέσων για την προστασία του περιβάλλοντος.....	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' : ΤΟΜΕΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ.....	99
1. α) Απόβλητα.....	101
β) Ατμόσφαιρα.....	104
γ) Θόρυβος.....	106
δ) Ενέργεια.....	107
ε) Μεταφορές.....	111
στ) Γεωργικός τομέας.....	115
2. Διαχείριση βιομηχανικών κινδύνων και ατυχημάτων.....	119
3. Το περιβάλλον στην Ελλάδα.....	128
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	140
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	15

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I ΒΙΒΛΙΑ

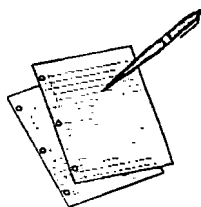
- 📖 I. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, ΓΛ. ΣΙΟΥΤΗ (Επιμ.), Εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα 1993
- 📖 L. KRANER – Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ. Η Συνθήκη ΕΟΚ και η Προστασία του Περιβάλλοντος. Ο έλεγχος της εφαρμογής των Κοινοτικών περιβαλλοντικών Κανόνων στα κράτη – μέλη. Η εφαρμογή ορισμένων οδηγιών στην Ελλάδα, Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδ. Α. Σάκκουλας, 1992
- 📖 Α. ΚΑΛΛΙΑ – ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ, Α. ΠΟΡΤΟΓΛΟΥ – ΜΙΧΑΗΛ, Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία Προστασίας του Περιβάλλοντος. Έτη 1987 – 1988, Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδ. Α. Σάκκουλας, 1989
- 📖 Α. ΚΑΛΛΙΑ – ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας και τα δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών από την Κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του Περιβάλλοντος, Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδ. Α. Σάκκουλας, 1987
- 📖 ΤΖ. ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ, ΕΥ. ΜΑΡΙΑ, Ο Τομέας του περιβάλλοντος στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο και στη νομολογία του ΔΕΚ, Εκδ. Α. Σάκκουλας, 1994
- 📖 Δ. ΞΟΥΡΗ, ΡΗΙ ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ Α.Β.Σ.Θ. Επιχείρηση και Περιβάλλον
- 📖 Η διείσδυση του Κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα επιμ. Γ. Παπαδημητρίου, Εκδ. Α. Σάκκουλας, 1994

📖 ΜΑΡΚΟΒΙΤΣ ΕΝΤΣΕΝΣΜΠΕΡΓΚΕΡ, επίκουρος, Αθήνα, 1975 περιβάλλον και ποιότητα ζωής.

📖 Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ και Π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Κοινοτικές Στρατηγικές για το περιβάλλον Εκδόσεις Παπαζήση, 1994

📖 ΝΤΟΜΑΛΗ Α. ΙΩΑΝΝΟΥ (ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Τ.Ε.Ι. ΛΑΡΙΣΗΣ) «Οικονομική Επιχειρήσεων», 1995

📖 Λ.Μ. ΛΙΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ (ΚΑΘΗΓ. Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΩΝ) «Οργάνωση και διοίκηση βιομηχανικών Επιχειρήσεων», 1992

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

✍️ Μ. ΜΟΔΙΝΟΣ, Πρασινίζοντας την παραγωγική διαδικασία, «Νέα οικολογία», Ιούλιος – Αύγουστος, 1993, σελ. 42 – 48

✍️ Μ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ και ΖΙΖΕΛΑΣ ΠΙΡΕΣ ΝΤΟ ΡΙΟ «Ενεργοβόρες βιομηχανίες και κλιματική αλλαγή», «Νέα Οικολογία» (Ν.Ο.) Φεβρουάριος 1994, σελ. 33 – 37

✍️ Σ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Κοινοτικές Οδηγίες και Υδάτινο Περιβάλλον, «Νέα Οικολογία» (Ν.Ο.) τ. 149, σελ. 25 – 28 Μάρτιος 1997-10-25

✍️ Α. Κ. ΚΕΦΑΛΟΓΙΑΝΝΗ – ΜΥΡΤΑΚΗ. Το κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος, Περιβάλλον και Δίκαιο, 01/1997 (έτος 1^ο)

✍️ Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, Εισαγωγή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στη βιομηχανία – ο Κανονισμός 1836/1993) ΕΟΚ (EMAS), Περ./Δικ. 01/1997 (έτος

1^ο) σελ. 132 – 138

 Τ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, περιβάλλον και δίκαιο τεύχος 2 σελ. 75

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ

ΝΕΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

